

กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของ
ชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา กลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง
อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา

โดย
ฐปณี รัตนถาวร
พรชัย จิตติวิสุรัตน์

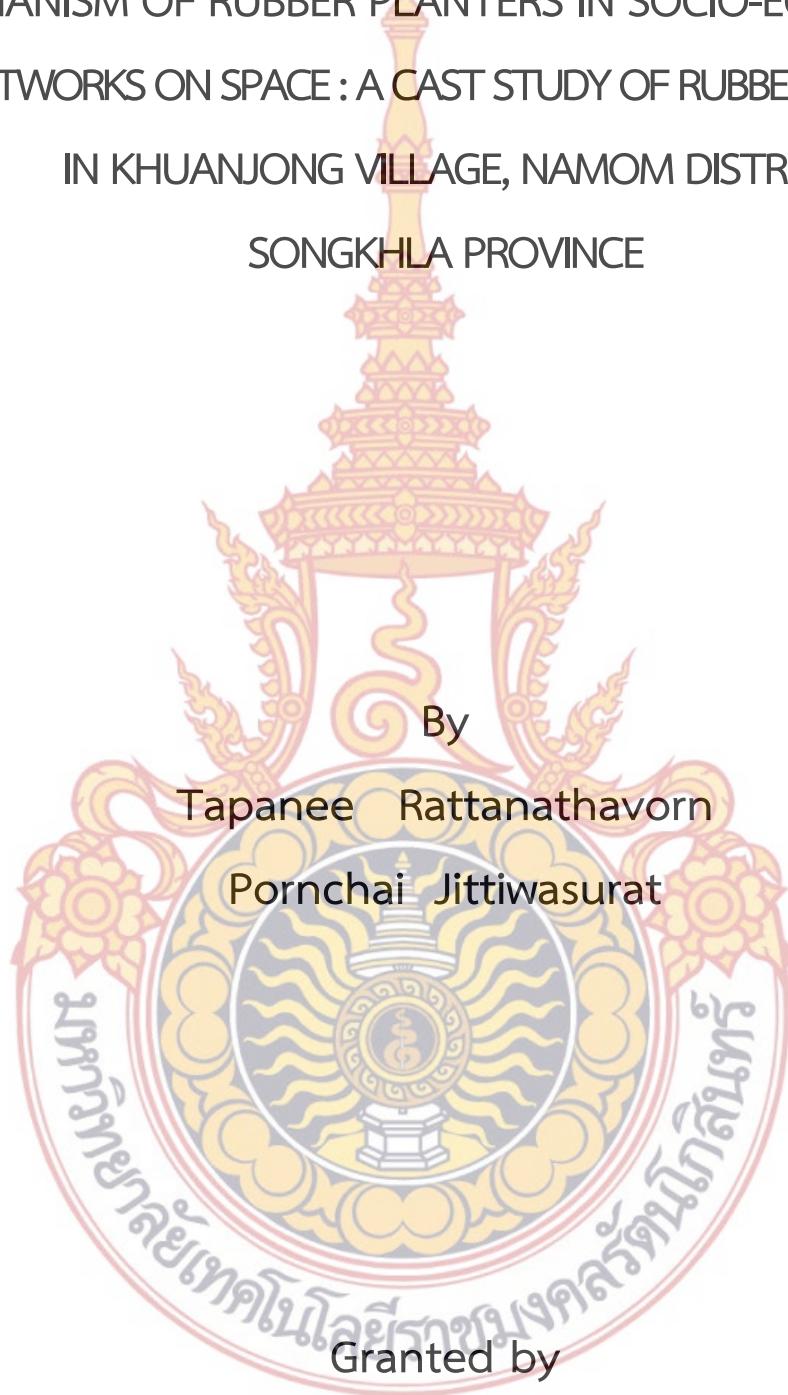
สนับสนุนงบประมาณโดย
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ประจำปีงบประมาณ 2556

MECHANISM OF RUBBER PLANTERS IN SOCIO-ECONOMIC
NETWORKS ON SPACE : A CASE STUDY OF RUBBER GROUP
IN KHUANJONG VILLAGE, NAMOM DISTRICT,
SONGKHLA PROVINCE

By

Tapanee Rattanathavorn

Pornchai Jittivasurat

Granted by

Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Fiscal year 2013

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สามารถสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเนื่องจากได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบุคคลหลายๆ ท่านซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ชาวสวนยางพาราในหมู่บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมาชิกของกลุ่มยางทวิผลทุกท่าน อาจารย์ไพโรจน์ เอียดหมุน ประธานกรรมการบริหารกลุ่มทวิผล คุณสมหมาย ไชยกุล ประธานกลุ่มยางทวิผล คุณสุนันท์ จันทนะ คุณชอบ ทองประดับเพชร คุณประภา จันทรัตน์ คุณอุทัยวรรณ ไพยรัตน์ คุณสนั่น เสมารธรรมจักร คุณวินัย ไชยมณี และคุณนา ขาวสะอาด ที่กรุณาสละเวลาในการให้ข้อมูลต่างๆ ทั้งข้อมูลส่วนตัว ข้อมูลในการทำสวนยาง การบริหารจัดการของกลุ่ม ตลอดจน ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระสำคัญในการวิจัย ที่ช่วยให้งานวิจัยนี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์

ผู้วิจัย ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย ประจำปี 2556 สำหรับโครงการนี้ ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา ในการให้ความอนุเคราะห์ ตรวจสอบเอกสารต่างๆ เป็นอย่างดี ตลอดจนหัวหน้าสาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม เจ้าหน้าที่ประจำสาขาฯ เจ้าหน้าที่ประจำฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ ตลอดจนผู้วิจัยขอขอบคุณผู้เขียนเอกสาร ตำรา งานวิจัยต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้กล่าวอ้างถึงและนำมาเป็นข้อมูลประกอบในงานวิจัยนี้ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ธูปณี รัตนถาวร

พรชัย จิตติวสุรัตน์

สิงหาคม 2556

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : A9 / 2556
ชื่อโครงการ : กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวน
ยางพารา กรณีศึกษา กลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม
จังหวัดสงขลา
ชื่อนักวิจัย : นางสาวรุปลณี รัตนถาวรและนายพรชัย จิตติวสุรัตน์

การวิจัยนี้เป็นการค้นหาเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพาราที่เป็นสมาชิกกลุ่มน้ำยางทวิผล ในหมู่บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลา ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ จนทำให้กลุ่มทวิผลมีความเข้มแข็งและมีเสถียรภาพ ผลการวิเคราะห์จากการสำรวจและการสังเกตการณ์ แบบจำลองเชิงสัญญาณร่วมกับการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า มีกลไกขับเคลื่อนสำคัญ คือ 1) กลไกหลักเชิงพื้นที่ จากการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะกลุ่ม การใช้ประโยชน์ที่ดินหลักเพื่อการทำสวน การอยู่อาศัยและการรวมกลุ่ม ภายใต้โครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมโยงอย่างทั่วถึงและความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อนเป็นลำดับ 2) กลไกหลักเชิงสังคม ในวิถีชีวิตชาวสวนยางที่พึ่งพาและพร้อมเพรียง ผู้คนมีบทบาทชัดเจน การทำสวนและกิจกรรมเสริมอื่นๆ ต่างสนับสนุนกัน ภายใต้ข้อตกลงที่ถือปฏิบัติอย่างเข้มงวด 3) กลไกหลักเชิงเศรษฐกิจ ที่มีการสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพ การมีผลตอบแทนหลากหลายรูปแบบเป็นแรงจูงใจ 4) กลไกเสริมจากปัจจัยภายนอก จากการมีเทคโนโลยีในการทำสวนยางและการซื้อขายผลผลิต ราคาผลผลิตเป็นที่พึงพอใจ และการมีหน่วยงานสนับสนุนการทำสวนยางและเครือข่ายชาวสวน กลไกขับเคลื่อนสำคัญเหล่านี้มีลักษณะเป็นกระบวนการที่ส่งผลเกี่ยวเนื่องกัน การวิจัยมีข้อเสนอแนะว่า กลุ่มทวิผลจะสามารถรักษาความเข้มแข็งของเครือข่ายไว้ได้นั้น จำเป็นต้องยึดมั่นในข้อตกลงที่มีร่วมกันอย่างเข้มงวด การรักษาคุณภาพของผลผลิต และควรมีการถ่ายทอดให้ลูกหลานของสมาชิกในรุ่นต่อไปได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมของกลุ่มมากขึ้น

คำสำคัญ : เครือข่ายสังคมเศรษฐกิจ โครงสร้างเชิงพื้นที่ ชาวสวนยางพารา แผนภูมิจัสติฟายด์

E-mail Address : tapanee.r@rmutr.ac.th

ระยะเวลาโครงการ : พฤศจิกายน 2555 – ตุลาคม 2556

Abstract

Code of project : A9 / 2556
 Project name : Mechanism of Rubber Planters in Socio-Economic Networks on Space: A case study of Rubber Group in Khuanjong Village, Namom District, Songkhla Province
 Resercher name : Miss Tapanee Rattanathavorn, Mr Pornchai Jittiwassurat

This research aimed at finding the mechanism of rubber planters in socio-economic networks on space with a case study of Taveepol rubber group in Namom District, Songkhla. The group was successful in building business networks for purchasing fresh rubber. This gave the members more secure livelihoods. The result from the present study will build understanding about factors relating to maintaining the group's strength and can also be usefully adapted by other rubber groups from different contexts. The result can also serve as a base for larger groups in the future. It was found that the mechanism of rubber planters in socio-economic networks on space of Taveepol rubber group in Namom District comprised of 4 aspects which were 1) the main mechanism on space, especially in the form of commuting networks which connected every area among houses, rubber fields and the rubber group headquarters. This led to faster and more convenient product transportation 2) social mechanisms which related to socio-economic and network support. This helped hold the group together 3) the main economic mechanism by building job security with various incentives and 4) outside supporting mechanism from the public sector especially in the form of the products' price and technological features for more comfortable farming. These mechanisms effectively drove the socio-economic networks. The study then suggested that Taveepol rubber group keep the network strength on the condition that the group be able to strictly hold onto their agreement, maintain the products' standards and pass on the activity involvement to their descendants.

Keywords : socio-economic networks/ spatial structure/ rubber planters/ Justified Graph

E-mail Address : tapanee.r@rmutr.ac.th

Period of project : November 2012– October 2013

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
3. คำถามการวิจัย	8
4. นิยามศัพท์	8
5. ขอบเขตการวิจัย	9
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	12
1. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะโครงข่ายเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา	12
2. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะเครือข่ายทางสังคมและเศรษฐกิจชาวสวน	15
3. ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับกลไกการขับเคลื่อนกลุ่มน้ำยางพารา	19
4. ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มน้ำยางทวิผล	21
5. สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย	23
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	26
1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	26
2. เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	26
2.1 การเก็บข้อมูล	26
2.2 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	26
3. การวิเคราะห์ข้อมูล	29

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 4 ผลการวิจัย	36
1. ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของหมู่บ้านควนจง	36
2. ลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพาราในกลุ่มยางทวีผล	42
3. ลักษณะเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวนยางพารากลุ่มยางทวีผล	56
4. ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของชาวสวนยาง	61
5. สรุปผล อภิปรายผลและเสนอแนะ	64
1. สรุปผลการวิจัย	64
2. การอภิปรายผล	67
3. ข้อเสนอแนะ	69
3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	69
3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป	70
บรรณานุกรม	71
ภาคผนวก	73
ประวัติผู้วิจัย	76

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	โซนตำแหน่งที่ตั้งบ้านเรือนของสมาชิกตามรายชื่อสมาชิกของกลุ่มยางทวิผล	44
2	โซนตำแหน่งที่ตั้งของสวนยางของสมาชิกตามรายชื่อสมาชิกของกลุ่มยางทวิผล	44
3	การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกพืชต่างๆ ของสมาชิกกลุ่มยางทวิผล	48
4	การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกพืชต่างๆ บริเวณโดยรอบบ้านเรือนของสมาชิกกลุ่มทวิผล	48
5	รูปแบบการบริโภคพืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านและไม้ผลของสมาชิกกลุ่มทวิผล	48
6	การวิเคราะห์ทางสถิติความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวเส้นทางและพื้นที่ทำสวนยางพารา	55

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	การดำเนินการภารกิจหลักของเครือข่ายสังคมเศรษฐกิจ “กลุ่มน้ำยางทวิผล”	4
2	“กิจกรรม” ภายใต้การมีพื้นที่และโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมของกลุ่มน้ำยางทวิผล	5
3	กรอบแนวคิดกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษากลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลา	24
4	การซ้อนทับแผนที่ (overlay) ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์	29
5	แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยที่แตกต่างกัน 3 ระบบเพื่ออธิบายการเชื่อมต่อและการเข้าถึงของพื้นที่	30
6	การแบ่งพื้นที่ว่างออกเป็นหน่วยพื้นที่ย่อย (Convex Spaces) ของเมือง Gassin ประเทศฝรั่งเศส	30
7	โครงสร้างความสัมพันธ์การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรม ของเมือง Gassin ประเทศฝรั่งเศส	31
8	แผนภูมิจัดสัฟายด์ (justified graph) ของเมือง Gassin ในประเทศฝรั่งเศส	31
9	โครงข่ายการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรมด้วยแผนภูมิจัดสัฟายด์ (justified graph)	32
10	ตัวอย่างการคำนวณค่าความลึกเฉลี่ย (mean depth)	32
11	การสร้างแผนผังแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการดำเนินชีวิตในพื้นที่ของชาวสวน	34
12	แผนที่ทางสังคมของชุมชน Barangay Tawangan, Benguet, ประเทศฟิลิปปินส์	34
13	ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านควนจง	37
14	แผนที่หมู่บ้านและอาณาเขตติดต่อโดยรอบ	37
15	ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณต่างๆ ในหมู่บ้านควนจง	39
16	แผนที่บริเวณต่างๆ ในหมู่บ้านควนจง	40
17	ลักษณะเชิงพื้นที่และสภาพแวดล้อมในหมู่บ้านควนจง	41
18	รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวสวนในกลุ่มทวิผล	43
19	ลักษณะและตำแหน่งที่ตั้งอาคารที่ทำการกลุ่มยางทวิผล	45
20	ตำแหน่งที่ทำการกลุ่มยาง สวนยางและบ้านสมาชิกกลุ่มทวิผล	46

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
21	การปลูกพืชสมุนไพรและไม้ป่าในบริเวณสวนยางของสมาชิกกลุ่มยางทวีผล	47
22	การปลูกพืชผัก สมุนไพรต่างๆ ในพื้นที่รอบบ้านของสมาชิกกลุ่มยางทวีผล	49
23	ลำดับขั้นตอนการรับซื้อน้ำยางสดของกลุ่มยางทวีผล	50
24	แผนผังลำดับการรับซื้อน้ำยางสดของกลุ่มยางทวีผล	51
25	เส้นทางสัญจรและขนส่งผลผลิตของชาวสวน	51
26	รูปแบบโครงข่ายการสัญจรระหว่างบ้าน สวนยางและที่ทำการกลุ่มยางทวีผล	52
27	แผนภูมิความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำสวนและ J- graph	54
28	ส่วนหนึ่งของคณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มยางทวีผล	59
29	กิจกรรมที่ทำร่วมกันของสมาชิกกลุ่มยางทวีผล	60
30	เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ใช้ในการวัดค่าน้ำยาง	62
31	โมเดลกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ของเกษตรกรชาวสวน ยางพารา ในกลุ่มยางทวีผล อ.นาหม่อม จ.สงขลา	66

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เครือข่ายสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic networks) เกิดจากการที่ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ได้มีการพบปะเผชิญหน้า (encounter) หรือมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม (social interaction) เกิดขึ้นระหว่างคนสองคนหรือมากกว่า เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิต อันเนื่องมาจากการที่บุคคลไม่สามารถคิดหรือทำการทั้งหมดได้เพียงคนเดียว จึงต้องมีการกระทำและมีการตอบสนองต่อกันภายในกลุ่มทางสังคมของตน (Poplin, 1972) การมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมได้ส่งผลให้เกิดกิจกรรมและการใช้พื้นที่ขึ้น เรียกว่า “กลุ่มทางสังคม” (social group) (Hillier and Hanson, 1984) การรวมกลุ่มทางสังคมสามารถจำแนกผ่านการทำกิจกรรม (activities) ที่มักเกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ (1) กิจกรรมส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นเป็นกิจวัตรประจำวันเพื่อความสุนทรีย์ในชีวิต (2) กิจกรรมเชิงธุรกิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการผลิต การบริโภค การบริการต่างๆ และ (3) กิจกรรมเชิงสถาบันที่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนที่มีการรวมกลุ่มกัน เช่น การประกอบพิธีกรรม การละเล่น เทศกาล งานประเพณี เหล่านี้ได้กระทำขึ้นบนพื้นที่และเวลา (space and time) ที่ซ้อนกัน โดยตำแหน่งที่เกิดกิจกรรมในเวลาหนึ่งจะสามารถเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่นในอีกเวลาหนึ่ง หรือเชื่อมโยงกับตำแหน่งพื้นที่ในช่วงเวลานั้น (Chapin, 1972 ; Warren-Boulton, Frederick R, 1978 ; Rapoport, 1990) กลุ่มทางสังคมจึงมีความสำคัญที่จะเป็นเส้นทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คน ในรูปแบบของการเกาะกลุ่มเพื่อช่วยเหลือและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานระบบความคิด ความเชื่อและการมีวัฒนธรรมร่วมกัน การสร้างเครือข่ายทางสังคมจึงเป็นการรวมพลังเพื่อการอยู่รอดบนพื้นฐานของความเป็นปัจเจกและการผสมผสานระหว่างการแลกเปลี่ยน การประสานความสัมพันธ์ควบคู่ไปกับการสร้างค่านิยมที่ยึดครองจิตใจผู้คน ทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ จนกลายเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชนในที่สุด (นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต, 2548)

แนวความคิดและงานวิจัยต่างๆ ที่พยายามค้นหาเหตุผลของความสำเร็จของกลุ่มทางสังคมหรือเครือข่ายทางสังคม อันนำมาซึ่งการดำรงอยู่ของการรวมกลุ่ม จึงมักพบว่าเป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คน ความมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ความทันสมัยของเทคโนโลยี การแทรกแซงหรือการสนับสนุนจากภาครัฐ ตลอดจนปัจจัยอื่นๆ จึงจะสามารถนำไปสู่การทำความเข้าใจในเรื่องนี้ของการรวมกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จได้ แต่ทั้งนี้ Hillier and Hanson (1984) กล่าวว่า การทำความเข้าใจกลุ่มทางสังคมหรือเครือข่ายทางสังคม จะต้องทำความเข้าใจ “โครงสร้างเชิงพื้นที่” (spatial structures) ของกลุ่มทางสังคมนั้นๆ ประกอบกันด้วย โดยเป็นการค้นหาตรรกะในการจัดวางโครงข่ายของพื้นที่ (spatial configuration) ดังกล่าว จากองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น ย่านหรือพื้นที่รวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ รวมทั้ง อาคาร ทางเดิน ตลาด ฯลฯ ที่มีอยู่ในแหล่งตั้งถิ่นฐาน

ตลอดจน รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมของผู้คนในทุกๆ ส่วน ตั้งแต่พื้นที่ด้านหน้าไปสู่พื้นที่ด้านในสุด ซึ่งจะมีความสอดคล้องกับรูปแบบการสัญจรที่เกิดขึ้นจริง และจะทำให้สามารถเชื่อมโยงหรือชี้ให้เห็นถึงลักษณะของกิจกรรมต่างๆ รวมไปถึงรูปแบบการใช้ประโยชน์บนพื้นที่ที่มีความเกี่ยวพันกันหรือขัดแย้งกัน จากนั้นจึงนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่หลากหลายกับตัวแปรอื่นๆ (variables) ต่อไป ดังนั้น โครงสร้างเชิงพื้นที่จึงมีความสำคัญต่อการค้นหาเงื่อนไขปัจจัยของกลไกในการขับเคลื่อนหรือความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม โดยต้องเข้าใจถึงต้นเหตุของการเกิดลักษณะการจัดวางพื้นที่เป็นลำดับแรก แล้วจึงเชื่อมโยงไปสู่ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับต่อไป ภายใต้แนวคิด “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่และตรรกะเชิงพื้นที่ในสังคม” (Social Logics of Space and Spatial Logics of Society) กล่าวคือ ลักษณะทางสังคมมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับลักษณะเชิงพื้นที่ โดยโครงสร้างทางสังคมได้ส่งผลต่อการจัดการเชิงพื้นที่ (spatial organization) และการจัดการเชิงพื้นที่ก็เป็นผลผลิตของอิทธิพลทางสังคมเช่นกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า เครือข่ายการรวมกลุ่มที่ประสบความสำเร็จได้นั้นเกิดจากการจัดการโครงสร้างเชิงพื้นที่ภายใต้บทบาทของเครือข่ายทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันหรือแตกต่างกัน ซึ่งพื้นที่ได้สร้างขึ้นเองจากพื้นฐานทางสังคมนั้นๆ

เครือข่ายทางสังคมของชาวสวนยางพารา เป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เนื่องจาก มีลักษณะเฉพาะของเครือข่ายสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic characteristics) ในการรวมตัวกันของผู้คนเพื่อการซื้อขายผลผลิตจากยางพาราที่เรียกว่า “กลุ่มยาง” ในกลุ่มเกษตรกรที่มีอาชีพทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนชนบทส่วนใหญ่ในพื้นที่ภาคใต้ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตของต้นยาง ซึ่งจะมีผลต่อปริมาณผลผลิตและคุณภาพของน้ำยาง การทำสวนยางในแบบดั้งเดิม ชาวสวนจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสวนค่อนข้างมาก เพราะในสวนชาวสวนจะปลูกพืชผักผลไม้ปะปนกับต้นยางพารา ซึ่งเรียกว่า สวนสมรม¹ ในช่วงที่ยังไม่สามารถกรีดยางได้จะอาศัยพืชผักผลไม้ในสวนของตนเลี้ยงชีพ (กิตติ ต้นไทย, 2545) เกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตอยู่ภายใต้ระบบเครือญาติและการมีเชื้อสายวงศ์ตระกูลเดียวกัน จึงมีรูปแบบการดำรงชีพ ความเชื่อ การประกอบกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยจะใช้ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ² ตั้งแต่ขั้นตอนการกรีดยาง

¹ สวนสมรม เป็นคำภาษาถิ่น หมายถึง สวนขนาดเล็กที่ปลูกพืชผักพื้นบ้าน ผลไม้ชนิดต่างๆ ตลอดจน สมุนไพรหลากหลายชนิดในพื้นที่ เช่น ทุเรียน มังคุด ลำไย กระท้อน กล้วย กล้วยน้ำว้า ฯลฯ โดยไม่มีการแยกแปลงแยกชนิดและอาศัยธรรมชาติให้เกื้อกูลกันเอง พืชผักผลไม้แต่ละชนิดจะให้ผลผลิตไม่พร้อมกัน ทำให้เจ้าของสวนสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตลอดทั้งปี และช่วยแก้ปัญหาการจำหน่ายผลผลิตล้นตลาด ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างแท้จริง (อร่ามรัศมี ดวงชนะ, 2542)

² ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนยางพารา เช่น การคัดเลือกพันธุ์ การเปิดหน้ายางเพื่อกรีดยางครั้งแรก การดูแลต้นยาง วิธีตัดยางและถ้วยรับน้ำยาง เทคนิควิธีการกรีดยางและการเก็บน้ำยางสด ช่วงเวลาในการกรีดยาง และวงจรในการกรีดยาง ซึ่งมักทำในเวลาากลางคืนช่วงเข้ามืด เนื่องจากจะให้ปริมาณน้ำยางที่มากกว่าช่วงเวลาอื่น การเก็บน้ำยาง การเว้นช่วงวันโดยกรีดยางไม่เกิน 2 วันติดกันเพื่อให้หน้ายางได้พักฟื้น การรดกรีดยาง

ยาง วงจรการกรีต การดูแลรักษาสวน ตลอดจนการจำหน่ายผลผลิต และโดยเฉพาะช่วงเวลาของการกรีตยางที่ต้องทำในเวลากลางคืน-เช้ามีด การเก็บน้ำยางสดที่ต้องทำต่อเนื่องมาถึงเวลากลางวันช่วงสาย-เที่ยงของอีกวัน เพื่อนำมาจำหน่ายเป็นน้ำยางสดหรือแปรรูปเป็นยางแผ่น กลายเป็น “ปฏิทินวิถีชีวิตชาวสวนยางพารา” ที่มีลักษณะเฉพาะตัวต่างจากการทำสวนลักษณะอื่น

นอกจากนั้น ชาวสวนยางพารายังมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ (space) ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ในแหล่งตั้งถิ่นฐานของที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำสวน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา โดยเฉพาะการเตรียมพื้นที่เพื่อเพาะปลูกและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสัญจรให้มีความสะดวกรวดเร็วในการเข้าถึงพื้นที่เพื่อการขนส่งวัตถุดิบและผลผลิต เกิดเป็นโครงสร้างเชิงพื้นที่ที่มีการเชื่อมโยงอย่างทั่วถึงกันระหว่างพื้นที่ดำเนินชีวิตประจำวันและพื้นที่ทำสวน ผ่านโครงข่ายการสัญจรรวมทั้ง การใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ให้สัมพันธ์กับวงจรการทำสวนผ่านองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่อยู่อาศัย เช่น บ้าน โรงเก็บของและอุปกรณ์สำหรับการทำสวน ฯลฯ และพื้นที่สวน เช่น พื้นที่ปลูกยาง พื้นที่ปลูกพืชอื่น ๆ ศาลาพักผ่อน (หน้า) ฯลฯ เกิดเป็น “ตรรกะทางสังคมในพื้นที่ของชาวสวนยางพารา”

ในปัจจุบันจึงพบว่า เครือข่ายกลุ่มน้ำยางหลายกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นแล้วประสบความสำเร็จ มีความก้าวหน้าและมั่นคง ส่งผลต่อเนื่องแก่สภาพความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิก แต่ขณะเดียวกันยังมีเครือข่ายกลุ่มน้ำยางอีกจำนวนมากที่ประสบความล้มเหลว ซึ่งเกิดจากปัญหาอุปสรรค เหตุปัจจัยหลายประการ ทั้งจากการบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพของผู้นำและคณะกรรมการ การแบ่งปันผลประโยชน์ไม่ลงตัว กระบวนการผลิตไม่ได้มาตรฐาน ปริมาณผลผลิตอยู่ในเกณฑ์ต่ำ สมาชิกขาดความรู้ความเข้าใจในระบบกลุ่ม กลุ่มขาดสภาพคล่องทางการเงิน การขาดบรรยากาศที่ดีระหว่างสมาชิก ตลอดจน การรวมกลุ่มที่มักเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคงประกอบอาชีพทำสวนยางดั้งเดิม ทำให้กลุ่มขาดความหลากหลายของช่วงวัย ซึ่งส่งผลต่อการรับช่วงทำสวนและความก้าวหน้าของกลุ่มในอนาคต เป็นต้น

กลุ่มที่มีความเข้มแข็ง จึงมีความน่าสนใจในการศึกษากรณีการขับเคลื่อนของเครือข่าย โดยหมู่บ้านควนจง เป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา จัดอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอันเป็นบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ของภาคใต้ มีลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศเหมาะสมในการทำเกษตรกรรม และมีการผลิตยางพาราเป็นอาชีพหลักของผู้อยู่อาศัย มีพัฒนาการยาวนานมาตั้งแต่ในอดีต (กิตติ ตันไทย, 2545) โดยสภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มสลับกับภูเขาสูงเตี้ยหลายแห่ง ผู้คนส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำสวน

ขณะที่ต้นยางเป็ยง เช่นวันที่ฝนตกเพื่อไม่ให้ต้นเป็ยงและเปลือกเน่า การบำรุงใส่ปุ๋ยจะทำในฤดูแล้งซึ่งเป็นช่วงที่ยางผลิใบใหม่เพื่อฟื้นฟูใบและต้นยาง รวมทั้ง วิธีการจำหน่ายผลผลิตจากยางพาราด้วยการผลิตเป็นยางแผ่นดิบและการขายน้ำยางสด

ผลไม้ ทำไร่ ทำนา และโดยเฉพาะการทำสวนยางพารา รวมทั้ง มีเครือข่ายกลุ่มเพื่อการซื้อขายผลผลิต จากยางพาราภายในหมู่บ้านถึง 3 กลุ่ม โดยเฉพาะ “กลุ่มน้ำยางทวิผล” ได้เกิดขึ้นจากการรวมตัวกัน ของผู้คนในหมู่บ้าน เป็นลำดับที่ 3 เพื่อประกอบกิจกรรมเชิงธุรกิจที่เกี่ยวกับยางพารา คือการรับซื้อน้ำ ยางสดจากสมาชิกและบุคคลทั่วไป (ภาพที่ 1) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีขนาดเล็กที่สุดของหมู่บ้านในปัจจุบัน แต่ มีการดำเนินการ มีกิจกรรม รวมทั้งเป็นเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ที่น่าสนใจ

กลุ่มเกษตรกรทวิผล เป็นการรวมกลุ่มที่สมาชิกประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและอาชีพ อื่นๆ ที่มีสวนยางอยู่ในละแวกหมู่บ้าน รวมทั้ง เป็นคนในหมู่บ้านแต่มีสวนยางอยู่ที่อื่น ประกอบด้วย บุคคลทั้งในกลุ่มวัยรุ่น วัยกลางคน และผู้สูงอายุที่เป็นคนในชุมชนและต่างชุมชน จึงดำเนินการอยู่ ภายใต้อุปกรณ์และต่างเชื้อสายเครือญาติกัน ทำให้สมาชิกมีความหลากหลาย และได้มีโอกาส พบปะ สนทนา แลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อเติมเต็มการดำเนินชีวิตที่กลายเป็นกิจวัตรประจำวัน ณ ที่ทำ การของกลุ่มในช่วงวันเวลาที่มาทำการซื้อขายน้ำยางสด ในบริเวณเดียวกันยังได้จัดให้มีพื้นที่สำหรับ ฟังวิทยุโทรทัศน์ และอ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารต่างๆ รวมทั้ง มีกิจกรรมส่งเสริมการออม เงินฝากที่ได้จากการขายน้ำยางในแต่ละวัน ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทำให้ยอดเงินออมสูงขึ้น ในเวลาอันรวดเร็ว แตกต่างจากกลุ่มอย่างกลุ่มอื่นในหมู่บ้าน ซึ่งไม่มีกิจกรรมการออมเงินจากการซื้อ ขายน้ำยางภายในกลุ่ม (ไพโรจน์ เอียดหมุน ประธานกลุ่มทวิผล, สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2554)

ภาพที่ 1 การดำเนินการภารกิจหลักของเครือข่ายสังคมเศรษฐกิจ “กลุ่มน้ำยางทวิผล”
ที่มา : จากการศึกษาข้อมูลและการสำรวจเบื้องต้นโดยผู้วิจัย, 2554

สมาชิกต่างมีหน้าที่ในภารกิจหลัก (เช่น กรรมวิธีและขั้นตอนรับซื้อ การวัดคุณภาพน้ำยาง การจ่ายเงิน การขนส่งน้ำยางให้โรงงาน ฯลฯ) และการให้ความร่วมมือกันในการกิจเสริม (เช่น การ ร่วมกันก่อสร้างโรงงานผสมปุ๋ยอินทรีย์ของกลุ่ม การปลูกไม้ยืนต้นและผักพื้นบ้านแซมในสวนยางพารา เป็นต้น) ตลอดจน การให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ (เช่น การประชุมหารือ การ

ประชุมเพื่อปันผล ฯลฯ) ร่วมกับการทำกิจกรรมเชิงสถาบัน (เช่น การร่วมงานประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ฯลฯ) (ภาพที่ 2) ในอนาคตกลุ่มทวิผลยังมีเป้าหมายในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์ผลิตและจำหน่ายพืชพื้นบ้าน ภายใต้ตราสัญลักษณ์ “ทวิผล” ทั้งนี้ การดำเนินงานต่างๆ ที่สร้างให้เกิดความมั่นคงของกลุ่มเกิดจากผู้คนที่มีความเป็นผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน ผู้นำอาสา นักการเมืองท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสมาชิกในกลุ่มเอง โดยมีบรรทัดฐานที่เป็นเงื่อนไข ข้อตกลง อันเป็นแนวทางที่สมาชิกเข้าใจ ยอมรับและยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

นอกจากนั้น สมาชิกกลุ่มทวิผลมีการทำสวนยางพาราในแบบระบบการเกษตรยุคใหม่³ที่มีการนำความรู้ภูมิปัญญาในการทำสวนแบบดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ในลักษณะการปลูกพืชผักพื้นบ้าน ไม้ยืนต้นแซมในสวนยางพารา สวนผลไม้ หั้วไร่ปลายนา และบริเวณบ้าน หรือเรียกว่า สวนสมรม ซึ่งเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ในแหล่งตั้งถิ่นฐานของที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน ตลอดจน การสร้างให้เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงของพื้นที่ทั้ง ตำบล สวนและที่ทำการกลุ่มให้อยู่ในตำแหน่งที่มีความสะดวกรวดเร็วในการเข้าถึง ผ่านโครงข่ายการสัญจร ทั้งสมาชิกที่มีบ้านและสวนอยู่ในหมู่บ้านและนอกพื้นที่หมู่บ้าน เกิดเป็นโครงสร้างเชิงพื้นที่ รวมทั้ง มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับเครือข่ายวงจรการทำสวนยางผ่านองค์ประกอบทางกายภาพของที่อยู่อาศัย-สวน-ที่ทำการกลุ่มน้ำยาง ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 2 “กิจกรรม” ภายใต้การมีพื้นที่และโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมของกลุ่มน้ำยางทวิผล
ที่มา : จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลและการสำรวจเบื้องต้น โดยผู้วิจัย, 2554

³ ระบบการเกษตรยุคใหม่ เป็นการปลูกยางพาราที่มีพัฒนาจากการปลูกด้วยเมล็ด โดยใช้ต้นกล้าที่ผ่านการติดตามและการเลือกใช้งานพันธุ์ดี แทนยางพันธุ์พื้นเมือง ตลอดจนมีการบำรุงรักษา การใส่ปุ๋ย การกำจัดวัชพืช และการใช้เครื่องทุ่นแรง ส่วนการจำหน่ายยางพาราส่วนใหญ่จะจำหน่ายในภาพของยางแผ่นและน้ำยางสด จากเดิมที่ปลูกด้วยเมล็ดแล้วปล่อยให้เจริญเติบโตเองตามธรรมชาติ เป็นพันธุ์พื้นเมืองหรือที่เรียกว่า ยางน้ำ ต้นโตได้ขนาดจึงทำการกรีตเพื่อทำเป็นก้อนยางออกจำหน่าย (สุริยา ชัยรักษา, 2547)

จากการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางพารา พบว่า มีการศึกษาที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งในระดับกว้าง (global) และระดับกลุ่ม (local) โดยระดับกว้างเป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจ การผลิต การแลกเปลี่ยนยางพาราในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่มีผลการวิจัยเสนอให้ส่วนราชการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางอย่างจริงจังและส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของผู้คนในชุมชนให้มากขึ้น ตลอดจนเสนอให้ผู้คนในชุมชนมีการทำไร่นาสวนผสมแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่วนการศึกษาระดับกลุ่ม เป็นการศึกษาระดับย่อยที่มีผลต่อความสำเร็จและความถาวรของกลุ่มเกษตรกรในชุมชนหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจาก เกษตรกรได้มีการทำสวนยางพาราในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่นาน จึงมักประสบปัญหาต่างๆ การศึกษาจึงเกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินงานกลุ่ม ในระดับครัวเรือนและชุมชนที่มีข้อเสนอแนะเฉพาะทางด้านการเกษตร ด้านการทำสวนยางพาราและด้านความเป็นอยู่ ตลอดจน เป็นการศึกษาแนวทางการดำเนินธุรกิจแบบวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นระบบการรวมกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ ไม่อยู่บนพื้นฐานที่เกษตรกรในชุมชนหมู่บ้านจะสามารถร่วมกันดำเนินการเองได้ นอกจากนี้ พบว่าเป็นงานวิจัยที่ไม่ได้อยู่ในบริบทของชาวสวนยางพาราในภาคใต้ รวมทั้งเป็นการศึกษาความเข้มแข็งของเครือข่ายกลุ่มชุมชนชาวสวนยางเฉพาะด้าน ยังไม่มีการบูรณาการทางด้านสังคมและเศรษฐกิจกับทางกายภาพของพื้นที่ร่วมกัน

ดังนั้น การศึกษาเครือข่ายทางสังคมผ่านโครงสร้างเชิงพื้นที่ของผู้คน กรณี “กลุ่มน้ำยางสดทวิผล” ซึ่งเป็นกลุ่มในระดับหมู่บ้านที่มีขนาดเล็ก จึงช่วยให้เห็นภาพของเงื่อนไข ปัจจัยที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ได้อย่างชัดเจน สามารถนำไปเป็นตัวอย่างของกลุ่มอื่นๆ ทั้งที่มีขนาดเล็กก็เคียงกัน และสามารถนำบางประเด็นที่ค้นพบไปปรับใช้กับกลุ่มที่มีขนาดใหญ่กว่าได้ ซึ่งกลุ่มขนาดเล็กที่ประสบความสำเร็จจะสามารถเป็นฐานที่เข้มแข็งให้กลุ่มที่มีขนาดใหญ่ต่อไป

นอกจากนั้น ประเด็นดังกล่าวนี้ยังมีความน่าสนใจในการนำเครื่องมือวิเคราะห์เชิงสัณฐาน (spatial configuration model) มาใช้ในการทดสอบ เนื่องจากเป็นชุดทฤษฎีและเทคนิคที่สามารถวิเคราะห์และอธิบายเพื่อทำความเข้าใจในสัณฐานพื้นที่ของชุมชนและเมืองผ่านองค์ประกอบในเชิงพื้นที่และชีวิตสังคมที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งจะช่วยให้นักวิจัยหาคำตอบต่างๆ เกี่ยวกับลักษณะหรือสภาพที่เกิดขึ้นและสามารถคาดการณ์แนวโน้มทิศทางการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อภริดี เกษมสุข และสรายุทธ ทรัพย์สุข, 2544) โดยเฉพาะการวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมอย่างเป็นระบบ ด้วยแผนภูมิจัดสภาพ (Justified Graph, J-graph) ซึ่งคิดค้นโดย Hillier and Hanson (1984) ตามแนวคิดตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่ (Social Logic of Space) ประกอบกับกระบวนการพิสูจน์ด้วยหลักฐาน ข้อเท็จจริงจากแผนผังและองค์ประกอบของชุมชนและที่ทำกรกลุ่มยาง ลักษณะการสัญจร การใช้สอยที่ดิน รวมทั้ง การ

วิเคราะห์และอธิบายลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่ซ้อนกันอยู่ ด้วยเครื่องมือทางสังคม โดยเฉพาะแผนที่ทางสังคม (social map) เกี่ยวกับประเภทและบทบาทของผู้คน วิถีชีวิตชาวสวน กิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน ข้อตกลงและกฎเกณฑ์ทางสังคม ตลอดจนแผน นโยบายของภาครัฐและเทคโนโลยี นวัตกรรมใหม่ๆ ที่เป็นปัจจัยภายนอก มาทำการวิเคราะห์ร่วมกัน

โดยมีประเด็นคำถามการวิจัยว่า เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพาราที่เป็นสมาชิกกลุ่มน้ำยางทวิผล ในหมู่บ้านควนจงในปัจจุบันมีลักษณะเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขปัจจัยใดที่เป็นกลไกการขับเคลื่อน รวมทั้ง เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอย่างไร และมีวิธีการใดบ้างในการดำรงรักษากลไกให้เข้มแข็งเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น

ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาในการก่อตั้ง การพัฒนา หรือการฟื้นฟูเครือข่ายหรือกลุ่มทางสังคมเชิงพื้นที่ของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ให้มีความเข้มแข็งมั่นคง เพื่อดำรงความเป็นสังคมที่มีชีวิตชีวา เศรษฐกิจที่เฟื่องฟูของกลุ่มอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทและสถานการณ์ที่แตกต่างกันใน “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่และตรรกะเชิงพื้นที่ทางสังคม” ตลอดจนสามารถเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ที่สนใจ รวมทั้งเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นไว้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษากลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา มีวัตถุประสงค์ดังนี้

2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่ ในประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน รูปแบบโครงข่ายการสัญจร และรูปแบบความสัมพันธ์การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรม และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มน้ำยาง ในประเด็นเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวสวนยาง ประเภทและบทบาทของผู้คน กิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน ข้อตกลงและกฎเกณฑ์ทางสังคมของกลุ่ม รวมทั้ง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำสวนยาง รวมทั้งแผนและนโยบายสนับสนุน

2.2 เพื่อวิเคราะห์และทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของสมาชิกกลุ่มน้ำยางที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนระบบกลุ่มน้ำยางในปัจจุบัน

2.3 เพื่อค้นหาและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพาราในอนาคต เพื่อการดำรงรักษากลไกให้เข้มแข็งเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น

3. คำถามการวิจัย

การค้นหากลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา ที่เป็นสมาชิกกลุ่มน้ำยางทวีผล หมู่บ้านควนจง มีคำถามงานวิจัย ดังนี้

ประเด็นคำถามหลัก คือ โครงสร้างเชิงพื้นที่ (spatial configuration) และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic network) ของชาวสวนยางพาราที่เป็นสมาชิกกลุ่มน้ำยางทวีผล มีลักษณะเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขปัจจัยใดที่เป็นกลไกการขับเคลื่อน

ประเด็นคำถามย่อย คือ โครงสร้างเชิงพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวนยางพารากลุ่มนี้ มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเป็นอย่างไร และมีวิธีการใดบ้างในการดำรงรักษากลไกให้เข้มแข็งเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น

4. นิยามศัพท์

เครือข่ายสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic networks) ในการวิจัยนี้หมายถึง การพบปะเผชิญหน้า (encounter) หรือการมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม (social interaction) ของชาวสวนยางตั้งแต่สองคนขึ้นไป ในการดำเนินชีวิต มีการกระทำและการตอบสนองต่อกัน เพื่อความอยู่รอด ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดกิจกรรมและการใช้พื้นที่ขึ้น เรียกว่า “กลุ่มทางสังคม” (social group) โดยสามารถจำแนกผ่านการทำกิจกรรม (activities) ต่างๆ ทั้งกิจกรรมทางสังคมและทางเศรษฐกิจ

โครงสร้างเชิงพื้นที่ (spatial structure) ในการวิจัยนี้หมายถึง ลักษณะโครงสร้างของพื้นที่ (spatial configuration) หรือรูปร่างรูปทรงและหน้าที่ใช้สอยในพื้นที่สวนยางพารา ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน โครงข่ายการสัญจร ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมทั้งรูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรม เป็นต้น

ชาวสวนยางพารา (rubber planters) ในการวิจัยนี้หมายถึง เกษตรกรในกลุ่มทวีผลที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำสวนยางพารา

แผนภูมิจัสติไฟด์ (Justified Graph, J-graph) ในการวิจัยนี้หมายถึง เทคนิควิธีการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่ หรือรูปร่างรูปทรงและหน้าที่ใช้สอยในพื้นที่สวนยางพารา ซึ่งทำให้ทราบถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมหรือประกอบอาชีพทำสวนยางของชาวสวนยาง

แผนที่ทางสังคม (social map) ในการวิจัยนี้หมายถึง เครื่องมือที่ใช้สำหรับอธิบายลักษณะและกิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ ผ่านการใช้สอยในอาคารและที่ดิน ทั้งที่เกิดขึ้นชั่วคราวและถาวร เกี่ยวกับการทำสวนยางและชีวิตประจำวันของชาวสวนในกลุ่มทวีผล

5. ขอบเขตของการวิจัย

5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้นพบว่า ในกลุ่มน้ำยาที่ทำการศึกษา มีเกษตรกรชาวสวนยางพาราอยู่ 48 หมายเลขสมาชิก (ข้อมูลเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2556) ซึ่งมีความหลากหลายของรูปแบบเชิงพื้นที่และชีวิตความเป็นอยู่ จึงต้องทำการกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษา ออกเป็น 2 ระดับ คือ การวิเคราะห์ระดับพื้นที่รวม เพื่อทราบถึงลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่และลักษณะเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของเกษตรกรทั้งหมดในกลุ่ม แล้วจึงนำไปสู่การวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ เพื่ออธิบายถึงเงื่อนไขปัจจัยของกลไกในการขับเคลื่อนระบบกลุ่มน้ำยาอย่างละเอียด ดังนี้

(1) การวิเคราะห์ระดับพื้นที่รวม (global level) เป็นการศึกษาโครงสร้างเชิงพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของเกษตรกรในกลุ่มน้ำยาทางวิมล อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา ทั้งหมดในปัจจุบัน

(2) การวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ (local level) เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์และรายละเอียดของเกษตรกร

ดังนั้น หน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือ เกษตรกรชาวสวนยางพารา

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

(1) ระดับกว้าง (global study) เนื่องจากเกษตรกรชาวสวนยางพาราของกลุ่มที่ทำการศึกษา มีทั้งผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตและนอกเขตหมู่บ้านควนจง รวมทั้งมีสวนยางพาราที่อยู่ในเขตและนอกเขตหมู่บ้านเช่นกัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ในหลายๆ หมายเลขสมาชิก โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ได้แก่ เอกสารข้อมูลของกลุ่มแผนที่ ภาพถ่ายดาวเทียม/ภาพถ่ายทางอากาศ ร่วมกับการเก็บข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสำรวจพื้นที่ (field survey) และการสัมภาษณ์เบื้องต้นประธานกลุ่มและสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งบ้านและตำแหน่งสวนยางของสมาชิกทั้งหมด รวมถึงรูปแบบเส้นทางที่ไปยังตำแหน่งต่างๆ เหล่านี้ โดยมีที่ทำกรกลุ่มอย่างเป็นศูนย์กลาง

(2) ระดับเฉพาะ (local study) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ตัวเกษตรกรในเชิงลึก ด้วยเทคนิคและเครื่องมือวิเคราะห์เชิงสัจฐานพื้นที่ ได้แก่ ด้วยเทคนิคการซ้อนทับแผนที่ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) เทคนิคการแปลภาพถ่ายทางอากาศ เทคนิคการสร้างแบบจำลองเชิงสัจฐาน (spatial configuration model) ส่วนเทคนิคและเครื่องมือวิเคราะห์เชิงสังคม ได้แก่ เทคนิคการสร้างแผนที่ทางสังคม (social map) เทคนิควิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ตามตัวแปรที่ได้กำหนดไว้ ได้แก่ **รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบ**

การใช้ประโยชน์ที่ดิน รูปแบบโครงข่ายการสัญจร และรูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรม ตลอดจนตัวแปรทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ วิถีชีวิตชาวสวนยาง ประเภทและบทบาทของผู้คน กิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน ข้อตกลงและกฎเกณฑ์ทางสังคม รวมทั้ง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำสวนยาง แผนและนโยบายสนับสนุน

จากนั้นนำมาวิเคราะห์ประมวลผล แล้วจัดประเภท (typologies) เพื่อทำการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของกลไกการขับเคลื่อนของแต่ละประเภทจากตัวแปร ซึ่งจะเป็นประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การตอบคำถามงานวิจัยถึง “กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา” ในกลุ่มนี้ยังทบทวนปัจจุบัน และทำการสรุปผล เสนอแนะตามลำดับ

5.3 ขอบเขตด้านเวลา

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการศึกษา กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา ดังนั้น ขอบเขตด้านช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลจึงจำเป็นต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ดังที่กำหนดในประเด็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งช่วงเวลาที่เหมาะสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถจำแนกเป็น 2 ช่วงหลักๆ คือ (1) *ช่วงฤดูกาล* ได้แก่ ช่วงฤดูกาลที่มีการกรีดยาง (ช่วงเวลาปกติ) ร่วมกับช่วงเวลาฤดูกาลอื่นๆ ที่ไม่ได้กรีดยาง (ช่วงฤดูฝนและช่วงยางผลัดใบ) เพื่อทราบถึงวิถีความเป็นอยู่และการทำกิจกรรมในแต่ละเวลาและฤดูกาลของผู้คนร่วมกัน (2) *ช่วงเวลา* ได้แก่ ช่วงเวลาที่มีการซื้อขายน้ำยางสด (ช่วงเช้าในวันที่ฝนไม่ตก ซึ่งชาวสวนสามารถกรีดยางได้) และช่วงเวลาอื่นๆ ที่กลุ่มได้จัดให้มีกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก เช่น การประชุม การไปศึกษาดูงาน การปันผลประจำปี ฯลฯ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างเชิงพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจ รวมทั้ง ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้กลุ่มยางพารามีเสถียรภาพและดำรงอยู่ ทั้งในสภาวะการณ์ปัจจุบันและอนาคต

6.2 เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาในสร้างต้นแบบในการจัดตั้งกลุ่มหรือเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ของเกษตรกรชาวสวนยางพารา หรือการพัฒนา หรือการฟื้นฟูเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ของเกษตรกรชาวสวน ให้มีความเข้มแข็งมั่นคง เพื่อดำรงความเป็นสังคมที่มีชีวิตชีวา เศรษฐกิจที่เฟื่องฟูของกลุ่มเกษตรกรที่ทำสวนยางพาราอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทและสถานการณ์ที่แตกต่างกันใน “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่และตรรกะเชิงพื้นที่ทางสังคม”

6.3 เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, สมาคมยางพาราไทย,

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ฯลฯ ตลอดจนผู้สนใจ อีกทั้งยังเป็นการบันทึกวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ดั้งเดิมในการทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นไว้

สรุป งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาเงื่อนไขปัจจัยของกลไกในการขับเคลื่อนระบบกลุ่ม น้ายางพาราในหมู่บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลา ซึ่งมีเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic network) และโครงสร้างเชิงพื้นที่ (spatial configuration) ของชาวสวนที่สัมพันธ์กัน และเอื้อให้กลุ่มน้ายางกลุ่มนี้ยังคงมีเสถียรภาพ มีความเจริญก้าวหน้า โดยใช้แนวคิดทฤษฎีและ เครื่องมือวิเคราะห์เชิงสัณฐาน (spatial configuration model) และเทคนิควิเคราะห์เชิงสังคมมา ทดสอบและอธิบายเพื่อทำความเข้าใจเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ของกลุ่มยางกลุ่มนี้

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเกี่ยวกับกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา กลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา วรรณกรรม ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นสำคัญ 5 ประเด็น ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะโครงข่ายเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา
2. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะเครือข่ายทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวสวนยางพารา
3. ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง
4. ข้อมูลเกี่ยวกับการทำสวนยางพาราและกลุ่มน้ำยางที่ผลิต
5. สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะโครงข่ายเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา

การศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนหรือเมืองต่างๆ จำเป็นต้องเริ่มต้นทำความเข้าใจนิยามและความหมายเกี่ยวกับโครงสร้างเชิงพื้นที่ (spatial structures) ของกลุ่มสังคมหรือเครือข่ายสังคมของชุมชนหรือเมืองนั้นๆ ก่อน กล่าวคือ เป็นการศึกษาดรรชนีของการจัดวางโครงข่ายเชิงพื้นที่จากองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น ย่านหรือพื้นที่รวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม อาคาร เส้นทางสัญจร ฯลฯ ที่มีอยู่ในแหล่งตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมของผู้คนในทุกส่วนตั้งแต่พื้นที่ด้านหน้าไปสู่พื้นที่ด้านในสุด โดยจะมีความสอดคล้องกับรูปแบบการสัญจร รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงหรือชี้ให้เห็นถึงรูปแบบการใช้ประโยชน์บนพื้นที่ที่มีกิจกรรมเกิดขึ้น ตลอดจนสามารถพิจารณารูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ (spatial configuration) ทำกิจกรรมได้อีกด้วย

ดังนั้น การทำความเข้าใจลักษณะโครงข่ายเชิงพื้นที่ จึงเป็นการศึกษารายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน (settlement pattern) องค์การสหประชาชาติได้นิยามความหมายว่าเป็นการบุกเบิกและเข้าอยู่อาศัยครอบครองพื้นที่ของมนุษย์ มีความซับซ้อนของรูปแบบและขนาดที่แตกต่างกันไป ตั้งแต่อยู่อย่างโดดเดี่ยวไปจนถึงรวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่น้อย แสดงออกซึ่งการจัดการพื้นที่ในรูปของอาคารบ้านเรือน ถนนหนทางและการใช้ที่ดิน แหล่งตั้งถิ่นฐานจึงเป็นถิ่นอาศัยของมนุษย์สร้างที่ขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ (องค์การสหประชาชาติ, 1974) ตามทฤษฎีแบบจำลองเอคิสติกส์ (Ekistics Model) (Doxiadis, 1976) ได้ให้คำจำกัดความว่าหมายถึง การจัดรูปแบบพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยของมนุษย์และยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยมีองค์ประกอบพื้นฐานคือ 1) สภาพแวดล้อมธรรมชาติ (natural

environment) เป็นตัวกำหนดขอบเขตของชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นมา 2) มนุษย์ (anthropos) เป็นผู้กำหนดการเลือกตำแหน่งที่ตั้งที่ปลอดภัย 3) สังคม (society) เป็นระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ด้วยกัน 4) ที่กำบัง (shells) เป็นที่อยู่อาศัยและสิ่งอำนวยความสะดวกที่มนุษย์เป็นผู้สร้างและจัดวางลงบนพื้นที่ และ 5) โครงข่าย (network) เป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ในการเชื่อมโยงกันในพื้นที่และสังคม เช่น การสัญจร การขนส่ง การสื่อสาร เป็นต้น โดยในแต่ละองค์ประกอบจะผสมเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว

โดยทั่วไป หมู่บ้านในทวีปเอเชียจะอาศัยอยู่ในชนบทมากถึงร้อยละ 75 จึงมีหมู่บ้านและเมืองขนาดเล็กอยู่ทั่วไป กระจายอยู่ตามหุบเขาหรือลุ่มน้ำที่สามารถทำการเพาะปลูกและพึ่งตนเองได้ ส่วนในประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานมาจากการบุกเบิกเข้าครอบครองพื้นที่เพื่อดำรงชีพ (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536) ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศจึงอยู่รวมกันในชนบทเป็นหมู่บ้านเล็กๆ (de Young, 1955) เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สามารถพิจารณารูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากลักษณะสัญญาณได้ 3 แบบ คือ 1) การตั้งถิ่นฐานแบบรวมศูนย์ เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นจากความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ แหล่งแร่ และที่เพาะปลูก บ้านเรือนจะอยู่รายรอบบ่อน้ำ ตลาด วัด โรงเรียนหรือบ้านผู้นำ กลุ่มบ้านจะใกล้ชิดติดกัน ส่วนบริเวณโดยรอบจะเป็นแหล่งเพาะปลูก หมู่บ้านเหล่านี้จะไม่มีขอบเขตแน่นอน นอกจากถือเอาปัจจัยธรรมชาติเป็นเครื่องกำหนดอย่างหยาดๆ 2) การตั้งถิ่นฐานแบบกระจัดกระจาย เป็นรูปแบบที่ตัวบ้านจะอยู่ห่างกันโดดๆ ตั้งกระจายอยู่ตามไร่นา ที่สวน เพื่อสะดวกแก่การประกอบกิจกรรมทางการเกษตร การดูแลรักษาพืชผล เป็นลักษณะหนึ่งที่พบมากในภาคใต้ที่มีการทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว สวนผลไม้ทั่วไป จึงเกิดเป็นหมู่บ้านแบบกระจัดกระจายตามบริเวณที่ทำกรเกษตร เช่น ที่ราบเชิงเขาหรือใกล้แหล่งน้ำ และ 3) การตั้งถิ่นฐานแบบเส้นตรง เป็นรูปแบบที่บ้านเรือนจะวางตัวเรียงรายตามสองฝั่งแม่น้ำ ชายทะเลหรือตามเส้นทางคมนาคมที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น ทางรถไฟ ทางหลวง นอกเหนือจากการวางตัวเรียงรายอยู่ตามแม่น้ำลำคลองดังที่เป็นมาตั้งแต่ครั้งในอดีต (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536)

นอกจากนั้น ระบบการตั้งถิ่นฐานยังมีตัวแปรที่อาจต้องพิจารณา ได้แก่ 1) ประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน 2) ลักษณะการกระจายของแหล่งตั้งถิ่นฐานที่มีส่วนสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพต่างๆ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ถนน ลำคลอง ฯลฯ 3) ความสัมพันธ์ของแหล่งตั้งถิ่นฐานกับแหล่งเพาะปลูกหรือที่อยู่อาศัยกับไร่นา 4) แผนผังของแหล่งตั้งถิ่นฐาน เกี่ยวข้องกับรูปแบบของถนนหนทางและการกระจายของตัวบ้าน และ 5) โครงสร้างของที่อยู่อาศัย เป็นการพิจารณาตัวบ้านเป็นหลักๆ ว่าอยู่อาศัยเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวหรือหลายครอบครัว ลักษณะการก่อสร้าง วัสดุ รวมถึงรอบบริเวณบ้าน เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานได้แสดงให้เห็นนัยยะของรูปร่างรูปทรงของชุมชนหมู่บ้านที่เกิดจากรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน (land use pattern) โดยพื้นฐานประกอบด้วย อาคารบ้านเรือน (buildings) และพื้นที่โดยรอบ (surrounding space) ที่มีการเรียงตัวประกอบกันเป็น “โครงสร้าง

ของพื้นที่” ทำให้เกิดความเข้าใจในรูปแบบกิจกรรมการใช้สอยที่เกิดขึ้น ทั้งภายในและภายนอกอาคาร (Hillier and Hanson, 1984) กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยและการใช้ที่ดินรอบหมู่บ้าน ลักษณะกิจกรรมการใช้สอยหรือรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารจะชี้ให้เห็นถึงการรวมกลุ่มหรือการกระจายตัวของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้ง ความเชื่อมโยงของกิจกรรมที่เกี่ยวพันกันหรือขัดแย้งกัน (Conzen, 1981) ในแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวสวนยางจึงมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน คือ พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยและพื้นที่ทำสวนยางเป็นหลัก ซึ่งจะอยู่ในบริเวณเดียวกันหรือแยกกันขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกร แต่โดยทั่วไปในสวนยางมักประกอบด้วยพื้นที่ปลูกยาง พื้นที่ปลูกพืชผักอื่นๆ ศาลา (ขนำ) ซึ่งอาจใช้พักเหนื่อยและเก็บอุปกรณ์สำหรับการทำสวน ส่วนพื้นที่พักอาศัยชาวสวนอาจสร้างบ้านอยู่รวมกันในหมู่บ้าน ดังที่สมใจ ศรีหล้า (2552: 98) กล่าวถึงการทำสวนยางของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า พื้นที่สวนยางพาราจะอยู่รอบๆ หมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1-2 กิโลเมตร เกษตรกรจะไม่อาศัยอยู่ตามสวนยาง แต่จะใช้วิธีเดินทางออกไปกรีดยางในตอนเช้ามืดและกลับเข้ามามีบ้านเมื่อเสร็จกิจกรรม

อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์พิจารณาเลือกสรรการอยู่อาศัยในบริเวณที่มีความได้เปรียบด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยและการใช้ที่ดินรอบหมู่บ้าน ซึ่งยังเกี่ยวข้องกับระยะในการเดินทางเพื่อทำการเกษตรด้วย โดยแปลงที่อยู่ไกลออกไปจะไม่ได้ได้รับความสนใจมากกว่าแปลงที่อยู่ใกล้บ้าน (Chisholm, 1962) เนื่องจากมีผลต่อการลักษณะการเดินทางที่เริ่มตั้งแต่การเตรียมพื้นที่เพื่อเพาะปลูก การดูแล ตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งชาวสวนจะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการสัญจร (transportation pattern) ให้มีความสะดวกรวดเร็วในการเข้าถึงพื้นที่เพื่อการขนส่งวัตถุดิบและผลผลิต เกิดเป็นโครงข่ายเชิงพื้นที่ที่มีการเชื่อมโยงอย่างทั่วถึงกันระหว่างพื้นที่ดำเนินชีวิตประจำวันและพื้นที่ทำสวนผ่านโครงข่ายการสัญจร ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของโครงสร้างเชิงพื้นที่ (spatial structures) ของกลุ่มทางสังคมชาวสวน นอกจากนี้ รูปแบบโครงข่ายการสัญจรที่เกิดขึ้นจริงในการทำกิจกรรมต่างๆ จากทุกๆ ส่วนตั้งแต่พื้นที่ด้านหน้าไปสู่พื้นที่ด้านในสุดสามารถชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของกิจกรรมต่างๆ รวมไปถึงรูปแบบการใช้ประโยชน์บนพื้นที่ที่มีความเกี่ยวพันกันหรือขัดแย้งกัน การกระจายตัวหรือการรวมตัวของแต่ละกิจกรรม เป็นต้น

นอกจากนั้น การสัญจรยังสามารถนำไปสู่การทำความเข้าใจตรรกะของความสัมพันธ์ในการจัดวางโครงข่ายพื้นที่ (spatial configuration) จากองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ที่มีอยู่ในแหล่งตั้งถิ่นฐานหรือเรียกว่า รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมของชาวสวนยาง ที่มีลักษณะเชิงพื้นที่เฉพาะ (spatial characteristics) แตกต่างจากชาวสวนประเภทอื่นอีกด้วย โดยสามารถพิจารณาได้ถึงความลึกหรือความซับซ้อนของโครงข่ายการสัญจรว่า มีความหลากหลายในการติดต่อไปยังพื้นที่อื่นๆ หรือต้องย้อนกลับออกมาในทางเดิมก่อนเสมอจึงจะไปยังพื้นที่อื่นๆ ได้ รวมทั้งอาจพบว่าเป็นแบบผสมผสานที่มีตั้งบริเวณที่มีระดับความลึกและระดับต้น

ปะปนกัน (Hillier and Hanson, 1984) เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการใช้สอยและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนหรือเมืองนั้นๆ และมิติของรูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมจะซับซ้อนมากขึ้น เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป เมื่อผู้คนในชุมชนหรือเมืองมีความต้องการต่างๆ ทั้งในแง่การใช้สอยและค่านิยมมากขึ้น (สรายุทธ ทรัพย์สุข, 2545)

องค์ประกอบของโครงข่ายเชิงพื้นที่จึงมีความสำคัญต่อการค้นหาเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลไกการขับเคลื่อนกลุ่มทางสังคม โดยต้องเข้าใจถึงต้นเหตุของการเกิดลักษณะการจัดวางพื้นที่เป็นลำดับแรก แล้วจึงเชื่อมโยงไปสู่ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับต่อไป ภายใต้แนวคิด “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่และตรรกะเชิงพื้นที่ในสังคม” (Social Logics of Space and Spatial Logics of Society) ตามแนวคิดของ Hillier and Hanson (1984) กล่าวคือ ลักษณะทางสังคมมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับลักษณะเชิงพื้นที่ โดยโครงสร้างทางสังคมได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการเชิงพื้นที่ (spatial organization) หรืออาจกล่าวได้ว่า เครือข่ายการรวมกลุ่มที่ประสบความสำเร็จได้นั้นเกิดจากการจัดการโครงข่ายเชิงพื้นที่ ภายใต้บทบาทของเครือข่ายทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันหรือแตกต่างกัน ซึ่งพื้นที่ได้สร้างขึ้นเองจากพื้นฐานทางสังคมนั้นๆ ดังนั้นจึงต้องทำการศึกษาลักษณะของเครือข่ายทางสังคมชาวสวนยางประกอบกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะเครือข่ายทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวสวนยาง

2.1 เครือข่ายทางสังคมของชาวสวนยางพารา

เครือข่ายสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic networks) เกิดจากการที่ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ได้มีการพบปะเผชิญหน้า (encounter) หรือการมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม (social interaction) ระหว่างคนสองคนหรือมากกว่า เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิต อันเนื่องมาจากการที่บุคคลไม่สามารถคิดหรือทำการทั้งหมดได้เพียงคนเดียว จึงต้องมีการกระทำและการตอบสนองต่อกันภายในกลุ่มทางสังคมของตน (Poplin, 1972) ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมได้ส่งผลให้เกิดกิจกรรมและการใช้พื้นที่ขึ้น เรียกว่า “กลุ่มทางสังคม” (social group) (Hillier and Hanson, 1984) การรวมกลุ่มทางสังคมจึงสามารถจำแนกผ่านการทำกิจกรรม (activities) ที่มักเกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ 1) กิจกรรมส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นเป็นกิจวัตรประจำวันเพื่อความสุนทรีย์ในชีวิต 2) กิจกรรมเชิงธุรกิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการผลิต การบริโภค การบริการต่างๆ และ 3) กิจกรรมเชิงสถาบันที่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนที่มีการรวมกลุ่มกัน เช่น การประกอบพิธีกรรม การละเล่น เทศกาล งานประเพณี ซึ่งได้กระทำขึ้นบนพื้นที่และเวลา (space and time) ที่ซ้อนกัน โดยตำแหน่งที่เกิดกิจกรรมในเวลาหนึ่งจะสามารถเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่นในเวลาหนึ่ง หรือเชื่อมโยงกับตำแหน่งพื้นที่ในช่วงเวลานั้น (Chapin, 1972 ; Warren-Boulton, Frederick R, 1978 ; Rapoport, 1990)

ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมจึงมีความสำคัญที่จะเป็นเส้นทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คน ในรูปแบบของการเกาะกลุ่มเพื่อช่วยเหลือและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานระบบความคิด ความเชื่อและการมีวัฒนธรรมร่วมกัน การสร้างเครือข่ายทางสังคมจึงเป็นการรวมพลังเพื่อการอยู่รอดบนพื้นฐานของความเป็นปัจเจกและการผสมผสานระหว่างการแลกเปลี่ยน การประสานความสัมพันธ์ควบคู่ไปกับการสร้างค่านิยมที่ยึดครองจิตใจผู้คน ทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่ จนกลายเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชนในที่สุด (นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต, 2548) ม.ร.ว.อภิน ทรัพย์พัฒน์ (2537) กล่าวว่า การรวมกลุ่มในสังคมมีลักษณะคล้าย “ใยแมงมุม” ที่บุคคลหนึ่งย่อมมีความสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคมอีกเป็นจำนวนมาก หลากหลายรูปแบบ ลักษณะและสถานการณ์ บุคคลที่มีความสัมพันธ์ด้วยก็จะมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ต่อไปอีก จนเป็น “เครือข่ายทางสังคม” (social network) ทำหน้าที่เชื่อมโยงการร่วมกันทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยน และการสื่อสาร ที่ผู้คนใช้เป็นโอกาสและช่องทางเพื่อสร้างความอยู่รอด (ชินสัค สวรรณอัจฉริย, 2549) เครือข่ายทางสังคม เศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน โดยเฉพาะในชุมชนหมู่บ้านไทย มักเป็นลักษณะเครือข่ายทางสังคมแบบพึ่งพาอาศัยกัน มีพื้นฐานความเกี่ยวข้องเป็นญาติพี่น้องเป็นแรงเกาะเกี่ยวสำคัญที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันของชุมชนยังคงอยู่อย่างแน่นแฟ้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2536) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ Hillier and Hanson (1984) เรียกว่า ระบบที่สอดคล้องกัน (the correspond system) ซึ่งหมายถึง เครือข่ายทางสังคมที่สมาชิกมีความใกล้ชิดจากการพบปะเผชิญหน้า (encounter) และการมีส่วนร่วม (share) ทำให้ระบบมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยใช้สัมพันธภาพของสมาชิก ซึ่งจะทำให้มีความเป็นกลุ่มเฉพาะสูงและเป็นระบบที่มีความมั่นคง ภายใต้หลักการเฉพาะที่ต้องมีขอบเขตพื้นที่ของการพบปะเผชิญหน้าและขอบเขตเชิงพื้นที่ ที่สามารถตอบสนองการยังชีพตามแนวทางของกลุ่ม ภายใต้กฎเกณฑ์ที่เข้มงวด มีขอบเขตที่ชัดเจนและมีการจัดการลำดับค้ำค้ำภายในกลุ่มเองด้วย

เครือข่ายทางสังคมของชาวสวนยางพารา เป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เนื่องจาก มีลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจสังคม (socio-economic characteristics) ในการรวมตัวกันของผู้คนเพื่อการซื้อขายผลผลิตจากยางพารา ที่เรียกว่า “กลุ่มยาง” โดยมีภารกิจหลักที่มุ่งเน้นในกิจกรรมเชิงธุรกิจเกี่ยวกับการผลิต การบริโภค และการบริการเกี่ยวกับยางพารา โดยเฉพาะการซื้อขายผลผลิตจากยางพารา ในรูปร่างแผ่นหรือน้ำยางสด ในขณะเดียวกัน ชาวสวนยางก็ได้มีโอกาสการพบปะกัน และใช้เวลาเพื่อประกอบกิจกรรมส่วนบุคคลด้วยการสนทนา พูดคุย แลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อเติมเต็มการดำเนินชีวิตที่กลายเป็นกิจวัตรประจำวัน ร่วมกับการทำกิจกรรมเชิงสถาบันภายในกลุ่มระหว่างสมาชิกด้วยกันเป็นระยะ เช่น การประชุม การศึกษาดูงาน ฯลฯ ซึ่งได้กระทำขึ้นบนพื้นที่และเวลา ตามที่ Chapin (1972) ได้จำแนกจากรูปแบบการทำกิจกรรม กิจกรรมแต่ละแบบจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางจิตใจของสมาชิก ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกเอง ซึ่งสีลาภรณ์ บัวสาย (2547) กล่าวว่า

ลักษณะเด่นของการสร้างความผูกพันให้แน่นแฟ้นคือ “การมีปฏิสัมพันธ์กันแบบเห็นหน้า” (face-to-face interaction) จะทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล และการแก้ปัญหาคความขัดแย้งต่างๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ภายใต้การมี “พื้นที่” และ “โอกาส” (space and time) ให้คนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อธำรงรักษาสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนไว้ และคุณภาพของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีต่อกัน ยิ่งมีความแน่นแฟ้นเพียงใดก็ยิ่งจะคงความเป็นกลุ่มชุมชนไว้ได้สูง (ม.ร.ว.อดิรินทร์พัฒน์, 2536)

กิจกรรมที่เกิดขึ้นและเป็นไปอย่างมีแบบแผนจะเป็นวิถีชีวิต (way of life) หรือเรียกว่า วัฒนธรรม (culture) Rapoport (1977) ได้อธิบายผ่าน “แนวคิดทางวัฒนธรรม” (The Concept of Culture) ว่า วัฒนธรรมเป็นการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดและมีระเบียบแบบแผน มีระบบสัญลักษณ์ที่เป็นไปตามสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกต่างเข้าใจความหมาย ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกันภายในพื้นที่ชุมชน ทำให้รู้สึกถึงความเป็นชุมชนเดียวกันหรือรู้สึกผูกพันกัน โดยเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้อย่างมีระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ และสอดคล้องกับลักษณะอุปนิสัยของผู้คนในพื้นที่ที่ยึดถือปฏิบัติ จึงส่งผลต่อความเชื่อแล้วเกิดเป็นโลกทัศน์ที่มีคุณค่า สามารถเลือกมาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิต จึงมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยแสดงออกในรูปแบบของระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หรือระบบที่ตั้ง ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นลักษณะของการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อม (built environment) ที่ทำให้สังคมในแต่ละพื้นที่ชุมชนมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน ดังที่สมใจ ศรีหล้า กล่าวถึงวิถีชีวิตชาวสวนยางในกระบวนการผลิตว่าประกอบด้วย การเลือกพื้นที่ปลูกยางพารา การเตรียมดิน การเตรียมหลุมปลูก วิธีการปลูก การบำรุงรักษา การกำจัดวัชพืช การกรีดยาง และการขายผลผลิต เป็นต้น (สมใจ ศรีหล้า, 2552) ในขั้นตอนการกรีดยางจะมีความสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบวิถีชีวิตของเกษตรกรที่ทำสวนยางให้มีรูปแบบเฉพาะ แตกต่างจากชาวสวนประเภทอื่น ตั้งแต่เวลาตื่นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการจำหน่ายผลผลิตหรือน้ำยางในแต่ละวัน เนื่องจากต้องตื่นนอนตั้งแต่เช้ามืดเพื่อเข้าสวนกรีดยาง เก็บน้ำยางสด นำมาจำหน่ายในช่วงสายหรือทำยางแผ่น ตลอดจนทำความสะอาดอุปกรณ์ต่างๆ จึงถือเป็นอันเสร็จสิ้นภารกิจ จากนั้นชาวสวนจึงไปทำกิจกรรมอื่นๆ ต่อ เช่น ดูแลสวนยาง ปลูกพืชผักอื่นๆ หรือนอนพักในช่วงบ่ายของแต่ละวัน

การรวมกลุ่มของชาวสวนยางจะมีโอกาสพบปะกันมากที่สุดในช่วงที่มีการซื้อขายน้ำยางหรือยางแผ่น โดยทั่วไปแต่ละกลุ่มมีบุคคลที่มีบทบาทเกี่ยวข้องในการดำเนินการต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความมั่นคงของกลุ่ม โดยเฉพาะสมาชิกในกลุ่มทุกคน ตลอดจนผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส นักการเมืองท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐและนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง Hillier and Hanson (1984) กล่าวว่า “ผู้คน” (people) เป็นองค์ประกอบสำคัญและมีบทบาทที่สุดในการกำหนดให้กลุ่มหรือสังคมดำรงอยู่ โดยทั่วไปจะประกอบด้วยทั้ง คนในและคนนอก (inhabitants and strangers) โดยคนในพื้นที่จะมีบทบาทในการกำหนดอาณาเขตของชุมชน และสร้างให้เกิดพื้นที่ต่างๆ เพื่อใช้สอยตาม

ความต้องการให้เกิดขึ้นอย่างครบถ้วนอยู่ภายในอาณาเขตหนึ่งๆ มีการดำเนินชีวิต การกระทำ และความต้องการแบบต่างๆ รวมทั้ง เป็นผู้ควบคุมการใช้สอยในส่วนต่างๆ ของพื้นที่ และกำหนดพื้นที่ที่จะมีการพบปะกันระหว่างคนในและคนนอกพื้นที่ ส่วนคนนอกพื้นที่ มีความสำคัญในฐานะคนที่เข้ามาสู่พื้นที่หรือสัญจรผ่านไปมา หากเข้าสู่ชุมชนคนนอกพื้นที่ก็จะกลายเป็นผู้มาเยือน (visitors) นอกจากนั้น ในกลุ่มทางสังคมยังมีกลไกที่ผู้คนจะดูแลกันเอง ด้วยการมอบความเชื่อถือไว้วางใจให้แก่บุคคลในฐานะผู้นำ (leader) ที่มักจะได้รับการยกย่องจากคนในกันเอง ภายใต้รูปแบบที่ไม่มีระเบียบแบบแผนเป็นทางการ (นิยพวรรณ วรณศิริ, 2550) ประเภทและบทบาทของผู้คนในกลุ่มจึงมีความสำคัญต่อกลไกการขับเคลื่อนของกลุ่มทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือตัวของสมาชิก กล่าวคือ บทบาทหน้าที่ของผู้คนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มจะต้องรู้จักใช้ทรัพยากรและรักษาพื้นที่ร่วมกันเพื่อการอยู่รอด ไม่ใช่เพียงเพื่อปัจเจกบุคคลและพรรคพวก ส่วน “ผู้นำ” ซึ่งมีอำนาจในสังคมจะต้องดูแลปกป้องรักษาพื้นที่ให้คงอยู่ และเป็นประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในกลุ่มสังคม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554)

นอกจากนั้น กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคม ยังอยู่ภายใต้บรรทัดฐานของเงื่อนไข ข้อตกลง แบบแผน อันเป็นแนวทางที่สมาชิกเข้าใจ ยอมรับและยึดถือปฏิบัติร่วมกันอีกด้วย สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) วิถีประชาหรือวิถีชาวบ้าน (folkways) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติกันมาจนเคยชิน มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ 2) จารีต (mores) เป็นข้อห้ามที่กำหนดว่าการกระทำใดถูกผิดและเกี่ยวข้องกับศีลธรรม 3) กฎหมาย (laws) เป็นระเบียบกฎเกณฑ์ที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในกลุ่มสังคมอย่างเป็นทางการ กฎหมายที่ดีจะต้องสอดคล้องกับวิถีประชาและจารีตที่ผู้คนยึดถือ มีความทันต่อเหตุการณ์หรือเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2545: 29; อัมพร สุนันธวิช และศรีรัฐ โกวาศ์, บรรณาธิการ, 2553) เงื่อนไขกฎเกณฑ์ทางสังคมของกลุ่มอย่างโดยทั่วไป เช่น กฎเกณฑ์การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งมาจากคุณสมบัติของตัวชาวสวนยางเอง วาระการประชุมกลุ่ม หน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน เกณฑ์การปันผล เป็นต้น

2.2 เครือข่ายทางเศรษฐกิจของชาวสวนยางพารา

เครือข่ายทางเศรษฐกิจของชาวสวนยางพารา มีลักษณะเฉพาะที่เป็นไปเป็นไปเพื่อการดำรงชีพ มีคุณค่าพื้นฐานภายใต้การดำเนินชีวิตที่สามารถทำเองได้ที่ละขั้นตอน ด้วยขนาดที่จัดการเองได้ ดูแลได้และควบคุมได้ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy) เป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำเนินชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่พวงชนชาวไทย ภายใต้แนวคิดที่ว่า เป็นเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน พึ่งพาตนเองได้ (Self-sufficiency) หมายความว่ามีความพอประมาณและมีเหตุผล กล่าวคือ การดำเนินชีวิตที่พึ่งตนเองได้ มีความพอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว และเอื้ออาทรคน

อื่นๆ มีการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ได้ โดยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม รักษาสิ่งแวดล้อมให้ยังชีพและทำมาหากินได้ และมีความมั่นคงในชีวิต ซึ่งอาจสรุปเพื่ออธิบายเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวนยางได้ว่า ความพอประมาณ คือ พอมี พอกินและพอใช้ สามารถอุ้มชูตัวเองได้ และความมีเหตุผล คือ สามารถตัดสินใจในมิติต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่พร้อมจะรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยมีความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญในทางปฏิบัติ ซึ่งชาวสวนโดยทั่วไปจะมีจุดยืนในขบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีขึ้น มีลักษณะเฉพาะในแบบสังคมเอเชียแตกต่างจากยุโรปที่มีระบบวัฒนธรรมและมีศักยภาพของตัวเอง สอดคล้องกับทฤษฎี อนุธิปัตย์นิยม ที่เสนอว่า พื้นฐานของสังคมจะประกอบด้วยหน่วยย่อยที่มีความเป็นอิสระและต่างมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจ มีการแบ่งปัน และอยู่รวมเป็นชุมชนขนาดเล็ก รวมทั้ง สอดคล้องกับแนวคิดสวราช (Swaraj) และสวเทศี (Swadeshi) โดย สวราช ที่มองว่าหมู่บ้านสามารถพึ่งตนเองได้ การแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานภายนอกเป็นไปเพื่อให้พอเพียงมากขึ้น ส่วนสวเทศีเป็นการรับใช้และใช้ประโยชน์จากหน่วยที่ใกล้ชิดมากที่สุดก่อน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อนบ้าน และหมู่บ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544)

อย่างไรก็ตาม เครือข่ายหรือกลุ่มทางสังคมยังมีปัจจัยภายนอกอื่นๆ ที่นอกเหนือจากปัจจัยเชิงพื้นที่และเชิงสังคมที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งมีรายละเอียดในประเด็นต่อไป

3. ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับกลไกการขับเคลื่อนกลุ่มน้ำยาง

การทำสวนยางพาราโดยทั่วไปจะสืบทอดต่อกันมาภายในครอบครัว เดิมการทำสวนอาจไม่มีเครื่องมือหรือสิ่งอำนวยความสะดวกมากนัก แต่เมื่อความเจริญทางด้านเทคโนโลยีมีมากขึ้น รายได้ของชาวสวนก็สามารถซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มาได้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำสวนจึงมีความสำคัญต่อชาวสวนและยังมีผลต่อการรวมกลุ่มของชาวสวนด้วย เช่น ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกเป็นไปง่ายขึ้น การเดินทางไปมาหาสู่กันทำได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น พบปะกันได้บ่อยขึ้น นอกจากนั้น ปัจจัยภายนอกที่สำคัญอีกประการ คือ การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้แผนและนโยบายต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การให้ความรู้แก่เกษตรกร โดยเฉพาะการเน้นให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มที่ทำให้สามารถประกันราคาและควบคุมคุณภาพของผลผลิตได้ ดังที่ Marx (1818-1883) และ Dahrendorf (1959) ได้อธิบายผ่านทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ว่าอาจเกิดขึ้นจากตัวกลางในการเปลี่ยนแปลง (change agent) เช่น รัฐบาล กลุ่มผู้มีอำนาจ รวมทั้งสถานการณ์ต่างๆ เช่น การแข่งขัน และเทคนิควิทยาการ โดยตัวกลางที่

มีอิทธิพลมากที่สุดมักเป็น “รัฐบาล” ส่วนสถานการณ์ที่สำคัญที่สุดมักเป็น “เทคโนโลยี” (อ้างใน ดารณี ฤทธิพิพัฒน์กุล, 2551)

นอกจากนั้น จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางพารา พบว่า มีการศึกษาที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งในระดับกว้างและระดับเฉพาะกลุ่ม โดยระดับกว้าง (global) ได้แก่ ระดับภูมิภาคและระดับลุ่มน้ำ ดังที่ สมยศ พุ่มหว่าและศิริจิต พุ่มหว่า (2537) ศึกษาวิวัฒนาการและการปรับเปลี่ยนของระบบสังคมเกษตรการผลิตยางพาราบริเวณฝั่งตะวันตกของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างในการผลิตยางของไทยกับมาเลเซีย ว่าระบบสังคมเกษตรในการผลิตยางพาราของไทยสลับซับซ้อนมากกว่าของมาเลเซีย และในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการแลกเปลี่ยน พบว่า ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะตกอยู่กับเกษตรกรรายใหญ่ในช่วงที่ยางบางส่วนยังไม่ได้ผลผลิต และปัญหาในการผลิตไม่ได้คุณภาพ ขาดอำนาจการต่อรองราคาจึงถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ผู้วิจัยจึงเสนอให้ส่วนราชการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มปรับปรุงคุณภาพอย่างจริงจัง ส่วนกิตติ ตันไทย (2545) ศึกษาเศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กรณีข้าวและยางพารา ตั้งแต่ พ.ศ. 2439-2539 ถึงปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตลอดจนปัญหาที่เกิดจากการผลิตข้าวและยางพารา ซึ่งผลการศึกษาได้แสดงถึงสภาพทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชาวนาและชาวสวนแต่ละช่วงในรอบ 100 ปี และผู้วิจัยได้เสนอให้ภาครัฐส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของผู้คนในชุมชนให้มากขึ้น ส่วนผู้คนในชุมชนควรทำไร่นาสวนผสม แทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ตลอดจนการงดการใช้สารเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิต

ส่วนงานวิจัยที่ครอบคลุมพื้นที่ในระดับเฉพาะ ได้แก่ ในการค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความถาวรขององค์กรเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้ ในจังหวัดสงขลาโดย อภิญญา รัตนไชยและบัญชา สมบูรณ์สุข (2541) ได้ทำการศึกษาที่เน้นเฉพาะสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินงานกลุ่ม เช่นเดียวกับ วิมล พุ่มไย (2548) ในการค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้ ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนสุริรา ชัยรักษา (2547) ศึกษาในระดับครัวเรือนและชุมชน ทางด้านการเกษตร การทำสวนยางพาราและด้านความเป็นอยู่ถึงประเด็นของพลวัตวัฒนธรรมชาวสวนยางพารา กรณีตำบลท่าหยาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช การวิจัยเหล่านี้ล้วนศึกษาถึงปัจจัยความสำเร็จในการรวมกลุ่ม ซึ่งมุ่งศึกษาทางสังคม เศรษฐกิจ แต่ไม่ได้มีการศึกษาเชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน งานวิจัยของสมมาตร แสงประดับและคณะ (2552) เป็นการศึกษาที่กล่าวถึงลักษณะเชิงพื้นที่ของทำเลที่ตั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในการพัฒนาระบบตลาดเครือข่ายของตลาดกลางยางพารา พบว่า บริบทของกระบวนการจัดตั้งเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงพื้นที่ปลูกยางที่มีความสะดวกในการคมนาคม ตลอดจนมีอาคาร-พื้นที่ใช้งาน องค์กรบริหารจัดการ สิ่งอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วมของเกษตรกร แต่ทั้งนี้ งานวิจัยดังกล่าวเป็นการศึกษาในระดับเครือข่ายของตลาดกลาง ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าการรวมกลุ่มในระดับชุมชนหมู่บ้าน

ขณะที่สุภาวดี โพธิยะราช (2551) ได้ทำการศึกษาแนวทางการดำเนินธุรกิจแบบวิสาหกิจชุมชนของเกษตรกรชาวสวนยางที่ประสบความสำเร็จ กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางในจังหวัดพิษณุโลก โดยมีผลการวิจัยที่มุ่งเน้นให้สมาชิกได้มีโอกาสศึกษาดูงานด้านการจัดกลุ่มวิสาหกิจและสหกรณ์ผู้ปลูกยางพารา และการเสริมสร้างการดูแลรักษายางพารา เพื่อตอบสนองให้ขับเคลื่อนการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็ง แต่งานวิจัยดังกล่าวนี้ไม่ได้อยู่ในบริบทของชาวสวนยางพาราในภาคใต้ นอกจากนั้น เป็นการศึกษาความเข้มแข็งของเครือข่ายกลุ่มชุมชนชาวสวนยางเฉพาะด้านแต่ยังไม่มีกระบวนการทางด้านสังคม เศรษฐกิจและกายภาพของพื้นที่ร่วมกัน

4. ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มน้ำยางทวิผล

กลุ่มน้ำยางทวิผล เป็นกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ดำเนินการรับซื้อน้ำยางจากสมาชิกชาวสวนยางของหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา เป็นลำดับที่ 3 จึงใช้ชื่อว่า “กลุ่มน้ำยางทวิผล ควนจง 3” โดยแรกเริ่มการก่อตั้งกลุ่มนั้น เป็นการแยกตัวออกมาของสมาชิกจากกลุ่มน้ำยางที่มีอยู่เดิมในหมู่บ้าน มาก่อตั้งใหม่ แล้วเริ่มเปิดกิจการรับซื้อน้ำยางจากสมาชิกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 มีคณะกรรมการรับผิดชอบดำเนินงาน จนถึงปัจจุบัน จำนวน 4 ชุด โดยคณะกรรมการในชุดปัจจุบันประกอบด้วย

4.1 คณะกรรมการในกลุ่มน้ำยางทวิผล

1) คณะกรรมการดำเนินการ ได้แก่

นายไพโรจน์ เอียดหมูน	ประธานกรรมการ
นายสมหมาย ไชยกุล	รองประธานและรับผิดชอบฝ่ายการตลาด
นางประภา จันทรัตน์	กรรมการฝ่ายการเงิน
นางอุทัยวรรณ ไพรัตน์	กรรมการฝ่ายการเงิน
นางชอบ ทองประดับเพชร	กรรมการฝ่ายควบคุมคุณภาพน้ำยาง
นายวินัย ไชยมณี	กรรมการฝ่ายควบคุมคุณภาพน้ำยาง
นายกฤษณ์ชรัส ไพรัตน์	กรรมการฝ่ายการเงินประจำวัน

2) กรรมการที่ปรึกษา ได้แก่

นายน้อย หนูแดง	รองนายก อบต. ตำบลนาหม่อม
นายโสภณ แสกมาก	ตัวแทนสำนักงานกองทุนสวนยางเขตอ.นาหม่อม
นายณรงค์ เพชรพิศาล	เกษตรตำบลนาหม่อม
นายอำนาจ สีระแสง	พัฒนากรอำเภอนาหม่อม
นายโกมล แดงดี	สาธารณสุขอำเภอนาหม่อม

4.2 รายละเอียด กิจกรรมที่ดำเนินการและข้อกำหนดของกลุ่มทวิผล

1) กลุ่มน้ำยางทวิผล ควนจง 3 มีสมาชิกทั้งหมด 48 คน มีทุนดำเนินการ 150,000 บาทจ่ายเงินปันผลปีละ 2 ครั้ง (6 เดือน/ครั้ง) คือ เดือนเมษายน และพฤศจิกายนของทุกปี

2) นโยบายยึดหลักการบริหารแบบการพัฒนา 2 คู่ขนาน คือ

พัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้

พัฒนากิจการให้มั่นคง ก้าวหน้า

3) กิจกรรมที่ดำเนินการ

กิจกรรมหลัก – รับซื้อน้ำยางสดจากสมาชิก ส่งขายโรงงาน โดยจ้างพนักงานรายวัน ทำหน้าที่วัดคุณภาพน้ำยาง จ่ายเงินสมาชิก ส่งน้ำยางให้โรงงานโดยรถยนต์ของกลุ่มเอง

กิจกรรมเสริม – แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

4) รูปแบบสวัสดิการสำหรับสมาชิกกลุ่มทวิผล

4.1) สวัสดิการให้กับสมาชิก

- ทักษศึกษา 2 ปี/ครั้ง โดยสมาชิกไม่เสียค่าใช้จ่ายด้านค่าที่พัก ค่าเดินทาง และค่าอาหารมื้อหลัก

- สวัสดิการเงินฌาปนกิจศพ กรณีที่สมาชิกในครอบครัวเสียชีวิต รายละเอียด 1,500 บาท

- สวัสดิการเงินส่งเสริมสุขภาพให้สมาชิกทุกคน คนละ 1,000 บาท/ปี

4.2) สวัสดิการให้กับชุมชนและสังคม

- สนับสนุนเงินค่าอาหารกลางวัน ให้แก่โรงเรียนในหมู่บ้าน (โรงเรียนบ้านควนจง) ปีละ 2,000 บาท

- สนับสนุนเงินเพื่อดำเนินกิจกรรมทางสังคมให้แก่หมู่บ้านและชุมชนทุกเทศกาล

4.3) ประเภทส่งเสริมให้แก่สมาชิก

- จัดกิจกรรมศึกษาดูงาน จัดการอบรมให้ความรู้ทั้งวิชาการและทักษะวิชาชีพ

- จัดกิจกรรมการออมเงินด้วยความสมัครใจ โดยใช้เงินส่วนย่อยจากการขายน้ำยางประจำวัน ออมสะสมกับกลุ่ม กลุ่มนำฝากสหกรณ์การเกษตรนาหม่อมอีกทอดหนึ่ง อัตราการออมของสมาชิกเป็นไปอย่างสม่ำเสมออยู่ที่สัปดาห์ละประมาณ 10,000 บาท ซึ่งสมาชิกมีการออมทุกวัน

- กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน มีพื้นที่ให้บริการอ่านหนังสือเพื่อเพิ่มพูนความรู้ระหว่างขายน้ำยางและรอรับเงิน

- จัดกิจกรรมเสริมความรู้และเพื่อความบันเทิง มีพื้นที่ให้บริการฟังกวีและดูโทรทัศน์ระหว่างขายน้ำยารักษาทุกวัน
  - ดำเนินการจัดสร้างโรงงานผสมปุ๋ยเคมีและอินทรีย์ เพื่อสมาชิกได้ใช้ปุ๋ยคุณภาพดีราคาถูก และบริการจำหน่ายให้คนทั่วไปด้วยการดำเนินการใช้วิธีการลงหุ้นทำกิจการปุ๋ยคนละ 5,000 บาท มีรายได้และกำไรปันผลคืนเมื่อปิดยอดขายประจำปี
  - ดำเนินการปลูกไม้ยืนต้น เพื่อความมั่นคงในอนาคต ทั้งด้านที่อยู่อาศัย บำนาญยามชรา สร้างสมดุลทางธรรมชาติ ช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกร้อน โดยปลูกแซมในสวนยางพารา สวนผลไม้ และหัวไร่ปลายนาทั่วไป
  - ดำเนินการปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ 4 พืชหลัก คือ ไม้เตงลิ้มแล้ง ผัก เหยียง ชะอมและย่านาง เนื่องจากพืชผักทั้ง 4 ชนิดนี้สามารถปลูกได้ง่าย ต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ได้ราคาดี ไม่มีศัตรูพืชรบกวนจึงมีความปลอดภัยจากสารเคมี
- 5) เป้าหมายในอนาคตในการดำเนินงานของกลุ่มทิวผล ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ผลิตและจำหน่ายพืชพื้นบ้าน ภายใต้ตราสัญลักษณ์ “ทิวผล” ทุกผลิตภัณฑ์และทุกกิจกรรม

5. สรุปกรอบแนวความคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยร่วมกันระหว่างการศึกษาวิเคราะห์กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงข่ายเชิงพื้นที่ที่สัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้แนวคิดทฤษฎีด้านสัณฐานวิทยาเมือง (urban morphology) เป็นหลัก ร่วมกับแนวคิดเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ใช้เครื่องมือวิเคราะห์เชิงสัณฐานในการทดสอบ ตามทฤษฎี “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่” (Social Logic of Space Theory) (Hillier and Hanson, 1984) ประกอบกับปัจจัยภายนอกสามารถอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) จากการทบทวนวรรณกรรม จึงมีความชัดเจนว่า กลไกการขับเคลื่อนกลุ่มยางพาราทิวผล เกิดจากปัจจัยเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic networks) และปัจจัยโครงข่ายเชิงพื้นที่ที่เกิดจากสัณฐานพื้นที่ (spatial configuration) รวมทั้ง ปัจจัยภายนอกประกอบกันอย่างมีนัยยะสำคัญ ดังนั้น กรอบแนวคิดการวิจัยจึงเป็นการศึกษาร่วมกันระหว่างโครงข่ายเชิงพื้นที่กับเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของผู้คน เพื่อสามารถอธิบายถึงกลไกการขับเคลื่อนกลุ่มยางพาราทิวผล ในรูปแบบเฉพาะตัวที่เหมาะสมกับพื้นที่อย่างชัดเจน

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิด “กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษากลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลา

จากกรอบแนวคิด สามารถอธิบายได้ว่า เงื่อนไขปัจจัยซึ่งเป็นกลไกสำคัญในเชิงพื้นที่ประกอบด้วย (1) รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน (2) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน (3) รูปแบบโครงข่ายการสัญจร (4) รูปแบบความสัมพันธ์การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำสวน ส่วนเงื่อนไขปัจจัยสำคัญในเชิงสังคมและเศรษฐกิจของชาวสวน ประกอบด้วย (1) วิถีชีวิตชาวสวนยาง (2) ประเภทและบทบาทของผู้คน (3) เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน (4) ข้อตกลงและกฎเกณฑ์ทางสังคม นอกจากนี้ ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ (1) เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำสวนยาง (2) แผนและนโยบายสนับสนุน โดยตัวแปรเหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมีเงื่อนไข และจะค้นพบความชัดเจนเมื่อได้ทำการศึกษาวิจัยอย่างครบถ้วนตามกระบวนการ

สรุป งานวิจัยเกี่ยวกับกลไกในการขับเคลื่อนระบบกลุ่มน้ำยางพาราในหมู่บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลา มีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ ลักษณะโครงข่ายเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา และลักษณะเครือข่ายทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวสวนยางพารา ซึ่งสามารถอธิบายด้วยทฤษฎีเชิงสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่ (Social Logic of Space Theory) (Hillier and Hanson, 1984) โดยเครือข่ายกลุ่มน้ำยางยังมีลักษณะเชิงพื้นที่ (spatial characteristics) เป็นส่วนสำคัญยิ่ง ภายใต้ตรรกะเชิงพื้นที่ในสังคม (Spatial Logics of Society) ที่ชาวสวนต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ในแหล่งตั้งถิ่นฐานของที่อยู่อาศัย พื้นที่สวนยางและพื้นที่รวมกลุ่มให้อยู่ในตำแหน่งที่มีความสะดวกรวดเร็วในการเข้าถึง โดยมีการเชื่อมโยงอย่างทั่วถึงกันระหว่างพื้นที่ดำเนินชีวิตประจำวัน พื้นที่ทำสวนและพื้นที่รวมกลุ่ม ผ่านโครงข่ายการสัญจร เกิดเป็นโครงข่ายความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ (spatial configuration) ที่สอดคล้องประสานกันในระบบ รวมทั้ง การใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ อย่างสัมพันธ์กันกับเครือข่ายวงจรการทำสวนยาง ผ่านองค์ประกอบทางกายภาพ ซึ่ง

ประกอบด้วยที่อยู่อาศัย สวน และที่ทำการกลุ่มน้ำยาง ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรม ส่วนปัจจัยอื่นๆ ที่มีส่วนทำให้เครือข่ายดำเนินต่อไปอย่างมั่นคง ยังเป็นผลมาจากแผนและนโยบายของภาครัฐที่ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรโดยมีกฎหมายรองรับและการประกันราคาผลผลิต ตลอดจน การพัฒนาด้านเทคโนโลยี นวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ ที่ช่วยให้การพบปะสื่อสารของสมาชิก การเพิ่มผลผลิต หรือแม้แต่การขนส่งที่มีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นก็มีส่วนสำคัญเช่นกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพื้นที่ (spatial research) โดยบูรณาการระหว่างความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงพื้นที่ (spatial configuration) ของสวนยางพารา และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic networks) ของชาวสวนยางพารา รวมทั้ง ปัจจัยภายนอก เพื่อทราบถึงกลไกในการขับเคลื่อนระบบกลุ่มน้ำยางพาราที่มีเสถียรภาพ ตลอดจนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และวิธีการดำรงรักษากลไกให้ยังคงเข้มแข็งเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นโดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ในการวิจัยนี้ หมายถึง เกษตรกรชาวสวนยางพาราที่เป็นสมาชิกในกลุ่มน้ำยางทวีผล (ใช้ข้อมูล ณ ปัจจุบัน เดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2556 คือ จำนวน 48 หมายเลขสมาชิก)

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยนี้ หมายถึง ตัวแทนสมาชิกที่ได้จากการคัดเลือกประเภท (typologies) มาทำการศึกษาในรายละเอียดเชิงลึก ซึ่งหมายถึง สมาชิกผู้ที่สามารถให้ข้อมูลของรหัสสมาชิกนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง (เนื่องจาก จากการศึกษาข้อมูลเอกสารพบว่า รหัสสมาชิกอาจเป็นชื่อของลูกหรือหลาน แต่ผู้ให้ข้อมูลอาจเป็นพ่อแม่ หรือปู่ย่าตายาย เป็นต้น) ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาทำการศึกษาจึงไม่จำเป็นต้องครบทุกรหัสสมาชิก

2. เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การเก็บข้อมูลประกอบด้วย 2 ระดับ คือ

2.1.1 การเก็บข้อมูลในระดับกว้าง (global level) เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจในภาพรวมของสมาชิกทั้งหมดในกลุ่มทวีผล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งบ้านและตำแหน่งสวนยางของสมาชิกทั้งหมด รวมถึงรูปแบบเส้นทางที่ไปยังตำแหน่งต่างๆ เหล่านี้ โดยมีที่ทำการกลุ่มยางเป็นศูนย์กลาง แล้วนำไปสู่การแบ่งประเภท (typologies) มาทำการศึกษาในเชิงลึกระดับเฉพาะ

2.1.2 การเก็บข้อมูลในระดับเฉพาะ (local level) เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกในรายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างเชิงพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจ ในประเด็นที่กำหนดไว้ตามตัวแปร

2.2 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร ตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสำคัญ ได้แก่ “ตัวแปร” ทั้งในเชิงพื้นที่และเชิง

สังคมวัฒนธรรมเศรษฐกิจ รวมถึงปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อกลไกการขับเคลื่อนเครือข่าย แล้วจึงค้นคว้าข้อมูลหัตถวิญญูตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด และสามารถตอบคำถามการวิจัยได้ โดยเลือกทำการค้นคว้าเฉพาะเอกสารที่สำคัญ มีความถูกต้องน่าเชื่อถือ ประกอบกับการบันทึกแหล่งที่มาของเอกสาร ซึ่งข้อมูลหัตถวิญญูในการวิจัยนี้ ได้แก่ หนังสือ วารสารวิชาการ บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย จุลสาร เอกสารอัดสำเนาและเอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์ ระบบออนไลน์ เป็นต้น ประกอบกับข้อมูลทางสถิติ แผนที่ ภาพถ่ายดาวเทียม ภาพถ่ายทางอากาศ ในช่วงเวลาปัจจุบัน เพื่อทราบถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะตำแหน่งบ้าน สวนยาง รวมถึงพื้นที่ทำกิจกรรม

2.2.2 การสำรวจพื้นที่ (field survey) เป็นการสำรวจพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับรูปแบบโครงข่ายการสัญจรที่พบอยู่ในปัจจุบัน

โดยเฉพาะตำแหน่งที่ทำการกลุ่มเพื่อเชื่อมโยงกับบ้านและสวนยาง องค์ประกอบของกลุ่ม ลักษณะการใช้พื้นที่ทั้งในและนอกอาคารเพื่อทำกิจกรรม ฯลฯ ตลอดจน วิถีชีวิตชาวสวนประเภทและบทบาทของผู้คน กิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน โดยวิเคราะห์ร่วมกับการใช้แผนที่ ภาพถ่ายดาวเทียม/ภาพถ่ายทางอากาศของสวน-บ้าน-ที่ทำการกลุ่ม ในช่วงเวลาตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบัน ประกอบกับการบันทึกภาพเหตุการณ์และสถานที่ที่ทำการสำรวจควบคู่กัน

2.2.3 การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม (field survey & observation) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ทำให้มองเห็นถึงบรรยากาศ และรายละเอียดของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในกลุ่ม เมื่อมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น การประชุม การจัดงานต่างๆ ทั้งในแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยที่ผู้วิจัยไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ แต่จะทำการสังเกตการณ์ตามเป้าหมายหรือประเด็นที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ แล้วทำการบันทึกข้อมูลด้วยการถ่ายภาพหรือการสเก็ตภาพ พร้อมจดบันทึกรายละเอียด ในประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ประเมินการมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมต่อจำนวนทั้งหมด ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในประเด็นนั้นๆ ทั้งคนในชุมชนเองหรือคนนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำหน้าที่ การแสดงความคิดเห็นต่อกัน พฤติกรรมและท่าทีในการแสดงออกของผู้คน โอกาสหรือช่วงเวลาที่ใช้ ตลอดจนบรรยากาศโดยรวมของเหตุการณ์นั้น

2.2.4 การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายบุคคล (key informants) ในประเด็นที่เจาะลึกเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม การบริหารจัดการ จากประสบการณ์ มุมมอง ความคิดเห็นส่วนตัวด้วยคำถามที่กำหนดไว้ ได้แก่ ทีมผู้นำกลุ่มแล้วทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็นที่ได้จากการตอบคำถาม ซึ่งเป็นข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตีความ โดยการอ่านเพื่อทำความเข้าใจข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อย่างละเอียด

แล้วจึงทำการให้สัญลักษณ์ประโยคหรือข้อความสำคัญในประเด็นที่ศึกษา จัดกลุ่มของความหมาย ข้อมูลในประเด็นที่เหมือนกัน ตีความประเด็นสำคัญ ตรวจสอบความถูกต้อง และการสรุปโครงสร้างที่สำคัญของประเด็น ตามลำดับเหตุการณ์ของสภาพหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

การเก็บข้อมูลวิธีการนี้ มีการตรวจสอบความเที่ยงตรงประเด็นที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สมบูรณ์และเป็นข้อค้นพบที่สามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างถูกต้อง โดยการตรวจสอบ “ข้อมูลสามเส้า” (data triangulation) (Denzin, 1970) เพื่อตรวจสอบว่า ข้อมูลที่ได้มา มีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าข้อค้นพบเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ได้มา มีความถูกต้อง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ประเด็นคำถามที่คาดว่าจะทำการสัมภาษณ์ ได้แก่ ความเป็นมาของการจัดตั้งกลุ่ม พัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงมากระทั่งถึงปัจจุบัน แนวทางและนโยบายในการดำเนินงานในปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนสภาพปัญหาต่างๆ ที่พบ

2.2.5 การตอบแบบสอบถาม (questionnaire) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์สมาชิกในกลุ่มน้ำยางทิวผล เพื่อทราบถึงประเด็นสำคัญของตัวสมาชิกเองและครอบครัว การใช้วิธีการสัมภาษณ์ จะทำให้สามารถรับฟังความคิดเห็นและท่าทีของสมาชิกในการแสดงความคิดเห็นจากการตอบคำถาม ได้ชัดเจนมากขึ้น ทำให้ทราบถึงเหตุผล เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องได้มากขึ้น โดยเก็บข้อมูลจากสมาชิกทุกรหัสในกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 48 รหัสสมาชิก

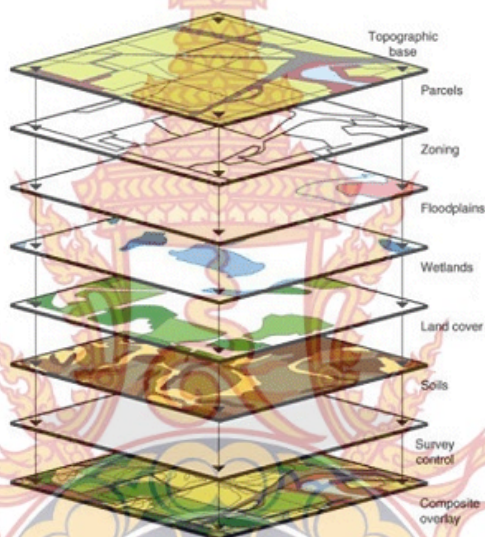
โดยแบ่งคำถามออกเป็นประเด็นได้แก่

1. ข้อมูลเบื้องต้นจะเป็นคำถามเกี่ยวกับระยะเวลาในการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม ขนาดพื้นที่สวน ปริมาณน้ำยางเฉลี่ยต่อวัน ระยะเวลาในการกรีดยางและอายุสวน
2. ข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้แก่ ข้อมูลรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน เช่น บริเวณตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน สวนยางและกลุ่มยาง / ระยะทาง ข้อมูลรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน เช่น องค์กรประกอบของบ้าน / ในสวนที่เกี่ยวกับการทำยาง ข้อมูลรูปแบบโครงข่ายการสัญจร เช่น รูปแบบการเดินทางไปกรีดยาง และการเดินทางมายังกลุ่มยาง ระยะเวลาในการเดินทาง
3. ข้อมูลเชิงสังคม ได้แก่ ข้อมูลด้านวิถีชีวิตชาวสวน เช่น ชีวิตประจำวันในการทำสวนยาง (เวลาเริ่มต้นนอน-เข้านอน) ชีวิตประจำวันที่ไม่ได้กรีดยาง การดูแลสวนยางในรอบปี ข้อมูลด้านประเภทและบทบาทของผู้คน เช่น เป็นคนในหมู่บ้านคานจงหรือไม่ มีหน้าที่ทำอะไรในกลุ่มบ้าง กิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน เช่น การเข้าร่วมทำกิจกรรมของกลุ่ม กิจกรรมที่เข้าร่วม เหตุผลในการเข้าร่วม หรือไม่เข้าร่วมในแต่ละครั้ง ข้อตกลงและกฎเกณฑ์ทางสังคม เช่น กติกา หรือข้อตกลงร่วมกัน ความพึงพอใจต่อกติกา ข้อตกลง สวัสดิการ ตลอดจนรายคา ยาง เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ใช้ในการดูแลต้นยาง สวนยาง การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การได้รับการสนับสนุนในการทำสวนยางและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม ตลอดจนเหตุผลในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มนี้

3. แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

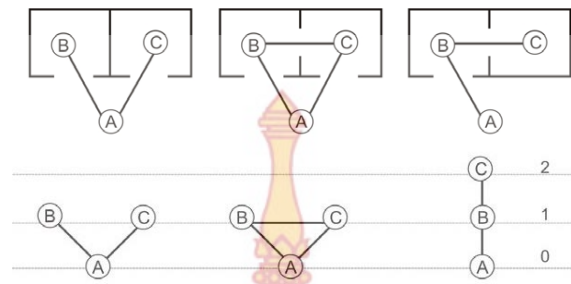
การวิเคราะห์ข้อมูลจะนำข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมตามเครื่องมือที่กำหนด มาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นไปตามตัวแปร ได้แก่

3.1 ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ โดยเฉพาะแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ ในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) ที่นำข้อมูลในแต่ละชั้นข้อมูล มีลักษณะเป็นแผนที่มาซ้อนทับ (overlay) กัน เช่น ตำแหน่งอาคาร ตำแหน่งพื้นที่ว่าง รูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารหรือที่ดินในแต่ละบริเวณ โครงข่ายถนน แม่น้ำลำคลอง ฯลฯ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การซ้อนทับแผนที่ (overlay) ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
ที่มา : <http://www.ci.farmington-hills.mi.us/services/CentralServices/GIS.asp>

3.2 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อนำมาประมวลร่วมกันจะทำให้ได้ข้อมูลในเชิงกายภาพ สำหรับการสร้างแบบจำลองเชิงสัณฐาน (spatial configuration model) เรียกว่า แผนภูมิจัสติฟายด์ (Justified Graph, J-graph) (Hillier and Hanson, 1984) ใช้สำหรับวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรม โดยการสร้างแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยของพื้นที่ที่ต้องการวิเคราะห์ในระบบ พร้อมทั้งแสดงรูปแบบการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น ในระบบ 3 ระบบที่ประกอบด้วยหน่วยพื้นที่ย่อย 3 หน่วยเท่ากัน แต่มีลักษณะการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยย่อยแตกต่างกัน ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยที่แตกต่างกัน 3 ระบบเพื่ออธิบายการเชื่อมต่อและการเข้าถึงของพื้นที่

ที่มา : Hillier, 1996

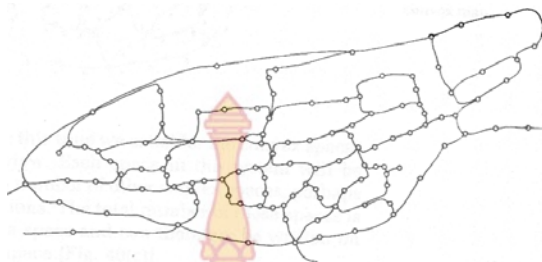
ในหลักการเดียวกัน การวิเคราะห์พื้นที่ทำกิจกรรม เริ่มด้วยการสร้างแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทำกิจกรรม (ภาพที่ 6 a) โดยแบ่งพื้นที่ว่างภายในชุมชนหมู่บ้านนั้นๆ ออกเป็นหน่วยย่อยๆ ต่อกัน เรียกว่า “หน่วยพื้นที่ย่อย” (convex space) (ภาพที่ 6 b) โดยเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่คนในพื้นที่สามารถมองเห็นกันและเข้าไปพบปะใช้สอยทำกิจกรรมร่วมกันรวมถึงพื้นที่สำหรับสัญจร จากนั้นจึงเขียนหน่วยพื้นที่ย่อยที่ครอบคลุมพื้นที่ใช้สอยเพื่อทำกิจกรรมเหล่านั้นทั้งหมด และพิจารณาการเชื่อมต่อโดยขีดเส้นเชื่อมโยงหน่วยพื้นที่เหล่านั้นเข้าด้วยกัน จะได้แผนภูมิลีเส้นการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมของผู้คนในชุมชนหมู่บ้านทั้งหมด ในภาพที่ 7

ภาพที่ 6 การแบ่งพื้นที่ว่างออกเป็นหน่วยพื้นที่ย่อย (Convex Spaces) ของเมือง Gassin ประเทศฝรั่งเศส

ที่มา : Hillier, 1996

ภาพที่ 7 โครงสร้างความสัมพันธ์การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรม ของเมือง Gassin ประเทศฝรั่งเศส
ที่มา : Hillier, 1996

ลักษณะการเชื่อมต่อทางสายตาและการเข้าถึงหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ภายในเมือง สามารถอธิบายได้ด้วยการอ่านโครงสร้างจัดวางหน่วยพื้นที่ ตามลำดับความสัมพันธ์และศักยภาพในการเข้าถึง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ที่เกาะตัวอยู่กับเส้นทางสัญจรหลักไปจนถึงเส้นทางที่อยู่ลึกที่สุด ดังภาพที่ 8

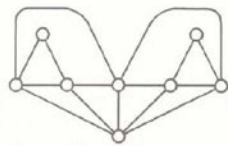

ภาพที่ 8 แผนภูมิจัดตีฟายด์ (justified graph) ของเมือง Gassin ในประเทศฝรั่งเศส
ที่มา : Hillier, 1996

ดังนั้น แผนภูมิจัดตีฟายด์ จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโครงข่ายความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอย (spatial configurational pattern) ควบคู่กับรูปแบบการสัญจร (transit pattern) ตั้งแต่พื้นที่ด้านหน้าไปถึงพื้นที่ที่ลึกสุดของชุมชนว่า โครงข่ายการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ (ดังภาพที่ 8) เป็นระบบกระจายความสัมพันธ์⁴ (distributed system)

⁴ ระบบกระจายความสัมพันธ์ (distributed system) หมายถึง ระบบโครงข่ายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ย่อยแบบวงแหวนและแบบตาราง มีศักยภาพในการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ทั้งหมดภายในระบบได้อย่างทั่วถึง ทำให้ระบบมีทางเลือกหลากหลายในการสัญจรติดต่อไปยังหน่วยพื้นที่อื่นๆ ภายในระบบได้ดี

หรือไม่กระจายความสัมพันธ์⁵ (non-distributed system) หรือผสมผสานทั้งสองระบบ รวมทั้งความลึกและความซับซ้อนของโครงข่าย พร้อมค่าสถิติ สามารถจะช่วยให้เข้าใจระบบการสัญจรว่าเป็นระบบวงแหวน (ring/ loop) แบบตาตาราง (grid) แบบปลายตัน (dead end) หรือเป็นการผสมผสานของโครงข่ายหลายรูปแบบ เป็นต้น

(a) ระบบกระจายความสัมพันธ์ (distributed system)

(b) ระบบไม่กระจายความสัมพันธ์ (non-distributed system)

ภาพที่ 9 โครงข่ายการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรมด้วยแผนภูมิจัดสภาพย์ (justified graph)

ที่มา : Hillier, et al. 1987

การคำนวณค่าความลึกเฉลี่ย (MD) = (ระดับชั้นความลึก x จำนวนหน่วยพื้นที่ในชั้นเส้น) / K-1
K = จำนวนหน่วยพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด (หน่วยแรกไม่นับจึงต้องลบออก1)

ภาพที่ 10 ตัวอย่างการคำนวณค่าความลึกเฉลี่ย (mean depth)⁶

⁵ ระบบไม่กระจายความสัมพันธ์ (non-distributed system) หมายถึง ระบบโครงข่ายความสัมพันธ์ของพื้นที่ย่อยแบบปลายตัน ในการติดต่อกับหน่วยพื้นที่ย่อยอื่นๆ ต้องย้อนกลับออกมาในทางเดิมก่อนเสมอจึงจะไปยังตำแหน่งอื่นๆ ได้ มักพบในพื้นที่ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวสูง

⁶ ดูรายละเอียดและวิธีการคำนวณเพิ่มเติมใน สมลักษณ์ บุญณรงค์ (2547)

$$MD = 43 / (10 - 1)$$

MD = 4.78 สรุป ความลึกเฉลี่ย (MD) มีค่าเท่ากับ 4.78

ค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรมและไม่กระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรม (integration or relative asymmetry values หรือค่า RA) เป็นค่าการกระจายหน่วยพื้นที่ย่อยทั้งหมดในระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในระบบมีความสามารถในการติดต่อเชื่อมโยงถึงกันภายในได้สะดวก จากการมีทางเลือกในการสัญจรที่หลากหลายหรือไม่อย่างไร

การคำนวณค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย (RA) = $2 (MD-1) / K-2$

$$\text{แทนค่า RA} = 2(4.78-1) / 10-2$$

$$RA = 2(3.78) / 8$$

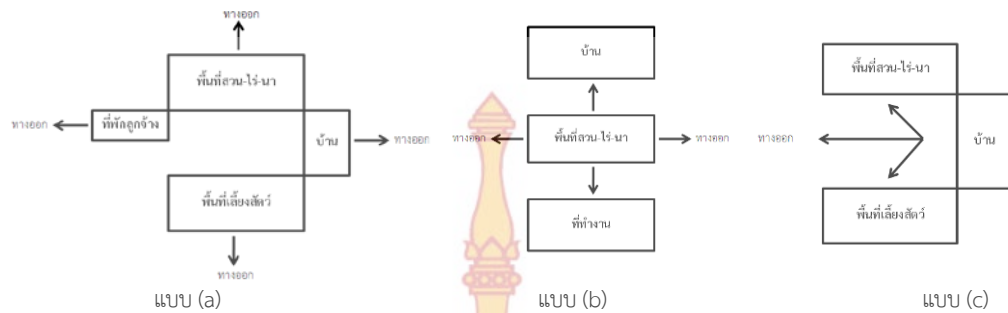
$$RA = 7.56 / 8$$

$$RA = 0.945$$

ค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรมและไม่กระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรม จากการคำนวณ ค่าที่ใกล้เคียง 1 แสดงว่าในระบบมีทางเลือกในการสัญจรน้อย หรือ “ไม่กระจายหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรม” ส่วนค่าที่ใกล้เคียง 0 แสดงว่าระบบมีทางเลือกในการสัญจรหลากหลายเส้นทาง หรือ “การกระจายหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรม” ออกไปยังหน่วยอื่นๆ ในระบบได้ดี

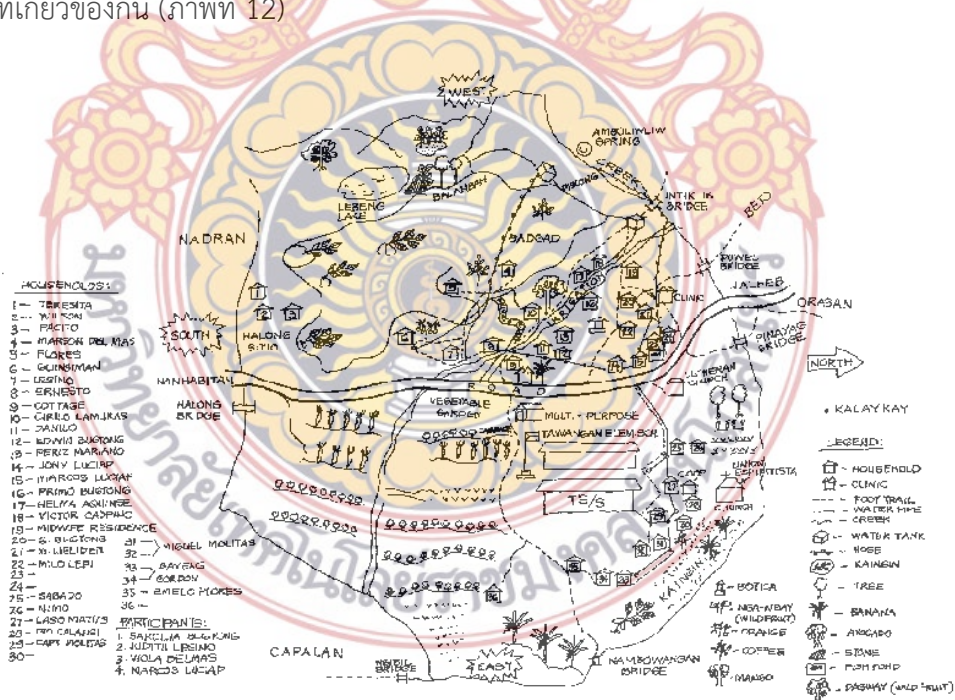
ในงานวิจัยนี้จึงแสดงผลเป็น 3 ส่วน คือ (1) โครงสร้างการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรม (2) โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ใช้สอยซ้อนบนแผนที่ พร้อมการอธิบายความหมาย (3) แผนภูมิจัสติฟายด์และตารางแสดงค่าทางสถิติพร้อมการอธิบายความหมาย เพื่อถึงทราบถึงประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อสัมพันธ์ระหว่างหน่วยพื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ในระบบได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ซึ่งแนวทางการเขียนแผนภูมิจัสติฟายด์เครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพาราประกอบด้วยพื้นที่สวนยาง พื้นที่ภายในอาณาบริเวณบ้าน พื้นที่ภายในอาณาบริเวณสวนพื้นที่ภายในอาณาบริเวณที่ทำกรากลุ่มน้ำยาง ตลอดจนพื้นที่เส้นทางสัญจร โดยจะเริ่มจากการเขียนแผนผังแสดงความสัมพันธ์ของตำแหน่งบ้าน สวนยางและที่ทำกรากลุ่มน้ำยางของชาวสวนที่ทำการศึกษาทั้งหมดก่อน (ซึ่งตำแหน่งของบ้าน สวนยางและที่ทำกรากลุ่มน้ำยาง จะแปลความหมายว่าเป็นหน่วยพื้นที่ย่อย (Convex Spaces) 1 พื้นที่คือ 1 หน่วยพื้นที่ย่อย) แล้วจึงนำไปสู่เขียนการโครงข่ายการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่นั้นๆ แสดงออกมาเป็นแผนภูมิจัสติฟายด์ ตามที่ Hillier, et al. (1987) ได้ยกตัวอย่างไว้ ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 การสร้างแผนผังแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการดำเนินชีวิตในพื้นที่ของชาวสวน
 ที่มา : ปรับปรุงจาก Hillier, et al. 1987

3.3 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม และข้อมูลจากการ
 สัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อนำมาประมวลร่วมกันจะทำให้ได้ข้อมูลทางสังคม สำหรับการสร้าง “แผนที่
 ทางสังคม” (social map) ซึ่งเป็นแผนที่แสดงกิจกรรมต่างๆ จากแผนผังชุมชน (lay-out) เช่น การ
 ใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร การรวมกลุ่มอาชีพและกลุ่มทางสังคม ตามความเป็นจริงที่
 ผู้คนในชุมชนได้กระทำขึ้นบนพื้นที่ แสดงออกมาเป็นภาพกราฟิกเพื่ออธิบายลักษณะความเชื่อมโยง
 ของความสัมพันธ์ทางสังคมกับลักษณะเชิงพื้นที่ในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพได้ชัดเจนถึงตรรกะ
 เหตุผลที่เกี่ยวข้องกัน (ภาพที่ 12)

ภาพที่ 12 แผนที่ทางสังคมของชุมชน Barangay Tawangan, Benguet, ประเทศฟิลิปปินส์, 1997
 ที่มา : http://www.iapad.org/images/map_soc_tawangan.gif

การวิเคราะห์ผลทำได้โดยใช้แผนที่ทางสังคม (แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร กลุ่มอาชีพและกลุ่มทางสังคม ฯลฯ) ซ้อนกับแผนภูมิจัสติฟายด์ (แสดงผลออกมาเป็นโครงข่ายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ย่อย ในระบบกระจายความสัมพันธ์หรือระบบไม่กระจายความสัมพันธ์) การอ่านผล เมื่อนำแผนที่ทั้งสองมาซ้อนกัน จะแสดงถึงลักษณะกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม ปรากฏซ้อนทับอยู่กับกลุ่มของเส้นทาง ซึ่งโครงข่ายการสัญจรที่สามารถเหนี่ยวนำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมนั้น ผลจะต้องสอดคล้องกัน ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วม ความขัดแย้ง ความเกือหนุน กลุ่มผู้สนใจการรวมกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพได้ชัดเจนถึงตรรกะเหตุผลที่เกี่ยวข้องกัน เครื่องมือนี้จะช่วยอธิบายให้เข้าใจถึงความสอดคล้องเหมาะสมระหว่างระดับการสัญจรและกิจกรรมที่เกิดจากโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมโยงกันภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.4 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ ข้อมูลจากการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อนำมาประมวลร่วมกันจะทำให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงพื้นที่และข้อมูลทางสังคม เพื่อวิเคราะห์กลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคม เศรษฐกิจของชาวสวนยางกลุ่มทวิผลที่ชัดเจน โดยแสดงผลการวิเคราะห์ในภาพแบบกราฟ ตาราง ภาพกราฟิกและการอธิบายเชิงพรรณนา เป็นต้น

สรุป งานวิจัยเกี่ยวกับกลไกการขับเคลื่อนของเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวนยางกลุ่มทวิผล ในหมู่บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลานั้น มีวิธีดำเนินการวิจัยโดย มีประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรชาวสวนยางพาราที่เป็นสมาชิกในกลุ่มน้ำยางทวิผล การเก็บข้อมูลในระดับกว้างเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจในภาพรวมของสมาชิกทั้งหมดในกลุ่มทวิผล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งบ้านและตำแหน่งสวนยางของสมาชิก รวมถึงรูปแบบเส้นทางที่ไปยังตำแหน่งต่างๆ โดยมีที่ทำการกลุ่มยางเป็นศูนย์กลาง จากนั้น ทำการเก็บข้อมูลระดับเฉพาะเชิงลึกอย่างรายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างเชิงพื้นที่และเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจตามตัวแปรที่กำหนด โดยมีเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การใช้ข้อมูลทุติยภูมิ การสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การตอบแบบสอบถาม จากนั้นนำมาทำการวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับแผนที่ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) การสร้างแบบจำลองเชิงสัญญาณ (แผนภูมิจัสติฟายด์) การสร้างแผนที่ทางสังคม ตลอดจนการวิเคราะห์ในรูปแบบกราฟ ตาราง ภาพกราฟิกและการอธิบายเชิงพรรณนา

บทที่ 4

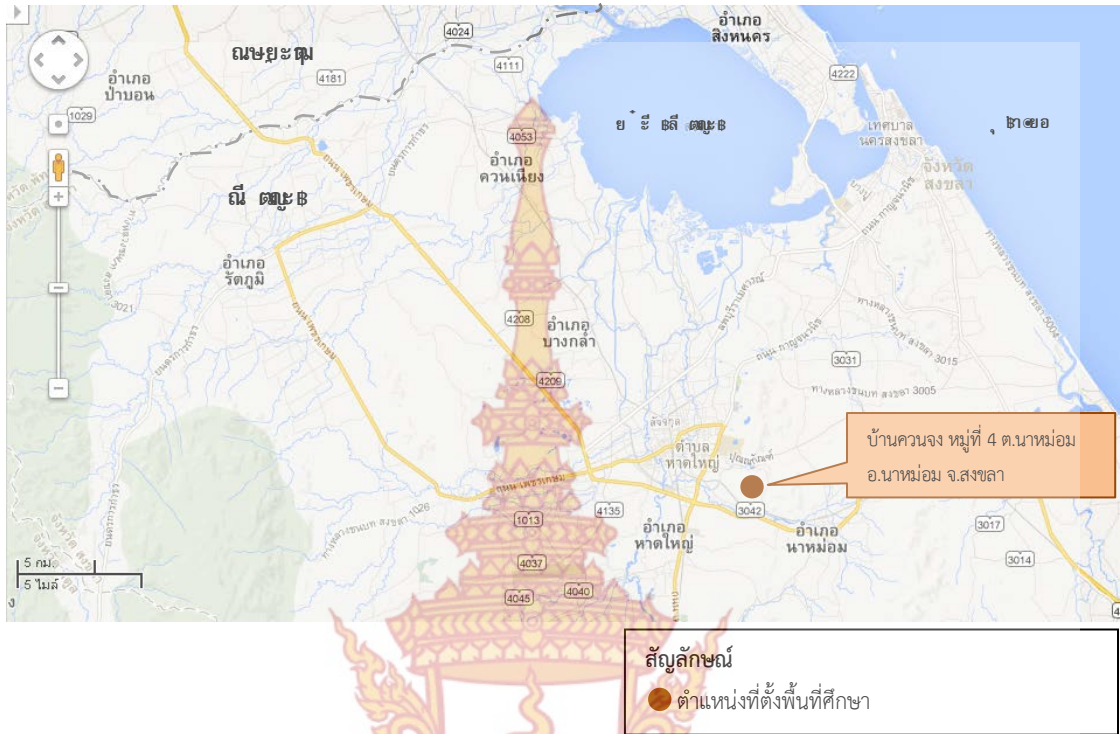
ผลการวิจัย

ในส่วนนี้เป็นการนำผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจพื้นที่ การตอบแบบสอบถามด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก มาทำการประมวลผลร่วมกันตามตัวแปรที่กำหนดไว้ในเชิงสัจฐานพื้นที่และเชิงสังคมเศรษฐกิจ เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา ในกลุ่มยางทวิผล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของหมู่บ้านควนจง
2. ลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยาง
3. ลักษณะเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวนยาง
4. ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของชาวสวนยาง

1. ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของหมู่บ้านควนจง

ชุมชนหมู่บ้านควนจง หมู่ที่ 4 อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา อยู่ภายใต้การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลนาหม่อม มีเนื้อที่ของหมู่บ้านประมาณ 6,188.50 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดินมีกรรมสิทธิ์ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มระหว่างเนินเขาและภูเขาสูงเตี้ยหลายแห่ง สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศเหมาะสมในการทำเกษตรกรรม ผู้คนส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะการทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ ทำไร่ และประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น รับราชการ รัฐวิสาหกิจ รับจ้างทั่วไป ค้าขาย เป็นต้น ตัวหมู่บ้านตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของที่ว่าการอำเภอนาหม่อมเป็นระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร การเข้าถึงหมู่บ้านสามารถเดินทางได้หลายเส้นทางทั้งทางหลวงหมายเลข 3042 (ปลักธง-ควนจง) จากถนนเพชรเกษม/ถนนสายเอเชีย และทางหลวงหมายเลข 2085 (ถนนปูลณณกัณฑ์)-บ้านโนไร่-ควนจง จากถนนกาญจนวนิช บ้านเรือนบางส่วนเกาะตัวอยู่ริมถนนสายเอเชีย ส่วนใจกลางหมู่บ้านอยู่ห่างจากถนนสายเอเชียประมาณ 1 กิโลเมตร ประกอบด้วยโรงเรียนและวัดเป็นสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน

ภาพที่ 13 ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านควนง
ที่มา : google earth map ปรับปรุงโดยผู้วิจัย, 2013

ภาพที่ 14 แผนที่หมู่บ้านและอาณาเขตติดต่อโดยรอบ
ที่มา : google earth map ปรับปรุงโดยผู้วิจัย, 2013

หมู่บ้านควนจง มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับชุมชนบ้านโนไร่ อำเภอหาดใหญ่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับพื้นที่ภูเขา เหมือนแร่เก่าและบ้านพรุเมา
ทิศใต้	ติดต่อกับถนนสายเอเชียและแนวภูเขา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับชุมชนบ้านปลักธง อำเภอหาดใหญ่

ลักษณะโดยทั่วไปของหมู่บ้านควนจง มีการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่เป็นกลุ่ม ซึ่งผู้คนในหมู่บ้านเรียกกันตามสภาพพื้นที่ที่มีบ้านเรือนกระจุกอยู่ใน 4 ส่วน คือ บริเวณที่เรียกว่า บ้านคว้น บ้านตีนบ้านตก และบ้านติดถนนเอเชีย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) บริเวณบ้านคว้น จะอยู่ใจกลางของหมู่บ้าน โดยเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านควนจง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านควนจง และวัดภูเขาล้อม สภาพพื้นที่เป็นที่ราบและที่ราบลุ่มล้อมด้วยเนินเขา มีบ้านเรือนสลับสวนยางพารา สวนผลไม้

2) บริเวณบ้านตีนจะอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน พื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มมีทุ่งนาและด้านหลังเป็นภูเขาที่สูงใหญ่เป็นสวนยางพารา

3) บริเวณบ้านตกจะอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน พื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีบ้านเรือนสลับสวนผลไม้ สวนยางพาราและพื้นที่ลุ่ม

4) บริเวณบ้านติดถนนเอเชียจะอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน บ้านเรือนส่วนใหญ่เกาะตัวอยู่ริมถนนสายเอเชีย พื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบและติดกับภูเขาที่เป็นสวนยางพารา

ในหมู่บ้านมีลำคลองสาธารณะไหลผ่าน มีความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร มีแอ่งน้ำธรรมชาติ รวมทั้งมีเส้นทางรถไฟสายใต้ผ่านบริเวณบ้านคว้นและบ้านตก เส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านเป็นถนนลาดยางทั้งหมด ส่วนถนนภายในหมู่บ้านมีทั้งถนนลาดยางและถนนดินลูกรัง

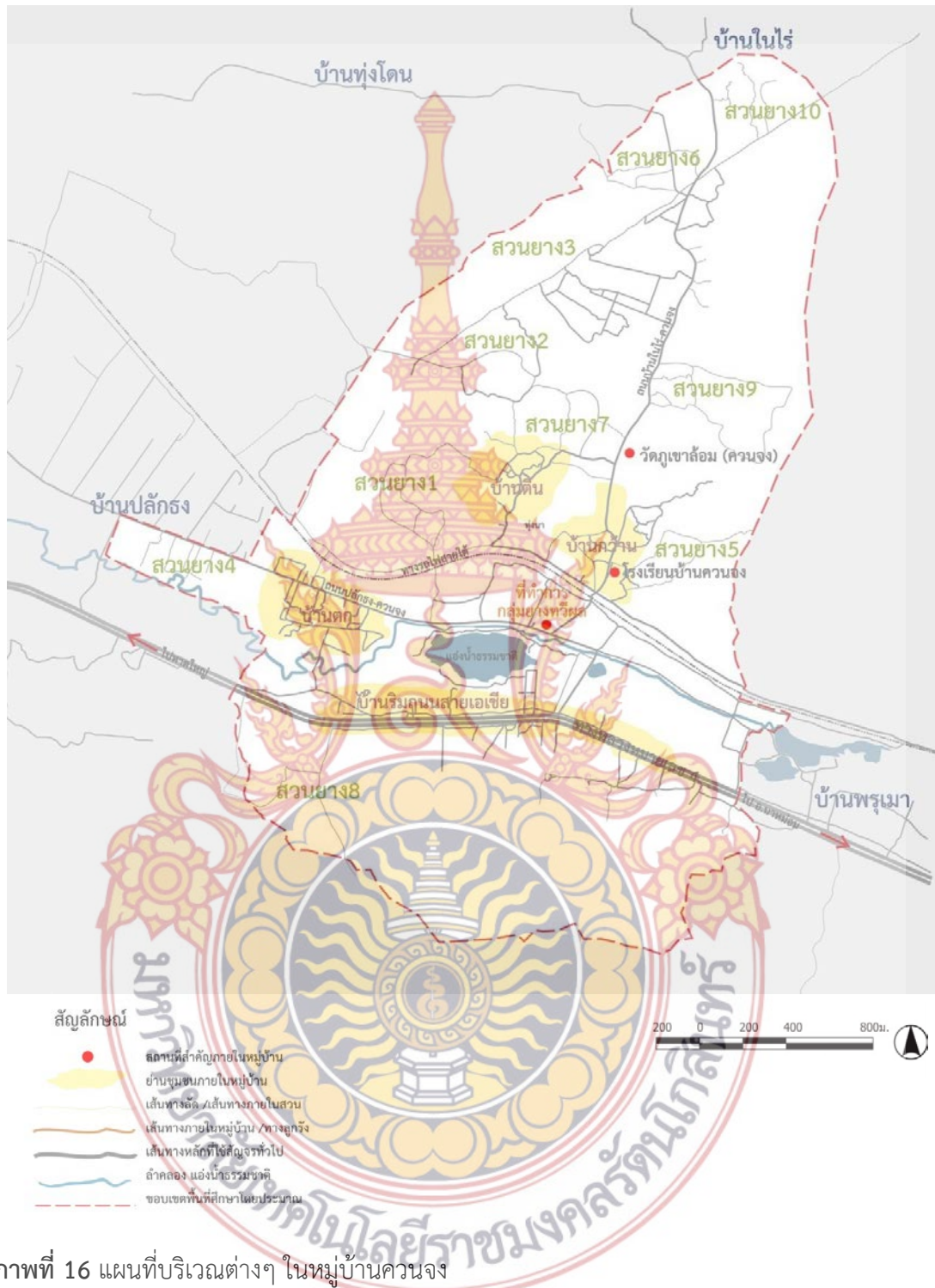
สภาพภูมิอากาศส่วนแบ่งได้เป็น 2 ฤดูกาล ได้แก่ ช่วงฤดูฝนและช่วงฤดูร้อน ซึ่งมีผลต่อการทำสวนยาง โดยในช่วงฤดูร้อน (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม) จะเป็นช่วงที่ยางผลัดใบ ถือเป็นภาระหยุดพักเพื่อฟื้นฟูต้นยางในรอบปี และช่วงฤดูฝน (พฤษภาคม-กุมภาพันธ์) มี 2 ระยะ คือ เดือนพฤษภาคม-เดือนตุลาคมจะมีฝนตกบ้างในพื้นที่แต่ยังกรีดยางได้ปกติ และเดือนตุลาคม-เดือนกุมภาพันธ์ในช่วงดังกล่าวจะมีฝนตกชุกมาก อาจต้องมีการเว้นช่วงกรีดยางหากฝนตกติดต่อกันหลายวัน นอกจากนี้ในช่วงหน้าฝนชาวสวนจะเริ่มใส่ปุ๋ยบำรุงต้นยาง ส่วนในช่วงหน้าร้อนจะทำการถางดายหญ้าในสวน ชาวสวนบางคนอาจใส่ปุ๋ยบำรุงช่วงนี้ด้วย สำหรับชาวสวนในกลุ่มทวิผลจะถือโอกาสในช่วงหน้าร้อนที่ไม่ได้กรีดยางจัดกิจกรรมของกลุ่ม โดยเฉพาะการไปทัศนศึกษาดูงานต่างจังหวัดร่วมกันและการปันผลประจำปี โดยมีรายละเอียดในลำดับต่อไป

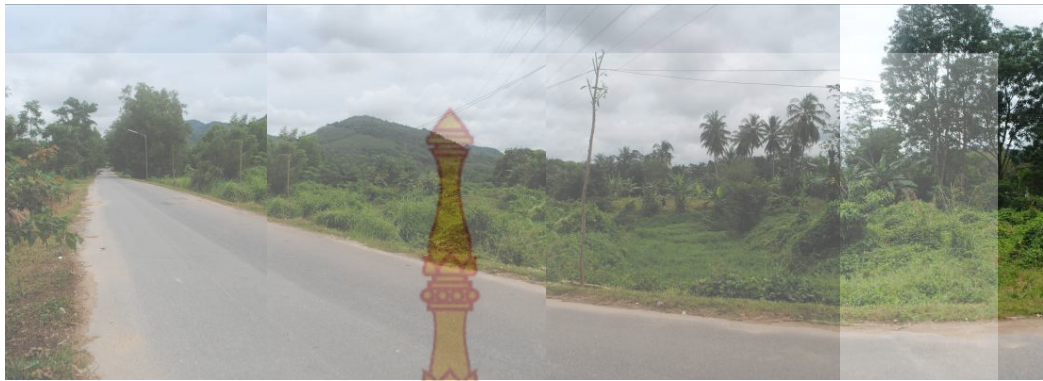
ภาพที่ 15 ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณต่างๆในหมู่บ้านควนจง

ที่มา : google earth map ปรับปรุงโดยผู้วิจัย, 2013

ภาพที่ 16 แผนที่บริเวณต่างๆ ในหมู่บ้านควนจง

ที่มา : อ้างอิงจาก google earth map ปรับปรุงโดยผู้วิจัย, 2013

สภาพทั่วไปในหมู่บ้าน

บริเวณริมคลองสาธารณะ

ทางรถไฟสายใต้

แอ่งน้ำธรรมชาติ

ภายในหมู่บ้าน (บริเวณหน้าโรงเรียนบ้านควนจง)

ลักษณะบริเวณพื้นที่สวน สวนยางภายในหมู่บ้าน

ภาพที่ 17 ลักษณะเชิงพื้นที่และสภาพแวดล้อมในหมู่บ้านควนจง

ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

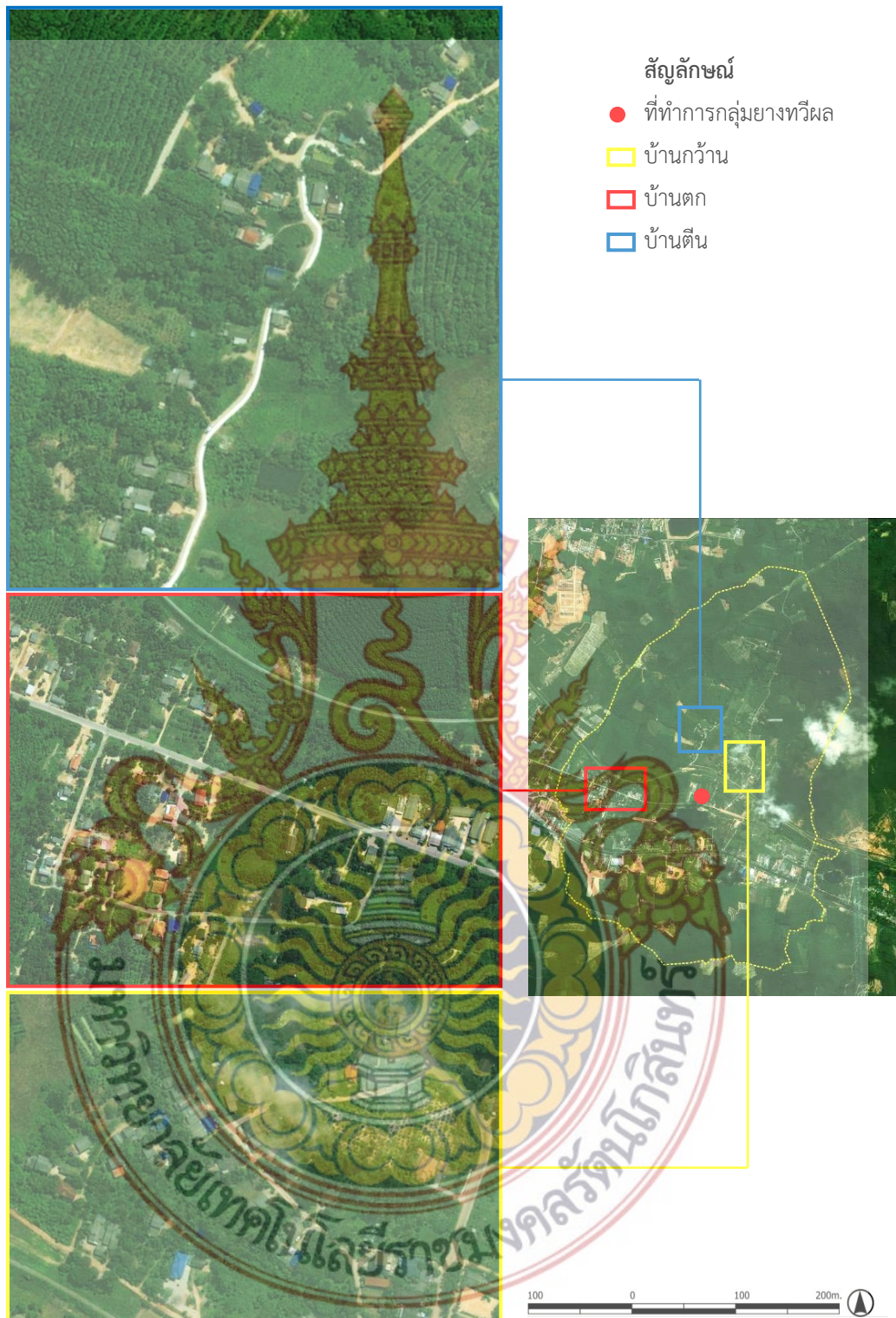
2. ลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่ของสมาชิกในกลุ่มยางพารา

การศึกษาลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพาราในกลุ่มทวิผล จะช่วยให้เข้าใจถึงต้นเหตุของการเกิดลักษณะการจัดวางพื้นที่ ซึ่งมีความสำคัญเป็นลำดับแรก เพื่อนำไปสู่ความเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากเครือข่ายการรวมกลุ่มที่ประสบความสำเร็จจะเกิดจากการจัดการโครงสร้างเชิงพื้นที่ ภายใต้บทบาทของเครือข่ายทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันหรือแตกต่างกัน ซึ่งพื้นที่นั้นได้สร้างขึ้นจากพื้นฐานทางสังคมนั้นๆ เอง โดยมีรายละเอียดสำคัญ ดังนี้

สมาชิกในกลุ่มทวิผลปัจจุบัน (พ.ศ.2556) ประกอบด้วยสมาชิก 48 หมายเลข (รหัส) ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของกลุ่มมานานตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่มในปี 2543 มีพื้นที่สวนยางที่ขายน้ำยางให้กับกลุ่มในปัจจุบันทั้งหมดประมาณ 300 ไร่ อายุต้นยางโดยเฉลี่ย 14 ปี โดยเฉลี่ยประมาณ 7 ไร่/คน มีผลผลิตน้ำยางเฉลี่ย 38 กิโลกรัม/วัน สัตว์สวนที่เป็นเจ้าของที่กรีดยางเองเป็นอาชีพหลัก และบางส่วนที่มีอาชีพอื่นแล้วให้ลูกจ้างกรีดยางมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน โดยแบ่งรายได้ต่อวันในสัดส่วน 50/50 (การเก็บข้อมูล, 2556)

2.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

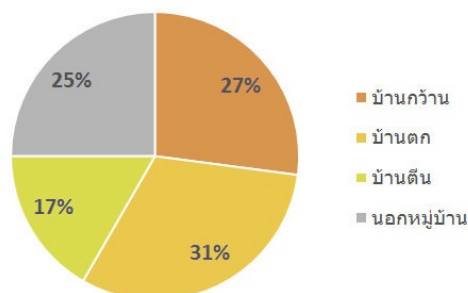
บ้านเรือนของสมาชิกชาวสวนยางในกลุ่มทวิผลส่วนใหญ่จะอยู่ในหมู่บ้านควนจง (ร้อยละ 97) ส่วนน้อยอยู่ในหมู่บ้านสะแกใกล้เคียง ได้แก่ บ้านปลักธงและบ้านทุ่งโดน อ.หาดใหญ่ กลุ่มบ้านเรือนของสมาชิก และแผนผังกลุ่มบ้านจะเกาะกลุ่มกันตามวงศ์เครือญาติ บ้านเรือนที่ขยายครอบครัวออกไปก็มักอยู่ใกล้ๆ บริเวณเดิม สภาพทั่วไปมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบท กลุ่มบ้านจะกระจุกกระจายอยู่ในบริเวณต่างๆ ทั้งใจกลางหมู่บ้าน ท้ายหมู่บ้าน ตามแนวเส้นทางคมนาคม และบริเวณพื้นที่ทำการเกษตร ได้แก่ สวนยาง สวนไม้ผล ขอบเขตของหมู่บ้านจะแบ่งตามเขตการปกครอง โดยมีสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เช่น สวนยาง ถนน ลำคลอง ที่โล่ง แหล่งน้ำธรรมชาติ ฯลฯ แบ่งอาณาเขตกับหมู่บ้านอื่นซึ่งคนในพื้นที่จะทราบดี และมีสวนยางซึ่งมีสภาพเป็นภูเขาสูงต่ำ (คนทั่วไปเรียกว่าควน) รายล้อมรอบหมู่บ้าน ผู้คนจะไม่นิยมอาศัยอยู่ในสวนยาง ยกเว้น พื้นที่สวนจะอยู่ในบริเวณแหล่งชุมชนจึงมีการสร้างบ้านอยู่ในที่สวน ภายในหมู่บ้านมีโรงเรียนบ้านควนจง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านควนจง และวัดภูเขาล้อมเป็นศูนย์กลางทางจิตใจ ทั้งวัดและโรงเรียนจะเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน รวมทั้งในบางครั้งจะใช้สำหรับเป็นสถานที่จัดประชุมและกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มทวิผล ดังภาพที่ 18 (การเก็บข้อมูล, กรกฎาคม 2556)

ภาพที่ 18 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวสวนในกลุ่มทวีผล
ที่มา : google earth map, 2013

ตารางที่ 1 โชนตำแหน่งที่ตั้งบ้านเรือนของสมาชิกตามรายชื่อสมาชิกในกลุ่มยางทวิผล

ตำแหน่งบ้านเรือน	จำนวน (รหัสสมาชิก)	ร้อยละ
บ้านกว้าง	13	27
บ้านตึก	15	31
บ้านดิน	8	17
นอกหมู่บ้าน	12	25
รวม	48	100

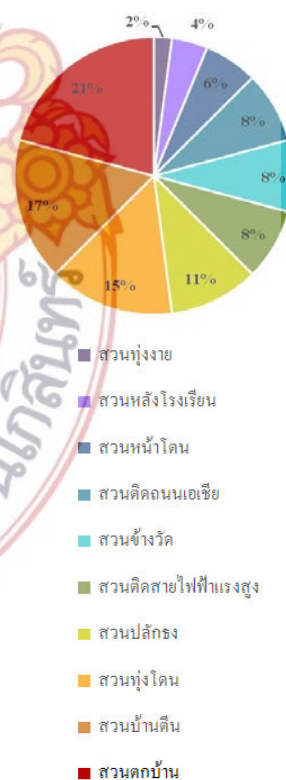

สัดส่วนของสมาชิกส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในบ้านตึกและบ้านกว้าง ส่วนสมาชิกที่อยู่นอกหมู่บ้านจะเป็นชาวสวนจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านปลัดตง บ้านทุ่งนาย และอยู่ใน อ.หาดใหญ่ ซึ่งมีสวนยางอยู่ใกล้กับหมู่บ้านควนจง

ด้วยระบบเครือญาติทำให้พื้นที่สวนยางส่วนใหญ่จะเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีตำแหน่งสวนยางที่รวมกันอยู่ในหมู่เครือญาติเช่นเดียวกับตำแหน่งที่อยู่อาศัย โดยแบ่งได้เป็น 10 โชนหลัก โดยสามารถจำแนกได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตำแหน่งโชนที่ตั้งของสวนยางของสมาชิกตามรายชื่อสมาชิกของกลุ่มยางทวิผล

สวนตึกบ้าน	สวนบ้านดิน	สวนทุ่งโดน	สวนปลัดตง	สวนติดสายไฟฟ้าแรงสูง
มาลี กานดา ประกา จรียา ป่าพัน สุนันท์ หนึ่ง คิว สุประวีร์ ทัศนีย์	1. ทวี 2. โกมล 3. เทวียน 4. ฉัตรชัย 5. วินัย 6. สุกนธ์ 7. เสียม 8. ฉลวย	1. อำพันธ์ 2. ชอบ 3. อากรณ (ชุย) 4. กล่อม 5. เสียง 6. ผ่องศรี 7. จรูญ (ยอง)	1. พันย์ 2. ปราณี 3. วินา 4. ป่าพัน 5. สัมฤทธิ์	1. ไพโรจน์ 2. เสน่ห์ 3. เดียร์ 4. ดิวส์
สวนข้างวัด	สวนติดถนนเอเชีย	สวนหน้าโดน	สวนหลังโรงเรียน	สวนทุ่งนาย
1. อุทัยวรรณ 2. กร 3. ทัศนีย์ 4. นงนุช	1. สนั่น 2. ชื่นใจ 3. สมชาย 4. กานต์	1. ชุน 2. จิรา 3. น้ำ	1. หลบ 2. ศิริรัตน์ (ชิน)	1. เกียรติศักดิ์

ที่มา : การเก็บข้อมูล, 2556 (*รายชื่อเป็นไปตามระบบการบันทึกข้อมูลของกลุ่มยางทวิผล)

สัดส่วนของสวนตกบ้านจะมีจำนวนมากที่สุด รองลงมา คือ สวนบ้านดิน สวนทุ่งโดน ตลอดจนสวนติดสายไฟฟ้าแรงสูงตามลำดับ เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งจะเห็นว่าสวนยางเหล่านี้จะอยู่ใกล้ๆ กัน โดยอยู่ตามแนวภูเขาหรือควนเดียวกัน สวนทุ่งยางซึ่งมีสัดส่วนน้อยที่สุดก็อยู่ถัดไปในแนวเดียวกัน โดยโอบล้อมอยู่ด้านหลังของหมู่บ้าน ดังภาพที่ 19 ซึ่งแสดงให้เห็นตำแหน่งสวนยาง ที่ตั้งอาคารที่ทำการกลุ่มบนถนนปลักธง-ควนจง และตำแหน่งบ้านเรือนของสมาชิกในกลุ่ม

สภาพทั่วไปของที่ทำการกลุ่มยางทิวผล

ตำแหน่งที่ตั้งของที่ทำการกลุ่มยางทิวผล

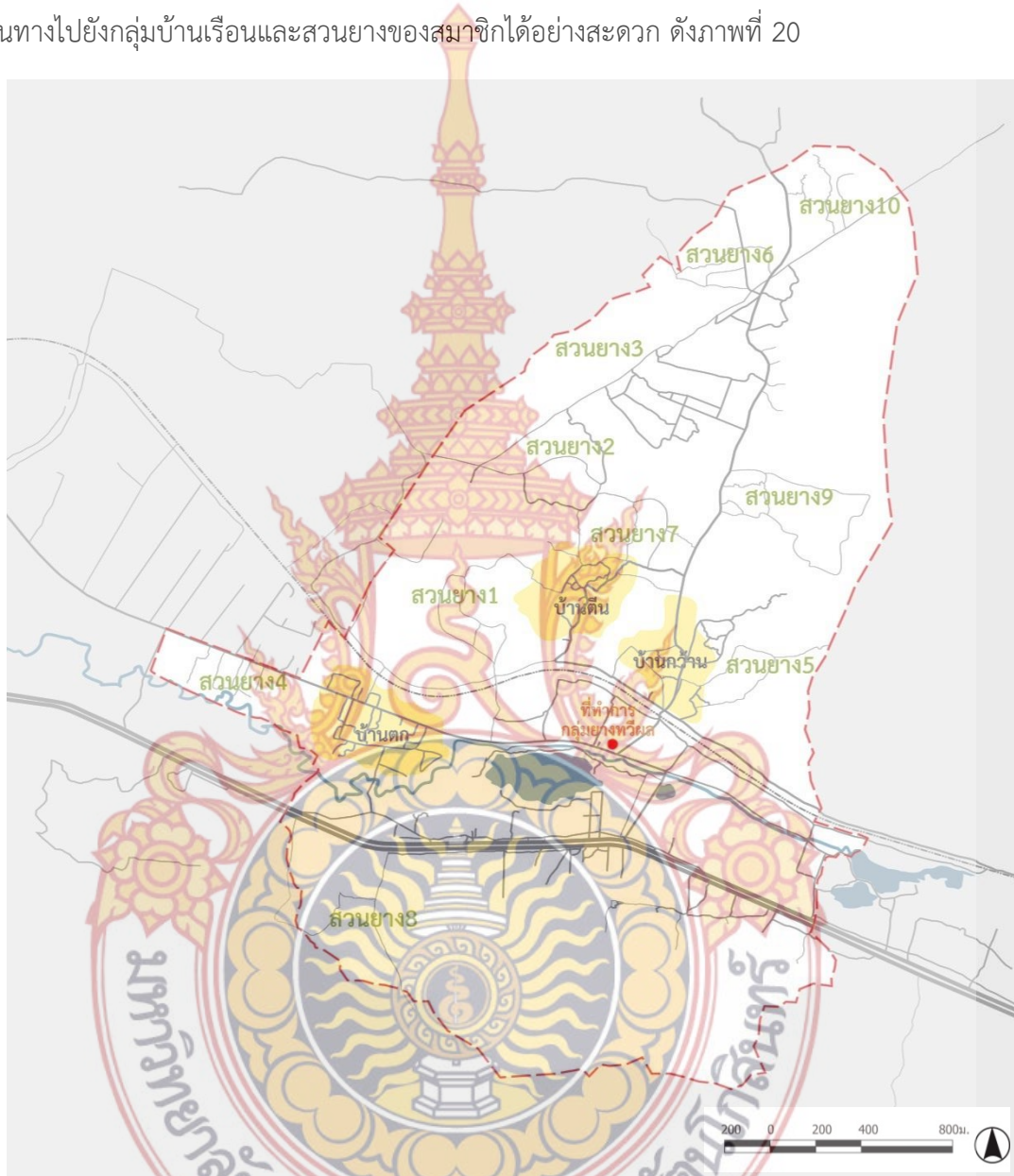

ถนนด้านหน้าที่ทำการกลุ่มยางทิวผล

ภาพที่ 19 ลักษณะและตำแหน่งที่ตั้งอาคารที่ทำการกลุ่มยางทิวผล

ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

จากแผนที่แสดงให้เห็นว่าที่ทำการกลุ่มทิวผลจะอยู่กึ่งกลางของตำแหน่งบ้านเรือนสมาชิก และมีสวนยางโอบล้อมอยู่โดยรอบ รวมทั้งตั้งอยู่ริมถนนสายหลักของหมู่บ้านซึ่งสามารถเดินทางไปยังกลุ่มบ้านเรือนและสวนยางของสมาชิกได้อย่างสะดวก ดังภาพที่ 20

สัญลักษณ์ตำแหน่งสวนยาง

1. สวนตกบ้าน	2. สวนบ้านดิน	3. สวนทุ่งโดน
4. สวนปลักธง	5. สวนหลังโรงเรียน	6. สวนติดสายไฟฟ้าแรงสูง
7. สวนข้างวัด	8. สวนติดถนนเอเชีย	9. สวนหน้าโตน
		10. สวนทุ่งงาย

ภาพที่ 20 ตำแหน่งที่ทำการกลุ่มยาง สวนยางและบ้านสมาชิกกลุ่มทิวผล

ที่มา : google earth map ปรับปรุงโดยผู้วิจัย, 2013

2.2 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวสวนยาง ประกอบด้วยการใช้ประโยชน์หลักๆ 3 ส่วน คือ สวน บ้านและที่ทำซื้อขายผลผลิตน้ำยางโดยชาวสวนจะใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกพืชต่างๆ โดยจะไม่ปล่อยให้ที่ดินว่างเปล่า ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่บริเวณสวนยางหรือรอบๆ บ้านเรือน โดยจะปลูกพืชผักต่างๆ ไว้สำหรับบริโภค โดยพืชผักที่รับประทานได้จะปลูกไว้ในบริเวณบ้านและปลูกพืชไม้ยืนต้นไว้บริเวณสวนยาง

ในอดีตการปลูกพืชแซมในพื้นที่สวนยางของเกษตรกรยังไม่เป็นไปอย่างจริงจังและเป็นที่ยอมรับมากนัก โดยทั่วไปจะปล่อยให้ตามสภาพธรรมชาติปะปนไปกับต้นยาง มาในปัจจุบันชาวสวนได้รับการสนับสนุนจากการดำเนินงานของกลุ่มทวิผลให้มีการปลูกพืชในพื้นที่สวนมากขึ้น ทั้งการให้ความรู้ในการปลูก การจัดหาพันธุ์ไม้ ฯลฯ โดยเฉพาะไม้ป่ายืนต้นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น สัก ตะเคียน ยาง จำปาเขา มะฮอกกานี ฯลฯ จึงมีการปลูกอย่างจริงจังมากขึ้นโดยกำหนดพื้นที่ปลูกให้อยู่รอบๆ พื้นที่ปลูกยางเป็นแถว หรือแซมในพื้นที่ว่างระหว่างต้นยาง (ภาพที่ 21) การปลูกไม้ป่าในช่วงแรกอาจต้องดูแลใส่ปุ๋ย แต่ในระยะยาวจะสามารถเติบโตได้เองในสภาพธรรมชาติ และเมื่อถึงช่วงเวลาที่ต้องโค่นต้นยางเพื่อปลูกใหม่ ต้นไม้ป่าเหล่านี้ก็จะเติบโตได้ขนาดที่จะตัดขายเช่นกัน จึงนับว่าเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชาวสวนยางและเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มากยิ่งขึ้น การปลูกไม้ป่าที่ใช้เวลายาวนานหลายปีจึงจะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้นั้น ชาวสวนถือว่าเป็นเสมือนการสะสมต้นทุนเพื่อสร้างความมั่นคงในอนาคต ทั้งเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัยหรือจำหน่าย ซึ่งเป็นผลตอบแทนที่มีลักษณะคล้ายบำเหน็จบำนาญที่จะได้รับในยามชรา (ไพโรจน์ เอียดหมุน, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ภาพที่ 21 การปลูกพืชสมุนไพรและไม้ป่าในบริเวณสวนยางของสมาชิกกลุ่มยางทวิผล

ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

ตารางที่ 3 การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกพืชต่างๆ ของสมาชิกกลุ่มยางทวิผล

การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกพืช	จำนวน (รหัสสมาชิก)	ร้อยละ
ปลูกไม้ป่า พืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านหรือไม้ผล	40	83.33
ไม่ปลูกพืชใดๆ ในสวนยาง	8	16.67
รวม	48	100

ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

ส่วนในบริเวณสวนของสมาชิกทั้งหมด ไม่มีขนำสำหรับพักเหนื่อย ปัจจุบันชาวสวนอาจใช้เพียงการนั่งพักใต้ต้นยาง โดยมีพื้นที่สำหรับวางภาชนะและอุปกรณ์สำหรับการกรีดยางและเก็บยาง เช่น ถังน้ำ แกลลอน ภาชนะสำหรับใส่แปรงกวาดน้ำยางสด ฯลฯ แต่ในบางสวนที่มีขนำอยู่ก็จะเป็นขนำสำหรับลูกจ้าง (ลูกกุลี) ที่อยู่นอกพื้นที่มารับจ้างกรีดยาง ซึ่งอาศัยอยู่ทุกวันและมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากลูกจ้างส่วนใหญ่เป็นคนในหมู่บ้านหรือละแวกใกล้เคียงที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนของตัวเอง พื้นที่บริเวณบ้านจะเป็นอาณาบริเวณสำหรับอยู่อาศัย ไม่มีจำเป็นต้องมีพื้นที่สำหรับกรีดยางแผ่นเหมือนเช่นในอดีต เพราะสมาชิกในกลุ่มทุกคนจะขนน้ำยางสดให้กับกลุ่มทั้งหมด นอกจากนั้น ในบริเวณบ้านจะมีการปลูกพืชต่างๆ ไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือนและสำหรับขาย ทั้งพืชสมุนไพร ผักพื้นบ้าน ไม้ผลและไม้ป่ายืนต้น ในลักษณะคล้ายสวนสมรม ซึ่งพืชสมุนไพรและผักพื้นบ้านที่นิยมปลูก ได้แก่ พริก มะเขือ ตะไคร้ ผักเหมียงหน่อไม้ กัลฉ่าย มะละกอ มะเขือ หน่อไม้ ข้าวโพด มะระ โหระพา กระเพรา ถั่วพู ผักบุ้ง ชะอม ถั่ว มันสำปะหลัง มันเทศ สะตอ ฯลฯ ไม้ผล ได้แก่ มังคุด เงาะ ทุเรียน ลองกอง มะพร้าว ฯลฯ (ภาพที่ 22) (การเก็บข้อมูล, 2556) การปลูกพืชผักเหล่านี้จะมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชาวสวนยาง ซึ่งจะกล่าวถึงในประเด็นวิถีชีวิตชาวสวนต่อไป

ตารางที่ 4 การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกพืชต่างๆ บริเวณโดยรอบบ้านเรือนของสมาชิกกลุ่มทวิผล

บริเวณบ้าน	จำนวน (รหัสสมาชิก)	ร้อยละ
พืชสมุนไพร หรือไม้ผล	48	100.00
ไม่ปลูกพืชใดๆ ในบริเวณบ้าน	0	0.00
รวม	48	100

ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

ตารางที่ 5 รูปแบบการบริโภคพืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านและไม้ผลของสมาชิกกลุ่มทวิผล

รายละเอียด	จำนวน (รหัสสมาชิก)	ร้อยละ
จำหน่ายและบริโภคในครัวเรือน	18	37.50
บริโภคในครัวเรือนอย่างเดียว	30	62.50
รวม	48	100

ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

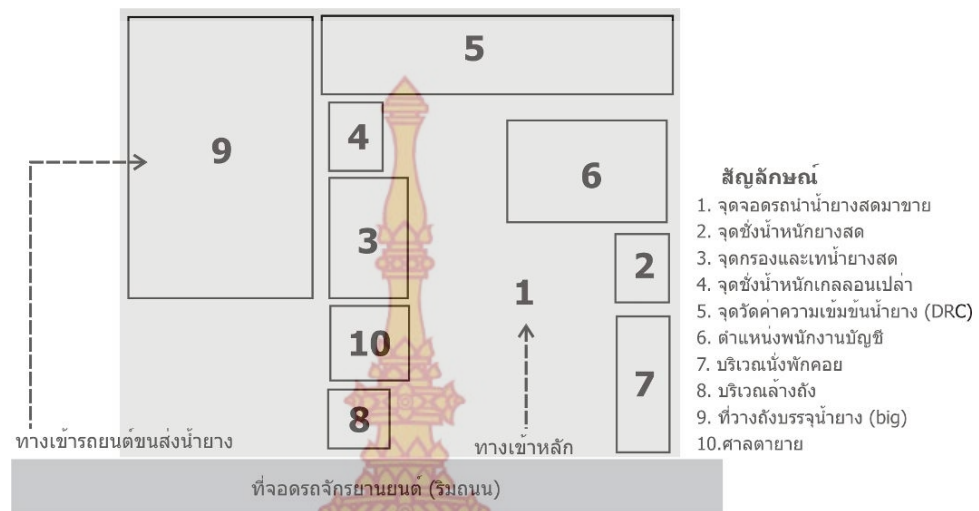

ภาพที่ 22 การปลูกพืชต่างๆ ในพื้นที่รอบบ้านของสมาชิกกลุ่มยางทวิผล
 ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

พื้นที่ที่ทำการรับซื้อน้ำยางของกลุ่มทวิผล ประกอบด้วย 1) พื้นที่จอดรถจักรยานยนต์ (อยู่ริมถนน) 2) พื้นที่วางแกลอนน้ำยางสดเตรียมชั่งน้ำหนัก 3) จุดกรองน้ำยางและเทน้ำยางสด 4) พื้นที่คิดปริมาณน้ำยางและเปอร์เซ็นต์ 5) พื้นที่อบและวัดค่ายางแห้ง 9พื้นที่เก็บน้ำยางเตรียมส่งขาย พื้นที่ล้างถังและภาชนะบรรจุน้ำยาง พื้นที่นั่งพักผ่อน-พักคอย (ดังภาพที่ 23-24)

ภาพที่ 23 ลำดับขั้นตอนการรับซื้อน้ำยางสดของกลุ่มยางทวิผล
ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

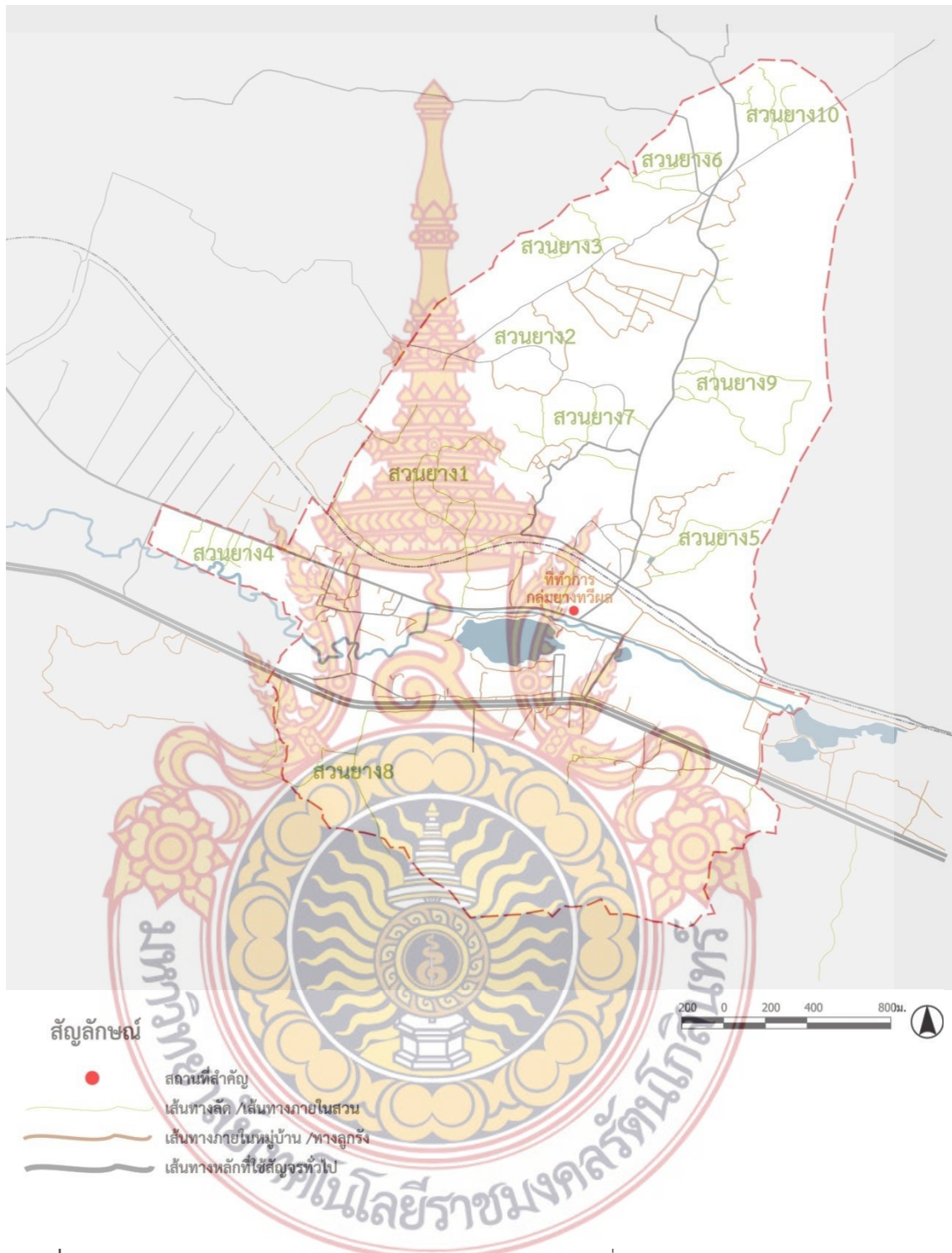
ภาพที่ 24 แผนผังลำดับการรับซื้อน้ำยางสดของกลุ่มยางทวิผล
ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

2.3 รูปแบบโครงข่ายการสัญจร

สภาพพื้นที่ในหมู่บ้านเป็นที่ราบ ที่เนินและภูเขาสูงต่ำล้อมรอบ บริเวณที่เป็นสวนยางจึงมีทั้งที่ราบและที่เนิน การเดินทางเพื่อไปกรีดยางของชาวสวนส่วนใหญ่จะใช้รถจักรยานยนต์ (ร้อยละ 94) ส่วนที่เหลืออีกเล็กน้อยจะเดินไปกรีดยาง (ร้อยละ 6) เนื่องจากสวนอยู่ติดกับบ้าน ระยะทางที่ชาวสวนเดินทางจากบ้านไปสวนจะไม่เกิน 10 กิโลเมตร โดยจอดรอไว้ในสวน หลังจากที่ทำกรีดยางเสร็จแล้วก็จะบรรทุกถังบรรจุน้ำยางด้วยรถจักรยานยนต์มาขายที่กลุ่มยาง เช่นเดียวกับการเดินทางเพื่อไปดูแลสวน เส้นทางไปสวนในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง จากนั้นจึงเป็นถนนลูกรังหรือเส้นทางลัดเลาะเข้าไปในสวนของแต่ละคน

ภาพที่ 25 เส้นทางสัญจรและขนส่งผลผลิตของชาวสวน
ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

ภาพที่ 26 รูปแบบโครงข่ายการสัญจรระหว่างบ้าน สวนยางและที่ทำการกลุ่มยางทวีผล
ที่มา : google earth map ปรับปรุงโดยผู้วิจัย, 2013

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่า รูปแบบโครงข่ายการสัญจรของชาวสวนเป็นเส้นทางสัญจรทางบก สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1) เส้นทางสัญจรหลักที่ใช้สัญจรทั่วไป เป็นถนนลาดยางหรือถนนคอนกรีตที่ตัดผ่านพื้นที่ต่างๆ ภายในหมู่บ้านและเชื่อมต่อกับเส้นทางที่ออกจากหมู่บ้านเพื่อไปสู่พื้นที่อื่นๆ มีขนาดกว้างประมาณ 6-8 เมตร

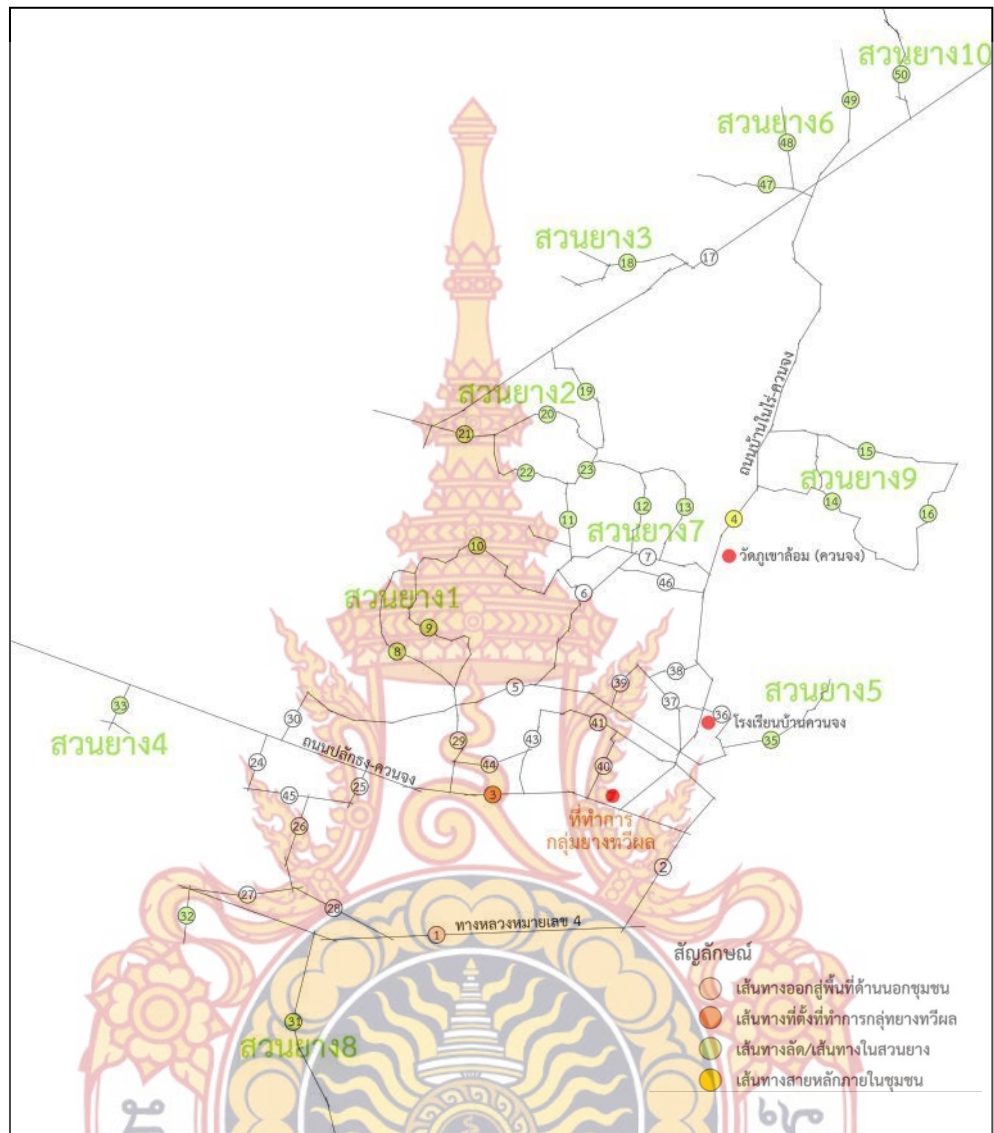
2) เส้นทางสัญจรย่อยภายในหมู่บ้าน เส้นทางเหล่านี้จะอยู่นอกเหนือจากถนนลาดยางหรือถนนคอนกรีต เป็นถนนลูกรังสาธารณะที่คนในหมู่บ้านใช้สัญจรกันภายในเพื่อลัดเลาะไปยังบ้านหรือสวนของคนในกันเอง โดยไม่ต้องผ่านถนนสายหลัก มีขนาดกว้างตั้งแต่ 1- 6 เมตร ทั้งแบบที่รถยนต์สามารถสวนกันได้ ตลอดจนจักรยานหรือจักรยานยนต์สัญจรผ่านหรือสำหรับเดินเท่านั้น

3) เส้นทางสัญจรภายในสวนและเส้นทางลัด เป็นเส้นทางที่ใช้กันภายในเฉพาะชาวสวนที่มีสวนอยู่ในละแวกเดียวกันเท่านั้น มีลักษณะไม่กว้าง ลัดเลาะไปตามสภาพพื้นที่สวน ยางทั้งที่ลุ่มและที่เนิน โดยมีก้อยู่ระหว่างแนวต้นยาง ชาวสวนใช้สำหรับเดินทางไปกรีดยางและขนส่งผลผลิต

2.4 รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำสวน

การวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำสวนพิจารณาจากรูปแบบโครงข่ายการสัญจร เพื่อทราบถึงความลึกหรือความซับซ้อนของโครงข่ายการสัญจรที่ชาวสวนใช้ รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำสวนในงานวิจัยนี้ได้จำแนกเส้นทางในแต่ละเส้นออกเป็น 1 หน่วยพื้นที่ มีความสัมพันธ์กับเส้นทางอื่นๆ หรือหน่วยพื้นที่อื่นๆ โดยมีตัวเลขกำกับในแต่ละหน่วย ตั้งแต่เส้นทางหลักเข้าสู่หมู่บ้านไปจนถึงเส้นทางที่อยู่ลึกที่สุดในพื้นที่สวนอย่างที่ชาวสวนใช้สัญจรอยู่จริง เส้นทางที่ไม่เกี่ยวข้องจะไม่ถูกนำมาแสดง หน่วยพื้นที่ที่มีความสำคัญจะแทนด้วยสัญลักษณ์สีเพื่อให้มีความแตกต่างจากหน่วยพื้นที่อื่นๆ ได้แก่ หน่วยพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของที่ทำการกลุ่ม หน่วยพื้นที่ที่เป็นเส้นทางสายหลักภายในชุมชน หน่วยพื้นที่ที่เป็นเส้นทางลัดเลาะในสวนยางและหน่วยพื้นที่ที่จะออกสู่พื้นที่นอกชุมชน

จากนั้นนำมาเขียนเป็นแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำสวน และจัดเรียงขึ้นใหม่ในลักษณะของแผนภูมิต้นไม้ หรือแผนภูมิจัดสภาพ (Justified graph) ร่วมกับแสดงองค์ประกอบสำคัญได้แก่ ตำแหน่งสวน ตำแหน่งที่ทำการกลุ่มตำแหน่งบ้านเรือนของชาวสวน และระดับความสำคัญของเส้นทาง โดยมีผลการวิเคราะห์ดังภาพที่ 27

ภาพที่ 27 แผนภูมิความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำสวนและ J-graph
ที่มา : การวิเคราะห์, 2556

รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของโครงข่ายการสัญจรที่ชาวสวนหรือแผนภูมิจัสติฟายด์ มีลักษณะโดยรวมของระบบเป็นแบบไม่กระจายหน่วยความสัมพันธ์ในลำดับแรกๆ แต่ในลำดับถัดไปมีลักษณะคล้ายต้นไม้พุ่มเตี้ย การเดินทางภายในหมู่บ้าน ระหว่างบ้านสู่บ้านประมาณ 1-3 ลำดับ มีถนนสายหลักของหมู่บ้านเป็นเหมือนศูนย์กลางกระจายตัวบ้านออกไป แต่ละบ้านเดินทางเพียง 1-2 ลำดับก็ถึงถนนสำคัญของหมู่บ้าน การเดินทางจากบ้านไปสวนประมาณ 3-5 ลำดับ และจากสวนมายังที่ทำการกลุ่ม ประมาณ 1-4 ลำดับ นอกจากนี้ เส้นทางภายในต่างๆ ยังสามารถเดินทางถึงกันได้ด้วยทางเลือกหลายทางดังแผนภูมิ โดยเฉพาะทางลัดจากบ้าน-สวน และบ้าน-บ้าน โดยมีหน่วยพื้นที่สวนยางอยู่ลำดับในสุด ส่วนการเดินทางจากบ้านออกสู่ภายนอกประมาณ 5 ลำดับขึ้นไป ซึ่งนับว่ามีความซับซ้อนในระดับที่มากขึ้นกว่าการเดินทางภายในในชีวิตประจำวัน

อาจกล่าวได้ว่า การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของโครงข่ายระบบสัญจรโดยรวมของชาวสวนกลุ่มยางพารา นับว่าเป็นระบบที่ไม่ลึกลับ ชาวสวนไปมาหาสู่กันและเดินทางไปประกอบอาชีพทำสวนในละแวกใกล้ๆ ได้สะดวก ไม่ซับซ้อน แม้การเดินทางออกสู่ภายนอกอาจใช้เวลาหรือระยะทางมากขึ้น แต่ทั้งนี้จะเป็นผลดีที่ทำให้การอยู่อาศัยและการทำสวนค่อนข้างสงบเงียบและปลอดภัยจากการรบกวนจากภายนอก เนื่องจากการมีลำดับขั้นตอนในการเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านมากกว่าปกติ และมีเส้นทางลัดสำหรับคนในที่ไม่ต้องเดินทางด้วยถนนสายหลักของหมู่บ้านเพียงอย่างเดียวตลอดจนมีสวนยางโอบล้อมชุมชนไว้

นอกจากนั้น เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงวิเคราะห์ค่าความลึกเฉลี่ย ค่าความสัมพันธ์ และจำนวนของโครงข่ายการสัญจรประเภทต่างๆ ประกอบด้วยเส้นทางสัญจรปกติและเส้นทางลัดเลาะในสวนยาง ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ทางสถิติความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวเส้นทางและพื้นที่ทำสวนยางพารา

จำนวนหน่วยพื้นที่		ค่าความลึกเฉลี่ย (MD)	ค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย (RA)
เส้นทางสัญจรปกติ	เส้นทางลัดเลาะในสวนยาง		
25	23	32	1.319

ที่มา : การวิเคราะห์, 2556

ค่าการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า มีจำนวนหน่วยพื้นที่สัญจรทั้งหมด 48 หน่วย มีเส้นทางสัญจรปกติ 25 หน่วยและมีเส้นทางลัดเลาะในสวนยาง 23 หน่วย มีค่าความลึกเฉลี่ย 32 แสดงว่าพื้นที่ส่วนที่ลึกที่สุดหรือไกลสุดที่ชาวสวนต้องเดินทางผ่านประมาณ 32 หน่วย ซึ่งเป็นปกติของการเดินทางไปสวนยาง ส่วนค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย มีค่า 1.319 เป็น

ค่าที่ใกล้เคียง 1 แสดงว่าในระบบมีทางเลือกในการสัญจรน้อย หรือ “ไม่กระจายหน่วยพื้นที่ใช้สอย” ซึ่งอาจเกิดจากหน่วยพื้นที่ของเส้นทางลัดเลาะในสวนยางที่มีจำนวนเกือบครึ่งของหน่วยเส้นทางสัญจรปกติ จึงทำให้ระบบโดยรวมมีลักษณะคล้ายระบบถนนปลายตัน แต่ในระบบเส้นทางปกติมีลักษณะเป็นถนนแบบ Loop ที่แต่ละหน่วยสามารถเชื่อมต่อทะลุถึงกันได้ จึงทำให้โครงสร้างโดยรวมเป็นแบบผสมผสาน

จึงอาจสรุปได้ว่า รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของโครงข่ายการสัญจร หรือแผนภูมิจัดติพายด์ของชาวสวนยางกลุ่มทวิผล มีลักษณะโดยรวมของระบบเป็นแบบไม่กระจายหน่วยความสัมพันธ์ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากหน่วยพื้นที่สวนยางที่มีสัดส่วนมากเมื่อนำมารวมกับหน่วยพื้นที่สัญจรปกติ แต่ชาวสวนเองสามารถเดินทางในชีวิตประจำวันและติดต่อกันภายในได้สะดวก โดยเฉพาะการเดินทางจากบ้าน-สวน สวน-กลุ่มยาง และบ้าน-บ้าน ซึ่งมีส่วนสำคัญที่เอื้อให้ชาวสวนเหล่านี้มีโอกาสพบปะกันได้ง่าย ส่งผลต่อเนื่องกับความสัมพันธ์อันดีต่อกันมากยิ่งขึ้น ภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของโครงข่ายการสัญจรในระบบ ซึ่งเป็นแบบเฉพาะของชาวสวนในกลุ่มนี้

3. ลักษณะเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวนยาง

จากการเก็บข้อมูลทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวน ในกลุ่มทวิผล พบว่า ลักษณะเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมีพื้นฐานมาจากความเป็นสังคมเครือญาติ ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จ ดังนี้

3.1 วิถีชีวิตชาวสวนยาง

การดำเนินชีวิตชาวสวนยางจะมีลักษณะคล้ายกันทั้งหมด ในลักษณะที่เป็น “ปฏิทินวิถีชีวิตชาวสวนยางพารา” ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเจ้าของสวนที่กรีดยางเองเป็นอาชีพหลัก โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 ปฏิทินวิถีชีวิตชาวสวนยางพารา

(1) ปฏิทินรายวัน มีลักษณะที่ชาวสวนจะเตรียมตัวเพื่อไปกรีดยาง เก็บน้ำยางสดจากต้น นำน้ำยางสดมาขายที่กลุ่ม-นั่งพักพูดคุย-เก็บล้างภาชนะสำหรับครั้งต่อไป นอนพัก ทำสวน-ปลูกผัก ผลไม้/ทำกิจกรรมอื่นๆ ส่วนเจ้าของสวนที่ไม่ได้กรีดยางเองจะไปรับค้ายางเองที่กลุ่มหรือฝากมากับลูกจ้าง เป็นระยะขึ้นอยู่กับความสะดวก

(2) ปฏิทินรายสัปดาห์ จะคล้ายกับรายวันที่ในแต่ละวันก็จะกรีดยางเป็นหลัก แต่จะต้องมีวันหยุดพักหน้ายาง โดยกรีต 2-4 วัน และเว้น 1 วัน เป็นต้น ดังนั้นในหนึ่งสัปดาห์ชาวสวนจะมีวันหยุดเพื่อพักหน้ายางและทำภารกิจอื่นๆ ด้วย

(3) ปฏิทินรายปี สำหรับชาวสวนยางจะต้องมีช่วงเวลาสำหรับการดูแลสวน และบำรุงต้นยาง ซึ่งในรอบหนึ่งปี ช่วงปลายปีซึ่งตรงกับฤดูฝน ชาวสวนจะใส่ปุ๋ยบำรุงต้นยาง และในช่วงฤดูร้อนจะถางคานหญ้าในสวนยางให้โล่งเตียนและบางรายอาจทายรักษาหน้ายางด้วย นอกจากนี้ เมื่อยางพารามีอายุมากขึ้นชาวสวนจะต้องทำการโค่นเพื่อปลูกใหม่หมุนเวียนไป โดยทั่วไปสมาชิกทั่วไปผลจะโค่นยางโดยเฉลี่ยที่อายุ 30 ปี

3.1.2 วิถีชีวิตชาวสวนยางพาราในกลุ่มยางทวีผล

ในปฏิทินรายวันและรายสัปดาห์ที่มีการซื้อขายน้ำยางที่กลุ่มจะทำให้ชาวสวนมีโอกาสพบปะ สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกลุ่มเพื่อเติมเต็มการดำเนินชีวิตที่กลายเป็นกิจวัตรประจำวัน ณ ที่ทำการของกลุ่ม ในช่วงวันเวลาที่มาทำการซื้อขายน้ำยางสด คือเวลา 8.00-11.00 น. ในช่วงฤดูกาลที่มีการกรีดยางอย่างเป็นปกติ สมาชิกจะมาขายน้ำยางอย่างพร้อมเพรียงกันเกือบทุกหมายเลขสมาชิก ส่วนในวันฝนตกอาจมีผู้มาขายเพียง 20 รายเป็นอย่างน้อย ในวันที่ฝนตกจะเป็นที่รู้กันว่าสมาชิกส่วนใหญ่จะไม่กรีดยาง กลุ่มจึงอาจงดรับซื้อในวันดังกล่าว รวมทั้งในวันที่เป็นช่วงเทศกาลงานบุญ จำนวนสมาชิกอาจกรีดยางน้อยกว่าปกติเพราะต้องไปร่วมงานทำบุญของหมู่บ้านในช่วงเช้า การรับซื้อจึงอาจปิดเร็วขึ้น ทั้งนี้ ชาวสวนจะวางแผนการกรีดยางล่วงหน้า โดยจะกำหนดให้วันที่มีกิจกรรมหรืองานบุญในวันที่ต้องเว้นการกรีดยางเพื่อพักหน้ายาง (สมหมาย ไชยกุล, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556) ในบริเวณเดียวกันยังได้จัดให้มีพื้นที่สำหรับทั้งวิทยุโทรทัศน์ และอ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารต่างๆ รวมทั้ง มีกิจกรรมส่งเสริมการออมเงินฝากที่ได้จากการขายน้ำยางในแต่ละวัน โดยสมาชิกร้อยละ 98 มีการออมเงินทุกวัน สัดส่วนการออมเงินของสมาชิกมีความสม่ำเสมออดเงินอยู่ที่ 20-100 บาท เฉลี่ยวันละ 48 บาท/คน

นอกจากนั้น ในแต่ละวันและแต่ละสัปดาห์ การทำสวนยางพาราต้องมีการบำรุงรักษา การใส่ปุ๋ย การกำจัดวัชพืช โดยส่วนใหญ่จะดูแลรักษาสวนยางเอง (ร้อยละ 92) ส่วนที่ไม่ได้ดูแลเองจะจ้างลูกจ้างหรือช่วยกันทำกับลูกจ้าง (ร้อยละ 8) ชาวสวนมีการนำความรู้ภูมิปัญญาในการทำสวนแบบดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ในลักษณะการปลูกพืชผักพื้นบ้าน ไม้ยืนต้นแซมในสวนยางพารา และบริเวณบ้าน หรือเรียกว่า สวนสมรม ในช่วงที่ยังไม่สามารถกรีดยางหรือช่วงฤดูฝนได้จะอาศัยพืชผักผลไม้ในสวนของตนเลี้ยงชีพ สำหรับชาวสวนบางคนอาจปลูกพืชผักสมุนไพรเป็นอาชีพเสริมอย่างจริงจังเช่นกัน โดยปลูกทั้งในบริเวณสวนยาง สวนและบริเวณบ้าน โดยพืชที่ปลูกได้แก่ ผักเหมียง สะตอ กลัวย มะพร้าว เงาะ ทุเรียน มังคุด หน่อไม้ ฯลฯ โดยร้อยละ 83.33 จะมีการปลูกพืชผักสมุนไพรและไม่ไยยืนต้น ส่วนร้อยละ 16.67 ไม่ได้ปลูกพืชใดๆ เพิ่มเติม และร้อยละ 69 ปลูกเนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มทวีผล (การเก็บข้อมูล, 2556)

ในปฏิทินรายปีของกลุ่มทวีผลจะมีกิจกรรมสำคัญ คือ การประชุมเพื่อปันผล และการไปทัศนศึกษาดูงาน (2 ปีต่อครั้ง) กิจกรรมเหล่านี้ เป็นกิจกรรมที่ทีมผู้บริหารกลุ่มมีความตั้งใจ

สร้างความผูกพันกลมเกลียวในหมู่สมาชิกให้มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น และได้รับความรู้จากการศึกษาดูงาน มาประยุกต์ใช้ในการทำสวนของตนเอง

3.2 ประเภทและบทบาทของผู้คน

สมาชิกในกลุ่มทวิผล มีผู้คนหลากหลายช่วงอายุ ตั้งแต่กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มผู้ใหญ่ โดยมีอายุประมาณ 25-70 ปี อายุโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 45 ปี การเป็นสมาชิกในกลุ่มจะประกอบด้วย ผู้คน 2 ประเภทหลัก ได้แก่ (1) คณะกรรมการผู้มีหน้าที่บริหารและดำเนินกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการซื้อขายน้ำยางสดภายในกลุ่ม (2) สมาชิกทั่วไปผู้มีหน้าที่สนับสนุนช่วยเหลือให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ สำเร็จลุล่วง โดย

คณะกรรมการกลุ่มยาง มีหน้าที่ดังนี้

1) การรับซื้อและขายน้ำยางสด ประกอบด้วย

1.1) การวัดค่าน้ำยาง (DRC-dry rubber content) มีเจ้าหน้าที่ 4 คน ทำหน้าที่ยกน้ำยางสดชั่งน้ำหนัก เทใส่ถังใหญ่ และวัดค่าเปอร์เซ็นต์น้ำยาง (เป็นการหาค่าเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งของน้ำยางสด [DRC dry rubber content] โดยการอบแห้ง) จะผลัดกันทำสลับวัน มีค่าตอบแทนวันละ 150 บาท

1.2) การรับ-ส่งน้ำยางไปยังบริษัท มีเจ้าหน้าที่ 1 คน ทำหน้าที่ทุกวัน มีค่าตอบแทนวันละ 150 บาท ทั้งนี้ การส่งน้ำยางสดไปยังบริษัทจะขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำยางที่รับซื้อได้จากสมาชิกในวันนั้นๆ โดยหากมีน้ำยางในปริมาณมากพอที่จะส่งในวันต่อวัน แต่หากปริมาณน้ำยางมีน้อยมากจะสะสมไว้ส่งในวันถัดไป ในขั้นตอนนี้จึงได้รับผลกระทบจากราคาซื้อ-ขายยางที่ขึ้นลงไม่เท่ากัน อาจขาดทุนหรือได้กำไรเพิ่มขึ้น แต่ในปัจจุบัน กลุ่มทวิผลมีสมาชิกเพิ่มขึ้นและมีปริมาณน้ำยางมากพอที่จะส่งขายทุกวัน ทำให้ผลกระทบจากความผันผวนของราคายางมีน้อยลง

1.3) การทำบัญชีรายรับรายจ่าย มีเจ้าหน้าที่ 1 คน ทำหน้าที่ทุกวัน มีค่าตอบแทนวันละ 150 บาท

2) ประชุมวางแผนและแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับการซื้อขายน้ำยาง ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนหาหรือเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้ดีขึ้น หรือการแก้ปัญหาที่พบเจอในแต่ละวัน ซึ่งถือว่ามีน้อยมาก โดยบทบาทหลักสำคัญของทีมผู้นำที่จะต้องทำ คือ การคำนวณผลกำไร-ขาดทุนที่ต้องพบเจอจากราคายางที่ขึ้นลงทุกวัน รวมทั้งสร้างความไว้วางใจจากสมาชิกและบริษัทที่รับซื้อน้ำยางให้ได้มาซึ่งน้ำยางสดที่มีคุณภาพดี เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม สมาชิกโดยส่วนใหญ่จะรับทราบเรื่องราวจากการพูดคุยต่อๆ กัน ด้วยนโยบายที่จะไม่ปิดบังข่าวสารแก่สมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราคายางที่มีผลต่อรายได้ประจำวันและผลกำไรที่จะได้รับในแต่ละปี ทำให้สมาชิกร้อยละ 100 ไม่มีความคับข้องใจในการทำงานของคณะกรรมการกลุ่ม และเชื่อว่าการซื้อขายน้ำยางเป็นไปด้วยความ

ข้อสำคัญ คณะกรรมการจะพูดคุยถึงสถานการณ์การซื้อขายร่วมกันอยู่เสมอ เนื่องจาก มีความรับผิดชอบร่วมกัน เล็งเห็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกันและมีพื้นฐานที่อยู่ภายใต้ความเป็นเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องกัน

สมาชิกทั่วไป มีบทบาทในการให้ความร่วมมือกันในภารกิจเสริม (เช่น การร่วมกันก่อสร้างโรงงานผสมปุ๋ยอินทรีย์ของกลุ่ม การปลูกไม้ยืนต้นและผักพื้นบ้านแซมในสวนยางพารา เป็นต้น) ตลอดจน การให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ (เช่น การประชุมหารือ การประชุมเพื่อปันผล ฯลฯ) ร่วมกับการทำกิจกรรมเชิงสถาบัน (เช่น การร่วมงานประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ฯลฯ) (สมหมาย ไชยกุล, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

ภาพที่ 28 ส่วนหนึ่งของคณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มยางทวิผล (ถ่ายเมื่อปี 2555)

3.3 กิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของชาวสวนประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ (1) กิจกรรมส่วนบุคคล เป็นการซื้อขายน้ำยางสดของสมาชิกแต่ละคน (2) กิจกรรมของกลุ่มทวิผล กลุ่มทวิผลประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม ได้แก่ การปันผลประจำปีและการทัศนศึกษาดูงาน (3) กิจกรรมของหมู่บ้านและกิจกรรมตามเทศกาลงานประเพณีต่างๆ ซึ่งมีทั้งที่จัดขึ้นในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านนอกจากกิจกรรมการซื้อขายน้ำยางสดซึ่งถือเป็นอาชีพหลัก สมาชิกส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ทั้งหมดที่กลุ่มจัดขึ้น ด้วยเหตุผลที่ว่าจะได้พบเจอกัน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสนุกสนาน รวมทั้ง มีความเห็นว่าส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องเพื่อนบ้านที่รู้จักกันดี โดยให้ความร่วมมือ ร้อยละ 78 ส่วนน้อยที่ไม่ค่อยได้เข้าร่วมเนื่องจากมีงานประจำ ไม่สามารถมาเข้าร่วมได้ แต่จะรับทราบข่าวสารของกลุ่มอยู่อย่างสม่ำเสมอ ส่วนกิจกรรมเฉพาะกิจอื่นๆ เช่น การมาศึกษาดูงานจากหน่วยงานอื่นๆ การไปประชุมอบรมสัมมนาดูงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ของสมาชิก ตามความสนใจ ความถนัดและความสะดวกของแต่ละบุคคล (การเก็บข้อมูล, 2556)

กิจกรรมการปันผลกำไรประจำปี

การศึกษาดูงาน

การร่วมกันประกอบและรับประทานอาหารของสมาชิก

การฟังบรรยายและอบรมสัมมนาเพิ่มพูนความรู้ในการทำสวนยาง

การร่วมกันทำโรงผสมปุ๋ยอินทรีย์-เคมี เพื่อร่วมกันในกลุ่ม

ภาพที่ 29 กิจกรรมที่ทำร่วมกันของสมาชิกกลุ่มทวิผล
ที่มา : ได้รับความอนุเคราะห์จากสมาชิกกลุ่มยางทวิผล

อีกส่วนหนึ่งที่เป็นเครือข่ายสนับสนุนกิจกรรมหลักและทำให้สมาชิกมีกิจกรรมร่วมกันเพิ่มขึ้น คือ การปลูกพืชผักต่างๆ เสริมจากการทำสวนยาง เป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกมักจะหาโอกาสพูดคุยกันในประเด็นที่เกี่ยวกับวิธีการปลูก การซื้อหาพันธุ์ ราคาซื้อขาย การจัดจำหน่าย ฯลฯ โดยสมาชิกจะมีทั้งที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มย่อยๆ ไปขายที่ตลาดนัด บางกลุ่มจะมีแม่ค้าคนกลางมาซื้อ ณ จุดที่กำหนด การสั่งซื้อพันธุ์พร้อมๆ กันเพื่อให้ได้ราคาที่ถูกลง เป็นต้น การปลูกพืชผักสมุนไพรของสมาชิกในร้อยละ 69 ถือว่าเป็นเครือข่ายสนับสนุนการทำอาชีพสวนยางอีกส่วนหนึ่ง

3.4 ข้อตกลงและกฎเกณฑ์ทางสังคม

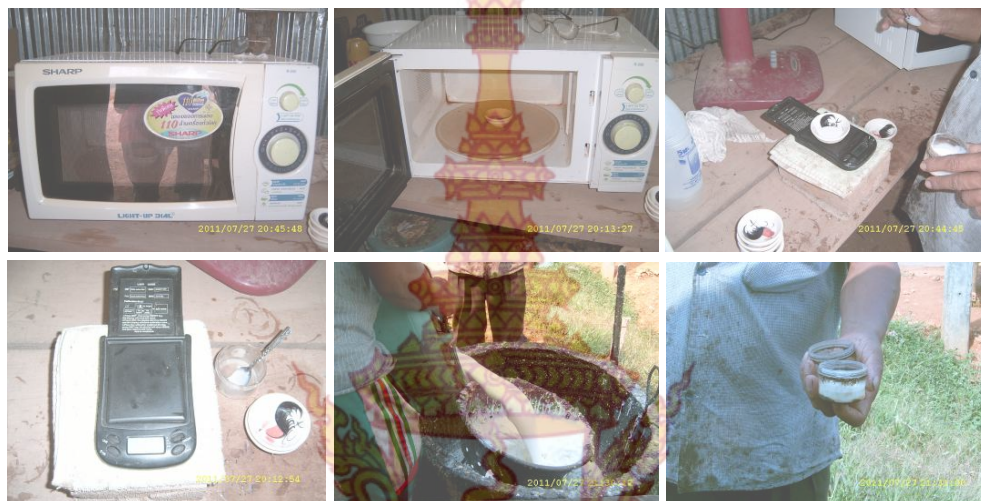
การเป็นสมาชิกของกลุ่มทวิผลจะต้องปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มอย่างเคร่งครัด เพื่อผลประโยชน์และชื่อเสียงของกลุ่ม โดยสมาชิกทุกคนจะทราบถึงข้อตกลงต่างๆ เป็นอย่างดี ซึ่งประเด็นสำคัญ คือ ห้ามผสมสารเคมีและน้ำลงไปให้น้ำยาง เพื่อให้ได้เปอร์เซ็นต์ความเข้มข้นและน้ำหนักเพิ่ม เนื่องจากจะทำให้เปอร์เซ็นต์ความเข้มข้นหรือคุณภาพยางทั้งหมดสูญหายไป ซึ่งส่งผลต่อราคายางทั้งหมดที่นำไปส่งขายให้กับทางบริษัทในวันนั้นๆ และส่งผลต่อเนื่องถึงผลกำไร-ขาดทุนของสมาชิกเอง ในช่วงที่มีการปันผล กติกาตั้งกล่าวนี้สมาชิกจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด รวมไปถึงการกำชับลูกจ้างให้ถือปฏิบัติเช่นกัน นอกจากนี้ ข้อตกลงของการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทวิผล คือ ต้องเป็นลูกหลานของสมาชิกเดิมที่เปิดสวนยางใหม่ ไม่รับบุคคลอื่นที่ย้ายมาจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นตามมา และอาจเป็นคนนอกหมู่บ้านก็ได้เช่นกัน รวมทั้ง รับซื้อรายวันจากคนนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกด้วย (สมหมาย ไชยกุล, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556)

4. ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของชาวสวนยาง

4.1 เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำสวนยาง

เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อเครือข่ายชาวสวน คือ การสื่อสาร นอกเหนือจากการพบปะกันแบบซึ่งหน้าในระดับบุคคลแล้ว เครื่องมือสื่อสารในปัจจุบันยังช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มทวิผลเป็นไปอย่างราบรื่นมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการแจ้งราคาน้ำยางสดวันต่อวันที่ทำให้ได้ราคาใกล้เคียงกับท้องตลาดมากที่สุด นอกจากนี้ เทคโนโลยีในการวัดค่าเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งของน้ำยางสด (DRC-dry rubber content) โดยการอบแห้ง ยังเป็นวิธีการที่แม่นยำด้วยการใช้เครื่องมือวัดค่าที่ทันสมัย รวดเร็วและเที่ยงตรง ซึ่งมีผลต่อราคาซื้อขายยางโดยรวมของกลุ่มอย่างมาก (ภาพที่ 28) (สมหมาย ไชยกุล, สัมภาษณ์, กรกฎาคม 2556) รวมทั้ง การผลิตและผสมปุ๋ยผสมเคมี-อินทรีย์ เป็นกิจกรรมหนึ่งของกลุ่มทวิผล เพื่อจัดจำหน่ายให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปได้เลือกใช้ปุ๋ยที่ผสมขึ้นตามสูตรที่เหมาะสมกับอายุของต้นยาง โดยเป็นปุ๋ยคุณภาพดีและราคาถูกกว่าท้องตลาด ซึ่งมีส่วนทำให้ได้น้ำยางปริมาณมากและมีคุณภาพ การทำสวนยางในปัจจุบัน ยังมีความสะดวกมากขึ้น จาก

อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ ที่พัฒนามากยิ่งขึ้น เช่น อุปกรณ์ให้แสงสว่าง ยานพาหนะในการเดินทางและขนส่งผลผลิต ภาชนะบรรจุน้ำยาง ฯลฯ จึงทำให้ไม่ต้องมีการเตรียมตัวที่ย่างยากจนเกินไป ตลอดจนการดูแลรักษาสวนก็มีอุปกรณ์เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น เช่น การชุดหลุมปลูกและใส่ปุ๋ย การกำจัดวัชพืช ฯลฯ (การเก็บข้อมูล, 2556)

ภาพที่ 30 เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ใช้ในการวัดค่าน้ำยาง
ที่มา : การเก็บข้อมูลภาคสนาม, 2556

4.2 แผนและนโยบายสนับสนุน

การทำสวนยางหรือการประกอบอาชีพกรีดยางในปัจจุบัน ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยกลุ่มทวิผลมีหน่วยงานหลักที่สนับสนุนในการให้ความรู้เกี่ยวกับการกรีดยาง การดูแลรักษา การปลูก การขยายพันธุ์ ฯลฯ จากหน่วยงานหลัก ได้แก่ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง สงขลา (สทย.) พัฒนาการอำเภอนาหม่อม เกษตรตำบลนาหม่อม ส่วนส่งเสริมการปลูกป่า สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 13 (สงขลา) ตลอดจน อบต.นาหม่อม ส่วนนโยบายสำคัญที่มีผลต่อชาวสวนยางพารา คือ การกำหนดราคาผลผลิตจากยางพารา ชาวสวนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68) มีความพอใจในราคาซื้อขายในปัจจุบัน และบางส่วนยังมีความต้องการให้ยางมีราคาสูงกว่าปัจจุบัน (ร้อยละ 32) อย่างไรก็ตาม ชาวสวนได้ให้เหตุผลว่าราคาปัจจุบันได้เป็นไปตามกลไกราคาท้องตลาด ซึ่งมีความใกล้เคียงกับราคาของกลุ่มที่ผลิตรับซื้อและราคาของกลุ่มยางอื่นๆ ในหมู่บ้านจึงเป็นราคาที่ยอมรับได้

สรุป การศึกษากลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา กลุ่มน้ำยางทวิผล ในหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา มีผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจพื้นที่ การตอบแบบสอบถามด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก มาทำการประมวลผลร่วมกันตามตัวแปรที่กำหนด โดยพบว่าปัจจัยหลักที่สำคัญได้แก่ ลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยาง ลักษณะเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวนยาง และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของชาวสวนยาง

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะ

ในส่วนนี้เป็นการสรุปผลที่ได้จากการศึกษาตัวแปรทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงสังคมเศรษฐกิจ ที่เป็นกลไกขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจของชาวสวนยางพารา ในหมู่บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลา กรณี กลุ่มยางทวิผล เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบความสัมพันธ์ของปัจจัยสำคัญที่เป็นกลไกหลักและกลไกเสริมที่ทำให้กลุ่มยางนี้มีเสถียรภาพ รวมทั้ง แนวโน้มในอนาคตเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น จากนั้นจึงเป็นการอภิปรายผล และเสนอแนะแนวทางการคงไว้ซึ่งความเข้มแข็งของเครือข่ายในการดำเนินการซื้อขายผลผลิตยางพารา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของสมาชิกชาวสวนกลุ่มนี้ในลำดับสุดท้าย

1. สรุปผลการวิจัย

เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา กลุ่มน้ำยางทวิผล ในหมู่บ้านควนจง อำเภอ นาหม่อม จังหวัดสงขลา มีกลไกการขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง ซึ่งสามารถสรุปได้ 4 กลไกสำคัญ ดังนี้

1.1 กลไกหลักเชิงพื้นที่เป็นตัวขับเคลื่อน

1) จากรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวสวน ที่บ้านเรือนมักจะเกาะกลุ่มกันอยู่ในละแวกใกล้เคียงในบริเวณต่างๆ ของหมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันในชีวิตประจำวัน ทั้งการผลิตและการบริโภค มีการประกอบอาชีพเดียวกัน คือ การทำสวนยางพารา และได้นำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อซื้อขายผลผลิตร่วมกัน

2) ชาวสวนยางมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินหลักเพื่อการทำสวนยางพารา รวมทั้งเพื่อเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและที่ทำการกลุ่มยาง กลายเป็นโครงข่ายบนพื้นที่ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ยังมีวัดและโรงเรียนเป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน

3) โครงข่ายการสัญจรของชาวสวนยางพารา มีลักษณะที่เชื่อมโยงกันอย่างทั่วถึงเป็นระบบระหว่างบ้าน สวนและกลุ่มยาง เพื่อการเดินทางและการขนส่งผลผลิตที่สะดวกรวดเร็ว จึงเกิดเป็นทางหลักและทางลัดที่ชาวสวนในพื้นที่จะทราบกันดี เส้นทางหลักที่ใช้ร่วมกันจะเชื่อมโยงไปยังพื้นที่อื่นๆ ได้อย่างหลากหลายเส้นทาง

4) รูปแบบความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งพื้นที่สวน พื้นที่ทำการกลุ่ม และพื้นที่อยู่อาศัย มีการจัดวางตัวอย่างเป็นลำดับ โดยที่ทำการกลุ่มตั้งอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางและกระจายไปสู่พื้นที่บ้านและสวนยาง ทำให้การเข้าถึงพื้นที่ต่างๆ ทำได้สะดวกไม่ซับซ้อน และไม่ลึกลับเกินไป

1.2 กลไกหลักทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อน

1) วิธีชีวิตชาวสวนยาง มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ภายใต้ความผูกพันในกลุ่มเครือญาติที่มีความคุ้นเคย ทำให้มีโอกาสรวมกลุ่มกันได้ง่าย ทั้งการพบปะ สนทนา แจ้งข่าวสาร และการพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้น การรวมกลุ่มซื้อขายยางพาราจึงมีลักษณะที่ไม่แปลกแยกจากกิจวัตรประจำวันมากนัก ยิ่งกว่านั้น ยังทำให้มีความผูกพันเนื่องจากต้องมีความพร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจกันในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มและกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชน

2) ประเภทและบทบาทของผู้คนในกลุ่ม มีลักษณะที่สมาชิกจะมีบทบาทและความรับผิดชอบร่วมกัน โดยอยู่ภายใต้การกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ทั้งส่วนของคณะกรรมการและสมาชิกทั่วไปเพื่อดำเนินกิจการร่วมกัน โดยเฉพาะคณะกรรมการจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจให้สมาชิกทุกคนมีความตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

3) กิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน ประกอบด้วยกิจกรรมหลักของกลุ่มและกิจกรรมเสริมซึ่งเป็นกิจกรรมหมู่บ้าน ได้เป็นสิ่งเกื้อหนุนและส่งเสริมซึ่งกันและกัน เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้งสองส่วนอยู่แล้ว จึงพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

4) ข้อตกลงและกฎเกณฑ์ทางสังคมของกลุ่มยางทวิผล มีการกำหนดกติกาซึ่งกลายเป็นเกณฑ์ในการคัดกรองสมาชิกในกลุ่มที่มีความเคร่งครัดพอสมควร ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มสามารถขับเคลื่อนไปได้โดยไม่เกิดปัญหา นอกจากนี้ ยังมีข้อตกลงระหว่างสมาชิกที่ทำให้สามารถรักษาคุณภาพของผลผลิตไว้ได้เป็นอย่างดี

1.3 กลไกหลักทางเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อน

1) อาชีพการทำสวนยางพาราถือเป็นรายได้หลักของชาวสวน ซึ่งยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อรายได้ของประเทศ ชาวสวนกลุ่มนี้จึงมีการขยายตัวเพิ่มจำนวนพื้นที่ปลูกและมีการปลูกยางพาราหมุนเวียนทดแทนต้นเดิมที่หมดอายุแล้วอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งกลุ่มทวิผลได้ส่งเสริมให้สมาชิกมีการปลูกพืชยืนต้นและพืชสมุนไพรเสริม ทำให้มีผลผลิตที่หลากหลายและปรับเปลี่ยนไปได้ตามความต้องการของท้องตลาดควบคู่กัน

2) การเป็นสมาชิกของกลุ่มมีผลตอบสนองจากการจำหน่ายผลผลิตหลากหลายรูปแบบ ทั้งรายได้จากการขายน้ำยางและผลผลิตอื่นๆ จากยางพารา รายได้จากเงินปันผลและสวัสดิการต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้ง สามารถซื้อปุ๋ยที่มีคุณภาพดีได้ในราคาถูกกว่าท้องตลาด

3) สมาชิกมีโอกาสในการสร้างฐานะของตนเอง ด้วยการเก็บออมเงินที่ได้จากการซื้อขายน้ำยางในแต่ละวันอย่างอิสระ ซึ่งมีความสะดวกและเกิดแรงจูงใจจากดอกเบี้ยที่สูงกว่าการฝากเงินทั่วไป

1.4 กลไกเสริมจากปัจจัยภายนอก

- 1) กลุ่มไม่ปิดกั้นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำสวนยางและการรับซื้อผลผลิต ทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ มีการดำเนินงานที่น่าเชื่อถือ ส่งผลต่อเนื้อให้กลุ่มมีความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมนี้
- 2) กลุ่มยางทวิผลได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ โดยเฉพาะงบประมาณและความรู้ในการทำสวนยางจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่หลายๆ หน่วยงาน
- 3) ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อรายได้ของประเทศ ราคาของผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลกและกลไกของภาครัฐ ซึ่งมีส่วนทำให้ราคาผลผลิตไม่ตกต่ำจนเกินไป

ซึ่งทั้งกลไกหลักเชิงพื้นที่ กลไกหลักทางสังคม และกลไกหลักทางเศรษฐกิจ จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางในกลุ่มทวิผลเป็นไปอย่างลื่นไหล โดยมีปัจจัยเสริม ได้แก่ เทคโนโลยีในการทำสวนและการซื้อขายผลผลิต หน่วยงานสนับสนุนการทำสวนยางและเครือข่ายสวนยาง ตลอดจนนโยบายการกำหนดราคารายางพาราของภาครัฐ ซึ่งทุกๆ ปัจจัยมีการประสานกันได้อย่างลงตัวทำให้เครือข่ายการทำสวนยางและการซื้อขายผลผลิตจากยางพาราในกลุ่มทวิผลเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยสามารถอธิบายได้ดังแผนภูมิ

ภาพที่ 31 โมเดลกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในกลุ่มทวิผล อ.นาหม่อม จ.สงขลา

2. การอภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา กลุ่มน้ำยางทวิผล ในหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา สามารถอภิปรายผลและตอบคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ดังนี้

2.1 เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพาราที่เป็นสมาชิกกลุ่มน้ำยางทวิผล ในหมู่บ้านควนจงในปัจจุบันมีลักษณะเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขปัจจัยใดที่เป็นกลไกการขับเคลื่อน

เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา มีเหตุตั้งต้นจากสภาพภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยให้สามารถปลูกยางพาราได้ผลผลิตเป็นอย่างดี เกิดเป็นอาชีพชาวสวนยางอย่างแพร่หลาย ประกอบกับการดำรงชีวิตและอยู่อาศัยแบบใกล้ชิดสนิทสนม ส่งผลต่อเนื่องให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อซื้อขายผลผลิตให้ได้ในราคาสูง มีอำนาจต่อรอง มีความสะดวกต่อการกระจายผลผลิตในแต่ละวัน เพื่อความมั่นคงในอาชีพมากขึ้น ดังเช่น การรวมกลุ่มเพื่อซื้อขายน้ำยางสดของกลุ่มทวิผล ซึ่งมีกลไกขับเคลื่อนสำคัญใน 4 ประการ ที่กลายเป็นกระบวนการที่ส่งผลและเกี่ยวเนื่องกัน ได้แก่

1) **กลไกหลักเชิงพื้นที่** ประกอบด้วยการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะกลุ่มของชาวสวนยางพารา การใช้ประโยชน์ที่ดินหลักเพื่อการทำสวน การอยู่อาศัยและการรวมกลุ่ม โครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมโยงอย่างทั่วถึงระหว่างสวน บ้านและที่ทำการกลุ่ม ตลอดจน ความสัมพันธ์ในการเชื่อมต่อและจัดวางตัวของพื้นที่ทำกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อนและเป็นลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Doxiadis (1976) ตามทฤษฎีแบบจำลองเอคิสติกส์ (Ekistics Model) ที่ว่า มนุษย์จะมีการจัดรูปแบบพื้นที่เพื่อความอยู่รอดและยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ภายใต้องค์ประกอบพื้นฐาน คือ สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เป็นขอบเขตชุมชน ตัวมนุษย์เองที่เลือกตำแหน่งที่ตั้งที่ปลอดภัย สร้างที่อยู่อาศัย แล้วเชื่อมโยงกันผ่านโครงข่ายบนพื้นที่และเครือข่ายทางสังคม การกำหนดให้พื้นที่ทำกินอยู่ในละแวกใกล้ๆ บ้านและสัมพันธ์กับระยะการเดินทางดังที่ Chisholm (1962) กล่าวไว้ นอกจากนั้นตามแนวคิดของ Hillier and Hanson (1984) ที่ว่า โดยหลักแล้วตัวผู้อยู่อาศัยจะกำหนดพื้นที่ในส่วนของบ้านเรือนและพื้นที่ว่างโดยรอบ ให้เป็นไปตามกิจกรรมและการใช้สอยที่เกิดขึ้น มีการเรียงตัวประกอบกันเป็นโครงสร้างของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับลักษณะทางสังคมของผู้คนในพื้นที่นั้นๆ โดยความซับซ้อนของโครงข่ายพื้นที่ว่างและเส้นทางต่างๆ ก็เกิดจากคนในพื้นที่เป็นผู้กำหนด

2) **กลไกหลักทางสังคม** ประกอบด้วยวิถีชีวิตชาวสวนยางที่มีความเป็นระบบระเบียบที่ได้ยึดถือปฏิบัติกันมา ทั้งในรอบวันตั้งแต่เช้าจนค่ำ ในรอบเดือนและรอบปี ล้วนเป็นความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและบุคคลอื่นๆ ให้ดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข มีการพึ่งพากันและมีความ

พร้อมเพียงในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งกิจกรรมหลักในการทำสวนยางและกิจกรรมเสริมของหมู่บ้านที่สนับสนุนและส่งเสริมกัน ภายใต้บทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนและข้อตกลงที่มีขึ้นร่วมกัน ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติอย่างเข้มงวด สอดคล้องกับแนวคิดของ Poplin (1972) ที่กล่าวว่าผู้คนต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันเนื่องจากไม่สามารถคิดหรือทำการทั้งหมดได้เพียงคนเดียว จึงต้องมีการรวมกลุ่มและกระทำเพื่อตอบสนองซึ่งกันและกัน เป็นเครือข่ายทางสังคม โดยเฉพาะในสังคมไทยที่เครือข่ายซึ่งเกิดจากความเห็นญาติพี่น้องคนคุ้นเคยจะเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ทำให้เกิดความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2536) กล่าวไว้ นอกจากนี้ เครือข่ายที่อยู่ภายใต้การพบปะเผชิญหน้าและการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันจะช่วยเสริมให้การรวมกลุ่มมีความเข้มแข็ง ประกอบกับการมีขอบเขตบนพื้นที่ที่ชัดเจนและมีการจัดลำดับภายในกลุ่มจะเป็นคุณลักษณะที่ Hillier and Hanson (1984) กล่าวว่าจะเป็นเครือข่ายที่มีความเฉพาะตัวสูงและมีความมั่นคง

3) **กลไกหลักทางเศรษฐกิจ** ที่มีลักษณะของการสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพการทำสวนยาง การสร้างให้อาชีพหลักและอาชีพเสริมมีส่วนร่วมสนับสนุนกัน การมีผลตอบแทนหลากหลายรูปแบบเป็นแรงจูงใจ เป็นการจัดการระบบการผลิต การบริโภค การตลาด การออมและการจัดสวัสดิการร่วมกัน สอดคล้องกับทฤษฎีวิธีการผลิตแบบเอเชียและทฤษฎีอนาธิปัตย์นิยม ที่ว่า ชาวบ้านจะมีจุดยืนในขบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีขึ้น ภายใต้ระบบวัฒนธรรมและศักยภาพของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะในแบบสังคมเอเชียที่มีความแตกต่างจากสังคมในยุโรป โดยพื้นฐานของสังคมจะประกอบด้วยหน่วยย่อยที่มีความเป็นอิสระ และต่างมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจ มีการแบ่งปัน และอยู่รวมเป็นชุมชนขนาดเล็ก รวมทั้ง ยังสอดคล้องกับแนวคิดสวราช (Swaraj) และสวเทศี (Swadeshi) โดยสวราช ที่มองว่าหมู่บ้านสามารถพึ่งตนเองได้ การแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานภายนอกเป็นไปเพื่อให้พอเพียงมากขึ้น ส่วนสวเทศีเป็นการรับใช้และใช้ประโยชน์จากหน่วยที่ใกล้ชิดมากที่สุดก่อน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อนบ้าน และหมู่บ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544)

4) **กลไกเสริมจากปัจจัยภายนอก** ประกอบด้วยการใช้เทคโนโลยีในการทำสวนยาง และการซื้อขายผลผลิต นโยบายการกำหนดราคาผลผลิตที่ชาวสวนพึงพอใจ และการมีหน่วยงานสนับสนุนการทำสวนยางและเครือข่ายชาวสวน

2.2 เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอย่างไร และมีวิธีการใดบ้างในการดำรงรักษาวิถีให้เข้มแข็งเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานดังกล่าวมีผลให้ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของผู้คนมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด รวมทั้งมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเป็นอย่างไร

ทั้งกลไกหลักเชิงพื้นที่ กลไกหลักทางสังคม และกลไกหลักทางเศรษฐกิจ จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้เครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางในกลุ่มทวีผลเป็นไปอย่างลื่นไหล โดยมีปัจจัยเสริม ได้แก่ เทคโนโลยีในการทำสวนและการซื้อขายผลผลิต หน่วยงานสนับสนุนการทำสวนยางและเครือข่ายสวนยาง ตลอดจนนโยบายการกำหนดราคายางพาราของภาครัฐ ซึ่งทุกๆ ปัจจัยต้องมีการประสานกันอย่างลงตัว จึงจะทำให้เครือข่ายการทำสวนยางและการซื้อขายผลผลิตจากยางพาราในกลุ่มทวีผลเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม กลไกเสริมจะมีอิทธิพลที่ส่งผลต่อกลไกหลักให้อ่อนแอลงได้ โดยเฉพาะนโยบายของภาครัฐ เช่น การปล่อยให้ราคายางตกต่ำลงมากและเป็นเวลานาน ก็อาจส่งผลให้ชาวสวนยางมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนอาชีพหรือเปลี่ยนประเภทการปลูกพืช แม้แต่การส่งเสริมหรือชี้้นำให้มีการปลูกพืชอื่นๆ มากขึ้น โดยไม่ได้มีความรู้อย่างแท้จริงและยังก่อให้เกิดความสับสนแก่เกษตรกร ตลอดจนการวางผังเมืองที่กำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรมไปเป็นประเภทอื่น รวมทั้งการเวนคืนพื้นที่เพื่อจัดทำสาธารณูปโภคสาธารณูปการ โดยเฉพาะการตัดถนน การติดตั้งเสาไฟฟ้าแรงสูง ฯลฯ ซึ่งมักครอบคลุมพื้นที่สวนยางขนาดใหญ่ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขยายตัวของเมืองที่ทำให้เกิดการกว้านซื้อที่ดินของนักลงทุนที่จูงใจด้วยค่าตอบแทนสูง การขยายตัวของอาคารบ้านเรือน ชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุและผลให้กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางในกลุ่มทวีผลเปลี่ยนแปลงไปทั้งสิ้น

การดำรงรักษากลไกให้เข้มแข็งเมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้น จึงต้องเป็นการรักษากลไกหลักทุกกลไกเอาไว้ให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตัวเองได้ ไม่หวั่นไหวต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกระแสต่างๆ และหากกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นในอนาคตก็ยังสามารถดำรงรักษาเครือข่ายเอาไว้ได้ โดยเฉพาะเครือข่ายสังคมของความเป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีความใกล้ชิดจากการเห็นหน้าค่าตา และโครงสร้างเชิงพื้นที่ที่ชาวบ้านในชุมชนได้สร้างขึ้นเองอย่างสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของตน

3. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ได้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาและเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ที่สนใจ รวมทั้งเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นไว้ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) แผนและนโยบายของภาครัฐควรให้ความสำคัญกับราคามูลผลิตจากยางพารา เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรยังคงประกอบอาชีพการทำสวนยางต่อไป ซึ่งจะเป็นผลดีต่อประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ระบบนิเวศ ตลอดจนระบบสังคมที่มีเอกลักษณ์ในแบบไทยๆ ให้คงอยู่

2) ข้อกำหนดทางผังเมืองที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน ควรถูกพิจารณาอย่างรอบคอบ เพื่อคงสภาพหรือรักษาขนาดสัดส่วนของพื้นที่สวนยางไว้ให้มากที่สุด

3) การสนับสนุนด้านเงินทุนและความรู้ที่ถูกหลักการ ทันสมัย แก่เกษตรกรชาวสวนยาง ยังคงมีความจำเป็นเสมอ จึงควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1) ควรมีการนำโมเดลต้นแบบที่ได้จากการศึกษา “กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ของเกษตรกรชาวสวนยางพารากลุ่มทวีผล” นี้ ไปประยุกต์ใช้กับเครือข่ายหรือกลุ่มยางกลุ่มอื่นๆ ทั้งกลุ่มที่ทำการก่อตั้งขึ้นใหม่ หรือการฟื้นฟูกลุ่มที่มีอยู่เดิมให้มีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อดำรงความเป็นสังคมชาวสวนยางที่เหนียวแน่นกลมเกลียว เศรษฐกิจที่เฟื่องฟูอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

2) วิถีชีวิตเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางในแบบสมัยใหม่ที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน มีบางประการที่ได้ปรับเปลี่ยนไปจากในอดีตตามศักยภาพและต้นทุนของตนเอง ซึ่งไม่เพียงหมายถึงทุนทางทรัพยากรแต่ยังรวมถึงทุนทางปัญญาและทุนทางสังคม จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาศึกษาต่ออย่างละเอียด เพื่อเป็นการบันทึก เปรียบเทียบภูมิปัญญาดั้งเดิม และการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาใหม่ๆ ในการทำสวนยางพาราต่อไป

3) การศึกษากลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเชิงพื้นที่ของเกษตรกรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นๆ เช่น ข้าว ปาล์มน้ำมัน มันสำปะหลัง สับปะรด เป็นต้น ตลอดจน สมุนไพร พืชผักพื้นบ้าน ไม้ผลต่างๆ เพื่อค้นหาคุณค่า ศักยภาพ แบบแผนในการพัฒนาเครือข่ายของเกษตรกรให้มีความยั่งยืนด้วยวิธีการและวิถีของคนในกลุ่ม หรือชุมชนหมู่บ้านเอง

บรรณานุกรม

- กิตติ ต้นไทย. 2545. **เศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กรณีข้าวและยางพารา ตั้งแต่ พ.ศ. 2439-2539**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ไชศรี ภักดิ์สุขเจริญ. 2548. **วาทกรรมของเมืองผ่านโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์**. เอกสารวารสารวิชาการภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต. 2548. **เครือข่ายสังคม: เส้นทางเรียนรู้วิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม**. ปารีชาต. ปีที่ 18, ฉบับที่ 1 (เม.ย.-ก.ย.), หน้า 62-72.
- ไพโรจน์ เอียดหมุน. 2554. **ข้อมูลเบื้องต้นในการดำเนินงานของกลุ่มน้ำยางทวิผล**. 29 พฤษภาคม. ประธานกลุ่มน้ำยางทวิผล บ้านควนจง อ.นาหม่อม จ.สงขลา. สัมภาษณ์.
- วิมล พุ่มไย. 2548. **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้กรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- สมใจ ศรีหล้า. 2552. **การปรับตัวของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้ระบบการผลิตยางพารา**. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ก.ย.-ธ.ค. 2552 หน้า 89-106.
- สมมาตร แสงประดับและคณะ. 2552. **ประเมินความสำเร็จตลาดเครือข่ายของตลาดกลางยางพารา**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยยาง.
- สมยศ พุ่มหว่าและศิริจิต พุ่มหว่า. 2537. **วิวัฒนาการและการปรับเปลี่ยนของระบบสังคมเกษตรการผลิตยางพารา บริเวณฝั่งตะวันตกของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. วารสารสงขลานครินทร์ (ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์). ก.ย.-ธ.ค. 2537, 1(1) หน้า 77-106.
- สมลักษณ์ บุญรงค์. 2549. **การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนกะทู้ จังหวัดภูเก็ต**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรายุทธ ทรัพย์สุข. 2545. **มิติของที่ว่างในชุมชนกรุงเทพฯ กรณีศึกษา: ชุมชนวัดกัลยาณ์**. วารสารสารศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554. **สภาเกษตรกรแห่งชาติ-สภาใหม่ งานใหม่?** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://it.doa.go.th/pibai/pibai/n14/v_1-feb/ceaksong.html. (วันที่ค้นข้อมูล :1 กรกฎาคม 2554).
- สีลาภรณ์ บัวสาย. 2547. **พลังท้องถิ่น บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- สุธิรา ชัยรักษา. 2547. **พลวัตวัฒนธรรมชาวสวนยาง ศึกษากรณีตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ.
- สุเพชร จิรขจรกุล. 2551. **เรียนรู้ระบบภูมิสารสนเทศด้วยโปรแกรม ArcGIS Desktop 9.2**. นนทบุรี: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- สุภาวดี โพธิยะราช. 2551. **แนวทางการส่งเสริมการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยใช้วิธีการมีส่วนร่วม : กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรชาวสวนยาง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก**. รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- อภิญา รัตน์ไชยและบัญชา สมบูรณ์สุข. 2541. **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความถาวรของ องค์กรเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้: กรณีศึกษาในจังหวัดสงขลา**. ในวารสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คณะทรัพยากรธรรมชาติและภาคพัฒนาการเกษตร. สงขลา. 2541, 123 แผ่น.
- อภิรดี เกษมสุข, ไชศรี ภักดีสุขเจริญ, สิงหนาท แสงสีหนาท. 2550. **การศึกษาผังชุมชนหลักในกลุ่มน้ำ เพชรบุรี โครงการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างกลุ่มน้ำเพชรบุรี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อภิรดี เกษมสุข และสรายุทธ ทวีทรัพย์สุข. 2544. **กรุงเทพฯที่เปลี่ยนไป**. วารสารหน้าจั่ว คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- อร่ามรัศมี ดั่งชนะ. 2542. **ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ : ศึกษากรณี สวนสมรม**. รายงานวิจัยฉบับ สมบูรณ์ กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- Chapin, Stuart F. 1972. **Urban Land Use Planning**. U.S.A. : University of Illinois press.
- Hillier B. and Handson J. 1984. **The Social Logic of Space**. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Kasemsook. A. and Paksukcharern, K. 2005. **Planning a Deep Island: introducing Space Syntax to an urban planning process for Phuket, Thailand**. 5th International Space Syntax Symposium Proceedings Volume II 5.
- Poplin, Dennis E. 1972. **Communities : A Survey of Theories and Method of Research**. New York: Macmillan.
- Rapoport, A. 1990. **History and Precedent in Environmental Design**. New York, Plenum Press.
- Warren-Boulton, Frederick R, 1978. **Vertical control of markets : business and labor practices**. Cambridge : Ballinger.

แบบสัมภาษณ์

ประกอบการทำวิจัยเรื่อง “กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่
ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา กลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา”

ก. แบบสัมภาษณ์ สำหรับคณะกรรมการบริหารกลุ่มยางพารา

1. กรุณาเล่าถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มยางพารา
2. จำนวนสมาชิก/จำนวนหมายเลขในกลุ่ม
3. ลักษณะพื้นเพของสมาชิก
4. จำนวน/สถิติการเข้าเป็นสมาชิก-การลาออกในช่วงที่ผ่านมา
5. กฎกติกา ข้อตก หน้าที่ของการเป็นสมาชิก
6. กิจกรรมต่างๆ ที่มีภายในกลุ่ม
7. แผนการทำกิจกรรมในปัจจุบันและอนาคต (ปฏิทินกลุ่มในรอบวัน/เดือน/ปี)
8. องค์กร/หน่วยงานที่สนับสนุน
9. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม

ข. แบบสัมภาษณ์ สำหรับสมาชิกในกลุ่มยางพารา

สมาชิกหมายเลข.....เป็นสมาชิกมาเป็นเวลา.....ปี
 ขนาดพื้นที่สวน.....ไร่ ปริมาณน้ำยางเฉลี่ยต่อวัน.....กิโลกรัม
 กรีดขางมานาน.....เดือน/ปี

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

บริเวณตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน สวนยางและกลุ่มยาง /ระยะทาง
 บ้าน-สวนยาง อยู่ใกล้กับสมาชิกในกลุ่มคนอื่นๆ หรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

องค์ประกอบของบ้าน / ในสวน ที่เกี่ยวกับการทำยาง (เช่น ที่เก็บของ/ หนา/พื้นที่ว่าง)
 ขนาดพื้นที่บริเวณบ้าน /ขนาดพื้นที่สวนยางที่มีทั้งหมด

ส่วนที่ 3 : ข้อมูลรูปแบบโครงข่ายการสัญจร

รูปแบบการเดินทางไปกรีดยาง และการเดินทางมายังกลุ่มยาง
 ระยะเวลาในการเดินทาง

ส่วนที่ 4 : ข้อมูลด้านวิถีชีวิตชาวสวน

เล่าชีวิตประจำวันในการทำสวนยาง (เวลาเริ่มต้นนอน-เข้านอน)
 เล่าชีวิตประจำวันที่ไม่ได้กรีดยาง และการดูแลสวนยางในรอบปี

จำนวนวันในการกรีดยางใน 1 สัปดาห์

ส่วนที่ 5 : ข้อมูลด้านประเภทและบทบาทของผู้คน

เป็นคนในหมู่บ้านควนจงหรือไม่ อย่างไร เป็นญาติกับใครในกลุ่มและในหมู่บ้านบ้าง มีหน้าที่ทำอะไรในกลุ่ม

ส่วนที่ 6 : กิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจและเครือข่ายสนับสนุน

มีการเข้าร่วมทำกิจกรรมของกลุ่มหรือไม่ กิจกรรมอะไรบ้าง เหตุผลในการเข้าร่วม หรือไม่เข้าร่วมในแต่ละครั้ง

ส่วนที่ 7 : ข้อตกลงและกฎเกณฑ์ทางสังคม

กลุ่มมีกติกา หรือข้อตกลงอะไรร่วมกันบ้าง มีความพึงพอใจต่อกติกา ข้อตกลง สวัสดิการ ตลอดจนราคา

ส่วนที่ 8 : เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่

มีวิธีการดูแลต้นยางและสวนยางอย่างไรบ้าง

ส่วนที่ 9 : การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เคยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสวนยางบ้างหรือไม่ เช่น ขอบทุน เป็นต้น

อื่นๆ

เหตุผลในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มนี้ และแนวโน้มในการเป็นสมาชิกของสมาชิกในครอบครัวในอนาคต

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวรุประณี รัตนถาวร Miss Tapanee Rattanathavorn
ตำแหน่งปัจจุบัน	พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้	สาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ เลขที่ 96 หมู่ 3 ถ.พุทธมณฑลสาย 5 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170 โทรศัพท์ 0-2889-4585-7 ต่อ 7321 โทรสาร. 02-8894-4585-7 ต่อ 2171 E-mail: tapanee.r@rmutr.ac.th
ประวัติการศึกษา	
ปริญญาเอก	ผ.ด. การวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่สำเร็จการศึกษา 2556
ปริญญาโท	คอ.ม. สถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ปีที่สำเร็จการศึกษา 2543
ปริญญาตรี	วท.บ. สถาปัตยกรรม สถาบันราชภัฏจันทรเกษม ปีที่สำเร็จการศึกษา 2541
ระดับ ปวส.	ช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา ปีที่สำเร็จการศึกษา 2539

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การออกแบบชุมชนเมือง สันฐานวิทยาเมือง

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

แนวทางการปรับปรุงระบบสัญญาณภายในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ศาลายา งบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2550 ของมทร.รัตนโกสินทร์

การพัฒนาชุดภาพ 3 มิติ เพื่อเสริมทักษะการเรียนรู้ในการอ่านแบบและเขียนแบบก่อสร้าง สำหรับนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม มทร.รัตนโกสินทร์ งบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2554 ของมทร.รัตนโกสินทร์

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือน้ำคายพื้นถิ่น เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในตลาดชุมชน ริมน้ำดอนหวาย อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2555 ของ มทร.รัตนโกสินทร์

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2555 ของมทร.รัตนโกสินทร์

กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา กลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2556 ของมทร.รัตนโกสินทร์

แนวทางการใช้พื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในงานสถาปัตยกรรม กรณีศึกษา อาคารเรียนรวมและอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ งบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2556 ของมทร.รัตนโกสินทร์

ชื่อ-นามสกุล	นายพรชัย จิตติวสุรัตน์ Mr.Pornchai Jittivasurat
ตำแหน่งปัจจุบัน	พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ สาขาสถาปัตยกรรมและการออกแบบชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ เลขที่ 96 หมู่ 3 ถ.พุทธมณฑลสาย 5 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170 โทรศัพท์ 0-2889-4585-7 ต่อ 2682 โทรสาร. 02-8894-4585-7 ต่อ 2171 E-mail : Pornchai.j@rmutr.ac.th
ประวัติการศึกษา	
ปริญญาโท	สศ.ม. การออกแบบชุมชนเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่สำเร็จการศึกษา 2553
ปริญญาตรี	ภ.สศ.บ. ภูมิสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่สำเร็จการศึกษา 2541
สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ	
นิเทศศาสตร์	
ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	
แนวทางการปรับปรุงระบบสัญญาณภายในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ศาลายา งบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2550 ของมทร.รัตนโกสินทร์	
การออกแบบและพัฒนาภูมิทัศน์ผังบริเวณเรือนไทยจากไม้พลาสติค งบประมาณเงินรายได้ ประจำปี พ.ศ. 2551 ของมทร.รัตนโกสินทร์	
รูปแบบกิจกรรมเพื่อเสริมทักษะการคิดเชิงวิจารณ์ญาณของนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม ชั้น ปีที่ 3 มทร. รัตนโกสินทร์ งบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2554 ของมทร.รัตนโกสินทร์	
การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นถิ่น เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในตลาดชุมชน ริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2555 ของ มทร.รัตนโกสินทร์	

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2555 ของมทร.รัตนโกสินทร์

กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา
กลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ.
2556 ของมทร.รัตนโกสินทร์

แนวทางการใช้พื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในงานสถาปัตยกรรม กรณีศึกษา อาคารเรียน
รวมและอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ งบประมาณเงินรายได้ประจำปี
พ.ศ. 2556 ของมทร.รัตนโกสินทร์

